

Wprowadzenie

Stosunki międzynarodowe, tradycyjnie należące do wyłącznej sfery aktywności państwa, stały się dziś także domeną działań organizacji pozarządowych. To właśnie one wspierają budowę społeczeństwa obywatelskiego w krajach przechodzących do demokracji, jak też edukację i ochronę zdrowia w państwach rozwijających się oraz udzielają pomocy humanitarnej.

Grupa robocza polskich organizacji pozarządowych działających poza granicami kraju powstała po konferencji *NATO, Unia Europejska, Europa Środkowa i Wschodnia. Organizacje pozarządowe w polskiej polityce zagranicznej* (grudzień 1999, Falenty, organizator Fundacja im. Stefana Batorego we współpracy z Ministerstwem Spraw Zagranicznych). Za swe najważniejsze zadanie uznała wypracowanie wspólnych standardów działań, a także przygotowywanie propozycji adresowanych do Ministerstwa Spraw Zagranicznych mających ułatwić współpracę i pozwalających lepiej wykorzystać potencjał tkwiący w partnerstwie państwa i organizacji pozarządowych. Propozycje zasad współpracy zostaną zaprezentowane podczas konferencji *Dyplomacja społeczna* (Warszawa, 26-27 czerwca 2002).

Grupę Roboczą tworzą przedstawiciele: Centrum Analiz Społeczno-Ekonomicznych – CASE, Fundacja Naukowa, Forum Inicjatyw Pozarządowych, Fundacji Edukacji dla Demokracji, Fundacji im. Stefana Batorego, Fundacji Inicjatyw Społeczno-Ekonomicznych, Fundacji Instytut na Rzecz Demokracji w Europie Wschodniej – IDEE, Fundacji Rozwoju Demokracji Lokalnej, Fundacji Rozwoju Społeczeństwa Obywatelskiego, Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka, Instytutu Spraw Publicznych, Wschodnioeuropejskiego Centrum Demokratycznego IDEE, Polsko-Amerykańskiej Fundacji Wolności.

Przygotowana przez nas publikacja, towarzysząca tej konferencji, przybliży międzynarodową działalność polskich organizacji pozarządowych. Jesteśmy świadomi, że poniższy opis obejmuje tylko fragment tych działań. Już teraz na stronie www.go2east.ngo.pl, stworzonej przez stowarzyszenie Klon/Jawor, można znaleźć informacje o międzynarodowej aktywności wielu polskich organizacji pozarządowych. Zachęcamy wszystkie zainteresowane organizacje do prezentacji swojej działalności na tej stronie, bowiem w ten sposób będziemy mogli stworzyć pełniejszy obraz aktywności polskich organizacji.

W naszej publikacji zabrakło przede wszystkim szerokiej prezentacji międzynarodowej współpracy kulturalnej, będącej ważnym elementem działań polskich organizacji pozarządowych. Temu problemowi poświęciliśmy zorganizowaną w 2000 roku konferencję *Dyplomacja kulturalna*. Wybrane materiały z tego spotkania, a także z innych dyskusji ukażą się w oddzielnym tomie.

Wypracowany podczas konferencji dokument *Partnerstwo dla polskiej polityki zagranicznej – propozycje rozwiązań* prezentujący postulowany model współpracy organizacji pozarządowych z instytucjami publicznymi będzie kontynuacją niniejszej publikacji.

Z kart historii współpracy polskich organizacji pozarządowych w III RP z partnerami zagranicznymi

Patrząc z perspektywy kilkunastu, lat możemy historię działania polskich organizacji pozarządowych poza granicami kraju podzielić na trzy okresy:

- **1989 do 1994** – okres czerpania doświadczeń z Zachodu oraz pierwszych kontaktów z partnerami na Wschodzie;
- **1995 – 1998** – okres przecierania ścieżek na Wschód przez pionierów współpracy międzynarodowej;
- **od roku 1999** – okres szerokiego zainteresowania polskich organizacji pozarządowych współpracą zagraniczną.

Pierwsze kontakty (1989–1994)

Dla powstających masowo organizacji pozarządowych pierwsze lata III Rzeczypospolitej to okres szerokiego czerpania z pomocy i doświadczeń partnerów z Zachodu. Do Polski przyjeżdżają przedstawiciele organizacji pozarządowych i związków zawodowych. Powstaje wiele nowych organizacji, odbudowują się zerwane przez półwiecze kontakty organizacje nawiązujące do przedwojennych tradycji (ZHR, YMCA).

Pionierskie działania na Wschodzie inicjowane są przez instytucje funkcjonujące wcześniej w konspiracji oraz półjawnie (Solidarność Polsko-Czesko-Słowacka, Karta, Komitet Helsiński, Towarzystwo Pomost), które legalizują swoją działalność jako stowarzyszenia lub fundacje. Aktywny jest Obywatelski Klub Parlamentarny, Niezależne Zrzeszenie Studentów, Związek Harcerstwa Rzeczypospolitej nawiązujący kontakty ze skautingiem na Ukrainie i Łotwie. Warto pamiętać, iż korzeni aktywności i motywów działań III sektora poza granicami kraju szukać trzeba między innymi w tradycji ruchu społecznego jakim była NSZZ "Solidarność" w latach 80. Deklaracją ideową tamtego czasu było uchwalone jesienią 1981 roku przez I Zjazd "Poślanie do ludzi pracy Europy Wschodniej".

Jednak dla Polski i dla polskich organizacji pozarządowych okres ten to przede wszystkim próba rozliczenia z historią – publicznego mówienia o miejscu mniejszości narodowych w Rzeczypospolitej oraz budowanie pozytywnego stosunku do mniejszości w Polsce, które było świadomym krokiem na drodze do odbudowania kontaktów ze społeczeństwami państw sąsiednich. Wiele ówczesnych inicjatyw służących spotkaniu z Ukraińcami, Białorusinami, Czechami i Słowakami podejmowanych było na nieostrej jeszcze wówczas granicy pomiędzy organizacjami opozycji demokratycznej lat 80. i krystalizującym się III sektorem.

Od 1989 roku aktywną rolę odgrywa Fundacja im. Stefana Batorego, która poprzez Forum Europy Środkowo-Wschodniej inicjuje wiele działań adresowanych do elit społeczeństw Europy Środkowo-Wschodniej. Forum przygotowuje pierwsze wizyty w Polsce między innymi: Vytautasa Landsbergisa, Vaclava Havla, Wiaczesława Czornowiła. W 1991 roku Fundacja inicjuje program Wschód–Wschód, za pośrednictwem którego wspiera rozwój kontaktów między krajami Europy Środkowo-Wschodniej.

Od 1990 roku ogromne znaczenie w budowaniu podłoża dla współpracy sąsiedzkiej odegrały Fundacja Pogranicze z Sejn oraz lubelski Teatr NN, które poprzez spotkania ludzi pogranicza (“spotkania kultur”, wystawy artystów z krajów sąsiedzkich, sesje poświęcone Bruno Schulzowi i innym postaciom wspólnej historii, budowały kulturę wzajemnego szacunku i zrozumienia).

Pierwsze lata III Rzeczypospolitej to jednocześnie okres odkrycia i dużego zaangażowania w pomoc Polakom żyjącym poza granicami Kraju, przede wszystkim na Wschodzie. Zbudowane na gruzach kontrolowanej przez państwo “Polonii” Stowarzyszenie Wspólnota Polska i wiele lokalnych organizacji nawiązujących do tradycji kresów dawnej RP odnajduje środowiska polskie, nawiązuje z nimi kontakty, wspiera w odbudowaniu polskiej tożsamości narodowej, oświaty, kultury.

Przecieranie szlaków (1995–1999)

Na przełomie lat 1993/94 zmieniają się najważniejsi aktorzy i formy podejmowanych działań. Krystalizuje się podział na partie polityczne i organizacje pozarządowe. Realizowane programy nie mają już charakteru jednorazowych spotkań czy dialogu między kulturami, ale są to zaplanowane działania mające służyć rozwiązywaniu konkretnych problemów.

W tym okresie krystalizuje się grupa organizacji, która świadomie podejmuje wysiłek pracy poza granicami kraju. Wśród nich należy wymienić:

– **Helsińską Fundację Praw Człowieka**, która szybko uzyskuje status najważniejszego centrum szkoleniowego w dziedzinie praw człowieka w Europie Centralnej i Wschodniej;

– zainicjowaną przez Irenę Lasotę warszawską **Fundację IDEE**, która dzięki obejmującej cały region sieci Centrów Pluralizmu oraz ukazującego się od 1992 roku “Newslettera” walczy przyczyniła się do nawiązania kontaktów przez organizacje z Europy Wschodniej, Południowej, Kaukazu i Azji Centralnej;

– **Fundację Edukacja dla Demokracji**, która w Europie Wschodniej i Azji Centralnej systematycznie budowała sieć lokalnych zespołów trenerskich, wspierających społeczności lokalne w działaniach na rzecz budowy społeczeństwa obywatelskiego poprzez edukację obywatelską;

– **Fundację Solidarności Polsko-Czesko-Słowackiej**, która poprzez staże przybliżyła dokonania Polski i polskich organizacji pozarządowych setkom lokalnych działaczy organizacji pozarządowych, drukarzy i wydawców niezależnej prasy, dziennikarzy;

– poprzez **Forum Europy Środkowo-Wschodniej** oraz program **Wschód–Wschód Fundacja im. Stefana Batorego** stała się (obok National Endowment for Democracy, Polsko-Niemieckiej Współpracy Młodzieży oraz programów PHARE) najważniejszym sponsorem działań polskich organizacji pozarządowych poza granicami kraju;

– oddziaływującą na elity gospodarcze i polityczne **Fundację Instytut Studiów Wschodnich**, która organizuje liczące się w świecie biznesu i polityki Forum Ekonomiczne w Krynicy oraz **Centrum Analiz Społeczno Ekonomicznych CASE**, która poprzez działalność ekspercką wspiera przemiany gospodarcze, społeczne i polityczne w krajach byłego bloku wschodniego.

Obok wymienionych powyżej organizacji ważną rolę, szczególnie w dialogu polsko-niemieckim odgrywają powołane głównie dzięki umowie o polsko-niemieckiej współpracy młodzieży Domy Spotkań. Większość domów zaangażowana jest przede wszystkim w wymianę polsko-niemiecką, ale **Fundacja Nowy Staw** prowadząca dom pod Lublinem oraz **Dom Pojednania i Spotkań im. Św. Maksymiliana Kolbego** w Gdańsku od momentu swego powstania czynnie zaangażowały się w programy adresowane do partnerów na Ukrainie i Białorusi.

Szczególne miejsce w historii polskich organizacji pozarządowych odgrywała w tym czasie działająca od 1991 roku **Polska Fundacja im. Roberta Schumana**, która postawiła sobie za cel przygotowanie Polski i Polaków do świadomego członkostwa w Unii Europejskiej.

Od połowy lat 90. w działania na Wschodzie czynnie angażuje się coraz więcej organizacji pracujących dotychczas głównie na terenie Polski. Warto tu wymienić **Fundację Rozwoju Demokracji Lokalnej** z jej kilkunastoma oddziałami w całej Polsce, **Fundację Rozwoju Społeczeństwa Obywatelskiego**, **Fundację Wspomagania Wsi**, **Polską Akcję Humanitarną**, **Instytut Spraw Publicznych** czy **Fundację Inicjatyw Społeczno-Ekonomicznych**.

W drugiej połowie lat 90. wyraźnie widać, że podstawowym kierunkiem działania polskich organizacji pozarządowych jest Ukraina. Również trudna sytuacja na Białorusi, i usunięcie Fundacji Sorosa z tego kraju, mobilizuje polskie organizacje pozarządowe do aktywnego wspierania opozycji demokratycznej w tym kraju. Jednocześnie zauważalne jest przesunięcie działań części polskich NGO's z najbliższego regionu dalej, na wschód i na południe. Coraz większe jest zaangażowanie na Bałkanach, najbardziej doświadczone organizacje podejmują wieloletnie programy na Kaukazie, w Azji Centralnej, Rosji i Mongolii.

Sąsiedzkie partnerstwo (1999–)

Przełom wieków to okres, kiedy następuje gwałtowne ożywienie zagranicznej działalności polskich organizacji pozarządowych. Szlaki na Wschód przetarte przez organizacje-pionierów lat 90. stały się dostępne dla znacznej części polskich NGO's. Programy zagraniczne realizuje już nie kilkanaście czy kilkadziesiąt, ale setki organizacji – zarówno tych ogólnopolskich, jak i niewielkich inicjatyw lokalnych. W oparciu o informacje Banku Danych o Organizacjach Pozarządowych można oszacować, iż spośród 2500 dużych organizacji pozarządowych ok. 550 zaangażowanych jest we współpracę międzynarodową. Dla 90 organizacji działalność międzynarodowa stanowi priorytet.

Prowadzenie działań przez organizacje umożliwia poszerzenie się grupy sponsorów. Obok sponsorów lokalnych i dużych fundacji europejskich i amerykańskich w latach

1998–1999 do niemal samotnej dotąd Fundacji Batorego dołączają kolejno: powołana przez władze RP Polska Fundacja Transformacji Rynkowej “Wiedzieć Jak”, międzyrządowa Inicjatywa Współpracy Polsko-Amerykańsko-Ukraińskiej (PAUCI), oraz RITA – program Polsko-Amerykańskiej Fundacji Wolności administrowany przez Fundację Edukacji dla Demokracji.

Konferencja *NATO, Unia Europejska, Europa Środkowa i Wschodnia. Organizacje pozarządowe w polskiej polityce zagranicznej* zorganizowana przez Fundację im. Stefana Batorego we współpracy z MSZ w grudniu 1999 r. w Falentach dała początek spotkaniom grupy polskich organizacji pozarządowych zajmujących się współpracą międzynarodową. Spotkania przedstawicieli organizacji ułatwiły wymianę informacji, wypracowywanie wspólnych standardów działania (*Dobra praktyka w pracy polskich organizacji pozarządowych zagranicą*), stworzenie w ramach portalu pozarządowego działu www.go2east.ngo.pl prezentującego osiągnięcia polskich organizacji pozarządowych w regionie oraz pozwoliły na skuteczniejsze nawiązywanie współpracy z partnerami z innych sektorów.

KRZYSZTOF STANOWSKI

Polskie organizacje pozarządowe działające w Europie Środkowej, Wschodniej, na Bałkanach i w Azji Centralnej

W opracowaniu przedstawiono działalność grupy organizacji pozarządowych, dla których praca poza granicami kraju jest stałym elementem realizowanych programów, a nie jednorazowym aktem. Organizacje te działają głównie w krajach powstałych po rozpadzie ZSRR w Europie Środkowo-Wschodniej, na Bałkanach oraz w Azji Centralnej. Wszystkie przedstawione poniżej organizacje prowadzą współpracę z partnerami z Ukrainy. Kolejnymi najczęściej wymienianymi partnerami są Rosja (Obwód Kaliningradzki) i Białoruś. Ważną grupę adresatów stanowią Czechy, Słowacja, Litwa i Niemcy, a także kraje Azji Centralnej i Kaukazu.

Pola zainteresowań przedstawionych organizacji są zróżnicowane – począwszy od ekologii, poprzez prawa człowieka, oświatę, edukację obywatelską, kulturę i politykę, na gospodarce kończąc. Projekty realizowane są w formie szkoleń, staży, warsztatów i konferencji. Uczestniczą w nich przedstawiciele innych organizacji pozarządowych, samorządów lokalnych, parlamentarzysty, politycy oraz konkretne grupy zawodowe (nauczyciele, prawnicy, dziennikarze). Celem działań jest wymiana doświadczeń i wiedzy związanej z dokonującą się transformacją. Polskie NGO'sy zajmują się również działalnością badawczą i monitoringiem, a także pomocą humanitarną. Sylwetki NGO ze szczególnym uwzględnieniem ich działalności w roku 2000 zamieszczone są poniżej.

Przez wiele lat projekty realizowane przez polskie organizacje pozarządowe w krajach Europy Środkowej i Wschodniej, na Bałkanach i w Azji Centralnej były finansowane wyłącznie ze środków pochodzących z zagranicy, rządowych: USAID, Know-How Fund, MATRA oraz prywatnych: Fundacja Forda, Charles'a Stewarta Motta, National Endowment for Democracy, Fundacja im. Stefana Batorego. Zagraniczni sponsorzy cenią dobre rozeznanie polskich organizacji w potrzebach na Wschodzie, a co za tym idzie efektywniejsze wykorzystywanie środków. Polskie organizacje administrują programami dużych zagranicznych fundacji, w ramach których przyznawane są dotacje: fundacja Edukacja dla Demokracji jest administratorem programu RITA, Polsko-Amerykańskiej Fundacji Wolności, Fundacja Partnerstwo dla Środowiska administruje dotacjami Konsorcjum Environmental Partnership for Central Europe.

Stopniowo pojawiły się możliwości finansowania projektów również z polskich źródeł: Fundacja "Wiedzieć Jak", Ministerstwo Spraw Zagranicznych. Jednak ciągle znaczna część działań jest finansowana ze środków zagranicznych. Prowadzi to do paradoksalnych sytuacji, że organizacje pozarządowe będące – z racji swej działalności – ambasadorami Polski robią to za obce pieniądze i często poza zainteresowaniem polskich placówek

dyplomatycznych.

Poniższe opracowanie jest pierwszą próbą opisu działań tej grupy, chcemy je co roku modyfikować i rozszerzać opis o sylwetki kolejnych organizacji.

Charakter współpracy

Przekazywanie wiedzy i wymiana informacji

Celem tych działań jest dzielenie się doświadczeniem wynikającym z transformacji gospodarczej i ustrojowej oraz wspieranie rozwoju społeczności lokalnych i promowanie aktywności obywatelskiej. Pokazywanie procesu od koncepcji do realizacji, sposobu dochodzenia do rozwiązań - jako przykładu. Działania te kierowane są do przedstawicieli władz lokalnych, nauczycieli, działaczy samorządowych. Duża część działań adresowana jest do środowisk opiniotwórczych: polityków, politologów, socjologów, ekspertów, samorządowców, dziennikarzy, publicystów, kręgów intelektualnych. Z wymiany doświadczeń i informacji korzystają nie tylko adresaci programów z zagranicy, ale także polscy partnerzy, którzy mają okazję spotkać ludzi innych kultur, zapoznać się z innym niż własne podejściem do niektórych problemów, a poprzez bliższą znajomość wyzbywać się nietolerancji i ksenofobii.

Wiele organizacji pozarządowych przyznaje studentom ze Wschodu stypendia na naukę w polskich uczelniach. Wśród najważniejszych wymienić należy: Fundację Instytut Wschodni, Ośrodek Badań nad Tradycją Antyczną w Europie Środkowo-Wschodniej i Centrum Stosunków Międzynarodowych oraz Fundację im. Stefana Batorego.

Organizacje pozarządowe organizują również spotkania na najwyższym szczeblu. Przykładem może być forum Ekonomiczne w Krynicy, organizowane przez Instytut Wschodni, w którym uczestniczą prezydenci, premierzy i ministrowie z kilkunastu państw Europy Środkowej i Wschodniej.

Usprawnieniu komunikacji między NGO's z Polski i innych krajów służyło powstanie Towarzystwa Wzajemnej Informacji – internetowa baza danych o chętnych do współpracy partnerach oraz o organizacjach wspierających i sponsorach.

Przykładem wymiany informacji o programach organizacji pozarządowych, ich publikacjach, możliwościach współpracy, pozyskania środków finansowych, a także stażach i szkoleniach jest biuletyn "Centers for Pluralism Newsletter". Wydawany przez Fundację IDEE w języku angielskim i rosyjskim, rozsyłany w ponad 4 000 egz. do organizacji z Europy Środkowej i Wschodniej oraz Azji Centralnej.

Działalność doradcza i monitoring międzynarodowy

W działalności tego typu specjalizuje się CASE – Centrum Analiz Społeczno-Ekonomicznych – Fundacja Naukowa, która prowadzi doradztwo ekonomiczno-społeczne w krajach byłego Związku Radzieckiego i na Bałkanach. Centrum doradzało prezydentom, premierom i rządów tych krajów.

Fundacja Rozwoju Demokracji Lokalnej udzielała rządowi Kazachstanu konsultacji w dziedzinie rozwoju samorządu lokalnego.

Fundacja Helsińska na prośbę rządu Czechosłowacji przeprowadziła niezależny monitoring więzień czeskich (1991). Przedstawiciele Fundacji monitorowali również wybory

parlamentarne w Słowacji w 1998 r. i prezydenckie w Białorusi w 2001 roku.

Pomoc humanitarna

Oprócz przekazywania wiedzy, umiejętności i informacji polskie organizacje pozarządowe dostarczają pomoc humanitarną.

Fundacja Polska Akcja Humanitarna rozpoczęła swoją działalność od dostarczania pomocy humanitarnej ofiarom konfliktów zbrojnych i katastrof naturalnych w różnych rejonach świata.

W miarę nabywanego doświadczenia, oprócz pomocy doraźnej (konwoje z darami), PAH rozpoczęła długofalowe programy pomocowe, realizowane poprzez stałe misje np. w Kosowie i Inguszetii, których bezpośrednim celem jest poprawa warunków życia ludności oraz wspieranie rozwoju społeczności lokalnych.

Fakt, że organizacje nie są związane z lokalnym rządem, sprawia, że ich działania nie są postrzegane jak interwencja obcego państwa, co ułatwia docieranie pomocy do miejsc ogarniętych konfliktem zbrojnym (np. Czeczenia) i pomoc wszystkim skonfliktowanym stronom.

Sylwetki wybranych organizacji

Centrum Edukacji Obywatelskiej Polska-Białoruś

Stowarzyszenie powstało w 1997 r. w Białymstoku. Wśród założycieli są Polacy i Białorusini. Stowarzyszenie jest organizacją pozarządową i niedochodową, działającą ponad podziałami politycznymi i niepowiązaną z żadnym związkiem wyznaniowym. Jego działalność opiera się na środkach finansowych otrzymywanych od sponsorów i osób prywatnych. Celem Stowarzyszenia jest działanie na rzecz umacniania demokracji w Polsce i Białorusi, współpracy ruchów społecznych i instytucji pozarządowych w obu krajach, promocja kultury białoruskiej w Polsce, zbieranie i rozpowszechnianie informacji na temat przestrzegania praw człowieka na Białorusi, koordynacja poczynań polskich instytucji pozarządowych wspierających tamtejsze przemiany demokratyczne, przekazywanie wiedzy i doświadczeń dotyczących wolności słowa i niezależnych mediów.

- Działalność kulturalna – organizowanie spotkań, koncertów, festiwali
- Działalność edukacyjna – seminaria

Projekty realizowane przez Stowarzyszenie:

– Od cenzury do wolności – projekt dziennikarski

Celem projektu było przekazywanie wiedzy i doświadczeń niezbędnych dla funkcjonowania "czwartej władzy". Obecna sytuacja na Białorusi w rażący sposób odbiega od demokratycznych standardów. Nieliczne gazety niezależne są zamykane, a kolportaż prasy nie związanej z rządową administracją utrudniony.

W maju 2000 zorganizowano konferencję i kurs dla dziennikarzy niezależnej prasy z regionu grodzieńskiego przedstawiający rynek prasy lokalnej w województwie podlaskim.

– Demokracja – wspólna sprawa – projekt obywatelski

Celem tego długoterminowego projektu było podzielenie się polskimi doświadczeniami w przechodzeniu do demokracji i w funkcjonowaniu środowisk demokratycznych w

sytuacji ograniczenia swobód obywatelskich.

Kolejnym etapem realizacji projektu obywatelskiego była zorganizowanie konferencji *Od państwa autorytarnego do państwa demokratycznego – charakter reform ustrojowych i gospodarczych w Republice Białoruś*, która odbyła się w dniach 25-27 maja 2000 roku w Białymstoku dzięki finansowemu wsparciu Fundacji im. Konrada Adenauera w Warszawie. Tematyka wykładów, jak i licznych dyskusji w trakcie obrad i poza nimi koncentrowała się wokół zagadnień takich jak: reforma ustrojowa (system wyborczy i jego wpływ na ustrój państwa), funkcjonowanie instytucji prawa w państwie demokratycznym, wolny rynek a niezależność ekonomiczna państwa, rola państwa w okresie transformacji gospodarczej wobec społeczeństwa, decentralizacja systemu administracyjnego (reforma samorządowa) oraz rozliczenie z przeszłością.

– Białoruś w kręgu kultury europejskiej – projekt kulturalny

Projekt ma pokazywać społeczeństwu polskiemu najciekawsze zjawiska zachodzące w kulturze białoruskiej. Ważnym elementem jest zaprezentowanie dorobku kulturalnego białoruskiej mniejszości narodowej w Polsce. Centrum zwraca uwagę na nawiązywanie bezpośrednich kontaktów między stowarzyszeniami i osobami zajmującymi się kulturą z regionów przygranicznych: Białostoczczyzny i Grodzieńszczyzny oraz obwodu brzeskiego.

W maju 2000 roku Stowarzyszenie wydało leksykon *Kto jest kim w Białorusi*. Książka ta zawiera 450 not biograficznych czołowych postaci białoruskiej polityki, kultury, organizacji pozarządowych. Jest ona bezcennym źródłem wiedzy dla wszystkich którzy interesują się losami Europy Środkowo-Wschodniej.

– Następne pokolenie, czyli razem do Europy – projekt młodzieżowy

Celem projektu było przygotowanie młodych ludzi na Białorusi do aktywności obywatelskiej oraz umożliwienie wymiany doświadczeń między młodymi ludźmi z różnych krajów.

W latach 1999–2000 Stowarzyszenie udzieliło wsparcia merytorycznego i pomocy finansowej Białoruskiemu Zrzeszeniu Studentów przy organizowaniu IX i X Festiwalu Muzyki Młodej Białorusi “Basowiszcza” w Gródku koło Białegostoku. Wzięło w nich udział ponad siedem tysięcy młodych ludzi Polski i Białorusi.

W wyniku współpracy z Fundacją Polska Praca z Warszawy młodzież z Polski i Białorusi mogła uczestniczyć w letnich szkołach młodzieżowych w Międzyzdrojach i Pałandze na Litwie.

Dzięki środkom finansowym uzyskanym z Ambasady Brytyjskiej w Warszawie przeprowadzone zostały polsko-białoruskie warsztaty młodzieżowe poświęcone aktywności obywatelskiej młodych ludzi.

Stowarzyszenie współpracuje z licznymi organizacjami pozarządowymi, instytucjami kultury, oświatowymi i placówkami dyplomatycznymi w Polsce: Fundacją Forda, Fundacją im. Batorego, Fundacją IDEE, Helsińską Fundacją Praw Człowieka, Fundacją Adenauera, Fundacją Rozwoju Demokracji Lokalnej w Białymstoku, Ambasadą Brytyjską, Ambasadą Amerykańską, Orkla Media Press, Katedrą Kultury Białoruskiej Uniwersytetu w Białymstoku, Związkiem Białoruskim w RP, Białoruskim Zrzeszeniem Studentów.

Centrum Stosunków Międzynarodowych

To niezależny pozarządowy ośrodek zajmujący się polską polityką zagraniczną oraz ważnymi dla Polski problemami polityki międzynarodowej. Założone w 1995 r., działało

w ramach Fundacji Spraw Publicznych. Od 1998 r. jest instytucją samodzielną – fundacją. Za cel centrum stawia sobie stworzenie forum dyskusji o polityce zagranicznej dla polityków, urzędników państwowych i lokalnych, dziennikarzy, naukowców, studentów i przedstawicieli innych organizacji pozarządowych. Centrum prowadzi działalność wydawniczą – publikuje raporty, opracowania naukowe i eseistyczne. Centrum organizuje konferencje i dyskusje. W ramach działalności centrum mieszczą się także projekty badawcze. Fundacja badała m.in. postawy społeczeństwa polskiego wobec integracji europejskiej, stosunek elit niemieckich i polskich do UE, NATO i relacji bilateralnych między oboma krajami.

- Doradztwo polityczne i monitorowanie działań rządu RP w polityce zagranicznej
- Działalność wydawnicza
- Działalność edukacyjna i naukowa – seminaria i konferencje

Centrum prowadzi także działalność edukacyjną. W 1998 r. po raz pierwszy zorganizowało Szkołę Edukacji Obywatelskiej dla młodych Białorusinów i nawiązało współpracę z katedrą Europy Środkowej i Wschodniej Uniwersytetu Warszawskiego. W sierpniu 2001 r. odbyła się czwarta edycja szkoły. Spotkanie trwało cztery dni i zorganizowane zostało we współpracy z MSZ.

Od 2001 r. Centrum prowadzi program stypendialny Fundacji im. Roberta Boscha, skierowany do młodych urzędników z Polski. W zeszłym roku 25 osób odbyło staże w niemieckich urzędach federalnych.

Centrum współpracuje z ośrodkami naukowymi i fundacjami zagranicznymi z Niemiec, Wielkiej Brytanii, Czech, Słowacji, Szwecji, Holandii, USA, Rosji, Białorusi i Ukrainy.

Główni sponsorzy Centrum: Fundacja im. Stefana Batorego, Fundacja im. Adenauera, German Marschall Fund of the United States, Körber Stiftung, Fundacja "Wiedzieć Jak", Fundacja Współpracy Polsko-Niemieckiej, Robert Bosch Stiftung, Alfried Krupp von Bohlen und Halbach – Stiftung, Haniel Stiftung, USIS i Ministerstwo Spraw Zagranicznych RP.

W 2001 r. na konferencjach i spotkaniach z niezależnymi ekspertami i przedstawicielami ośrodków pozarządowych w dyskusjach uczestniczyli reprezentanci MSZ, MON i Kancelarii Prezesa Rady Ministrów, Parlamentu i Kancelarii Prezydenta RP.

W 2001 r. CSM zorganizowało 23 seminaria i konferencje.

Dom Pojednania i Spotkań im. Św. Maksymiliana Kolbego

Dom został założony w Gdańsku w 1992 r. przez Zakon Ojców Franciszkanów. Obecnie każdego roku w Domu Pojednania i Spotkań im. Św. Maksymiliana odbywa się ponad 60 spotkań, konferencji, seminariów oraz warsztatów, w których uczestniczą obywatele państw nie tylko europejskich. Wszystkie organizowane i promowane przez Dom programy mają charakter międzynarodowy, gdyż głównym jego celem jest pojednanie w wymiarze międzynarodowym.

Rok 2001 był wyjątkowy, po raz pierwszy w programach uczestniczyło więcej młodzieży z krajów Europy Wschodniej niż z Zachodniej. Ze Wschodu przyjechało około 1200 osób, z Zachodu około 500. Wcześniej młodzież z Europy Wschodniej i Zachodniej stanowiły po około 1/3 uczestników. Dom realizuje ponadto pilotażowy projekt odbudowy struktur młodzieżowych na Białorusi, którego wynikiem było uruchomienie pierwsze-

go domu spotkań międzynarodowych w Nowogródku.

– Działalność edukacyjno-kulturalna – seminaria, warsztaty i spotkania młodzieży

W 2000 r. Dom zrealizował 11 programów (44 projekty). Wzięło w nich udział ok. 1700 osób w wieku 16-26 lat – z Polski, Litwy, Niemiec, Białorusi i Ukrainy.

Główne źródła finansowania projektów to: Polsko-Niemiecka Współpraca Młodzieży, Fundacja im. Batorego, Fundusze Unii Europejskiej, Kancelaria Premiera, Urząd Wojewódzki w Gdańsku, Urząd Miasta Gdańska. Udział własny Domu w każdym projekcie wynosił od 1/3 do 1/2 kosztów.

W Domu organizowane są warsztaty dziennikarskie, a także jazzowe oraz taneczne dla grup folklorystycznych i zespołów ludowych. Wynikiem warsztatów jazzowych są płyty kompaktowe, warsztatów tanecznych – koncerty, a dziennikarskich – raporty prasowe i gazety, wydawane przez uczestników spotkań. Dom – jako jedyny w Polsce – miał okazję realizować pilotażowy projekt odbudowy struktur młodzieżowych na Białorusi. Wynikiem programu było uruchomienie pierwszych domów spotkań międzynarodowych w Nowogródku. W roku 2001 dzięki dofinansowaniu przez Polsko-Amerykańską Fundację Wolności w programie RITA w Domu zrealizowano cykl szkoleń dla dziennikarzy mediów lokalnych oraz odpowiedzialnych za wydawnictwa i biuletyny organizacji pozarządowych na Białorusi. W ramach tego projektu przeszkolonych zostało 75 osób.

Fundacja im. Stefana Batorego

Fundacja założona została w 1988 r. Za cel stawia sobie wspieranie rozwoju demokratycznego, otwartego społeczeństwa. Środki finansowe na działalność pochodzą przede wszystkim z Open Society Institute (ok.90 %), a także z innych zagranicznych (ok.8 %) i polskich źródeł (ok.2%): Fundacja Forda, European Foundation Center, Ambasada Amerykańska, European Cultural Foundation, Fundacja Bertelsmanna, National Endowment for Democracy, Fundacja Konrada Adenauera, Bank Światowy, Irene Mroz, German Marshall Fund, Commercial Union Polska towarzystwo Ubezpieczeń na Życzeń S.A., Fundacja "Wiedzieć Jak", Fundacja Bankowa im. Leopolda Kronenberga, INCOM S.A.

W Fundacji działa kilkanaście programów, które w większości zajmują się przyznawaniem dotacji i monitorowaniem sposobu i efektu ich wykorzystania. Dotacje przyznawane są na konkretne projekty i przedsięwzięcia.

Na polu współpracy międzynarodowej działają: Program Europejski, Forum Europy Środkowo-Wschodniej, Program Wschód–Wschód, Komisja Edukacji w Dziedzinie Alkoholizmu i Innych Uzależnień i program Kulturalny.

Forum Europy Środkowo-Wschodniej – To program operacyjny. W 2000 r. działania Forum koncentrowały się wokół trzech priorytetów:

- procesy integracyjne w Europie Środkowo-Wschodniej
- wspieranie przemian
- działania międzynarodowe polskich organizacji pozarządowych

W 2000 roku rozpoczął się program spotkań na temat integracji Polski z Unią Europejską adresowany do społeczności poszczególnych regionów Ukrainy. Cykl ten rozpoczęły wizyty studyjne dziennikarzy z Ukrainy Zachodniej, Wschodniej i Południowej, którzy podczas pobytu mogli zapoznać się z przygotowaniem Polski do członkostwa w Unii

Europejskiej na poziomie władz centralnych i lokalnych. Dla młodych dziennikarzy z Rosji, Ukrainy, Białorusi i Polski zorganizowano warsztaty poświęcone miejscu Europy Środkowo-Wschodniej w europejskim systemie bezpieczeństwa. Spotkania te umożliwiły prezentację, często krańcowo różnych, punktów widzenia dotyczących przemian w Europie Środkowo-Wschodniej, były też dobrą okazją dla wymiany poglądów i dyskusji. Kolejne warsztaty – dla publicystów, ekspertów i studentów z Polski, Czech, Słowacji i Węgier – były próbą ożywienia dialogu w ramach Grupy Wyszehradzkiej i zachętą do wspólnego występowania w dyskusjach poświęconych integracji europejskiej.

Od wielu lat realizowane są projekty, których odbiorcami są opiniotwórcze środowiska na Ukrainie i Białorusi. W 2000 r. z wizytami studyjnymi w polskich placówkach badawczych gościli młodzi naukowcy z Białorusi. Rozpoczęto współpracę z Obwodem Kalinińskim, która ma wesprzeć współdziałania polskich NGO i samorządów lokalnych z rosyjskimi partnerami. W tym samym roku Fundacja gościła przedstawicieli władz lokalnych Bośni i Hercegowiny i działaczy NGO i partii politycznych z Serbii, dziennikarzy mediów lokalnych z Kosowa.

W roku 2000 Forum zrealizowało 38 projektów, w tym: 14 seminariów i konferencji, 10 staży i warsztatów, 14 wizyt studyjnych. Uczestniczyło w nich 550 osób oraz 300 słuchaczy. Z zagranicy uczestniczyły 120 osoby z Ukrainy, 60 z Rosji, 58 Białorusi, 34 osoby z krajów Bałkańskich.

– **Program Wschód-Wschód** (obecnie Program Partnerstwo bez Granic) – jest to regionalny program grantodawczy, który od 1991 r. wspiera finansowo projekty międzynarodowe dotyczące rozwoju społeczeństwa obywatelskiego, łagodzenia społecznych skutków przemian gospodarczych i politycznych, integracji upośledzonych i zmarginalizowanych grup społecznych oraz promocji wielokulturowości i akceptacji dla różnorodności społecznej i kulturowej. Większość zrealizowanych projektów to wizyty studyjne, warsztaty, szkolenia, praktyki i staże. W 2000 r. fundacja przyznała dotacje na 51 projektów i sfinansowała koszty podróży polskich uczestników zaproszonych do udziału w 65 spotkaniach organizowanych przez fundacje z innych krajów Europy Środkowo-Wschodniej i Azji Centralnej.

– **Program Akademicki** – jego regionalna część zajmuje się przyznawaniem stypendiów na studia zagraniczne i krajowe. W ramach programu „Stypendia Wschodnie” – realizowanego przez kasę im. Józefa Mianowskiego – do Polski przyjeżdża rocznie ok. 70 przedstawicieli nauk humanistycznych i społecznych z Europy Środkowo-Wschodniej.

– **Komisja Edukacji w Dziedzinie Uzależnień** – prowadzi dwa programy: krajowy i regionalny, obejmujący kraje Europy Środkowej i Azji Centralnej. W ramach programu regionalnego odbywają się szkolenia staże i seminaria dla terapeutów uzależnień, instruktorów terapii odwykowej, na temat terapii w zakładach karnych i prowadzenia telefonów zaufania. W 2000 r. w szkoleniach w Polsce wzięło udział ponad 200 uczestników z 12 krajów regionu. Szkolenia prowadzone były także na: Ukrainie, Białorusi, Kazachstanie i Rosji. Komisja współpracuje z Kirgistanem, Tadżykistanem, Słowacją, Łotwą i Gruzją.

– **Program Kulturalny** – wspiera projekty współpracy kulturalnej krajów Europy Środkowo-Wschodniej i Azji Centralnej. Finansowane są: wystawy plastyczne, przedsięwzięcia teatralne, przeglądy filmów, festiwale i koncerty muzyczne itp.

Fundacja Edukacja dla Demokracji

Powstała pod koniec lat 80. przy współpracy nauczycieli z Polski i Stanów Zjednoczonych. Za cel Fundacja stawia sobie krzewienie wiedzy o demokracji, gospodarce wolnorynkowej oraz działalności obywatelskiej. Fundacja udziela pomocy nauczycielom, działaczom związkowym i młodzieżowym, pracownikom organizacji pozarządowych i samorządów w Polsce i Europie Środkowej i Wschodniej.

– Działalność edukacyjna – seminaria, konferencje, szkolenia, staże

Fundacja prowadzi trzy programy międzynarodowe:

Edukacja Obywatelska w Krajach Europy wschodniej i Azji Centralnej

Pomaga społecznościom lokalnym w odbudowie więzi społecznych poprzez wspieranie rozwoju organizacji pozarządowych, szkolenie nauczycieli i działaczy lokalnych, publikację materiałów na temat edukacji i społeczeństwa obywatelskiego. W pierwszych warsztatach na ten temat brali udział Polacy, a także działacze polskich organizacji z Ukrainy, Białorusi i Litwy. W 1994 Fundacja rozpoczęła szkolenia w Krajach Bałtyckich. Obecnie ponad 1/3 szkoleń Fundacji odbywa się za granicą: na Litwie, Łotwie, Białorusi, Ukrainie, w Uzbekistanie, Kirgizstanie, Kazachstanie, Turkmenistanie, Mongolii, Azerbejdżanie i Rosji. Rocznie organizowanych jest ok. 100 warsztatów i 15 staży w Polsce.

– **Edukacja dla Demokracji – International Trainers Network**

W ramach programu tworzona jest międzynarodowa sieć zespołów trenerskich, wspierających społeczności lokalne poprzez edukację obywatelską. Sieć skupia obecnie 11 zespołów trenerskich na Ukrainie, Białorusi, w Uzbekistanie, Mongolii, Azerbejdżanie, Rosji. Program realizowany jest we współpracy z kilkudziesięcioma organizacjami pozarządowymi z Europy Wschodniej, a także: American Federation of Teachers, Institute for Democracy in the Eastern Europe, Fundacją IDEE, Polskim Stowarzyszeniem Pedagogów i Animatorów KLANZA. W ramach tego programu rocznie realizowanych jest ok. 400 kilkudniowych warsztatów i kilkadziesiąt seminariów dla trenerów, w których uczestniczy ponad 8000 osób.

– **Przemiany w Regionie – RITA**

Jest to program Polsko-Amerykańskiej Fundacji Wolności, administrowany przez Fundację Edukacja dla Demokracji. Jego celem jest wspieranie demokratycznych i wolnorynkowych przemian w Europie Środkowej i Wschodniej oraz krajach byłego ZSRR poprzez dzielenie się doświadczeniami. Realizowany jest poprzez wsparcie finansowe projektów organizacji pozarządowych, instytucji edukacyjnych i samorządów lokalnych.

Programy Fundacji powstały przy finansowej pomocy Polsko-Amerykańskiej Fundacji Wolności, Academy for Educational Development, Phare, Know How Found, amerykańskiej Federacji Nauczycieli, Open Society Institute, Fundacji im. Stefana Batorego, Westminster Foundation for Democracy, Fundacji Kronenberga, Paterson International Fellowship, Urzędu Komitetu Integracji Europejskiej, Fundacji Kultury, MEN, Wspólnoty Polskiej, International Council for Philosophical Inquiry with Children i innych.

Fundacja Inicjatyw Społeczno-Ekonomicznych

Fundacja Inicjatyw Społeczno-Ekonomicznych jest organizacją pozarządową istniejącą od września 1990 roku. Jej misją jest wspieranie rozwoju społeczeństwa obywatelskiego na poziomie lokalnym. Promuje i wspiera przedsiębiorczość na poziomie lokalnym. Wspiera małe firmy tworzące nowe miejsca pracy. Pomaga w tworzeniu rozwiązań struk-

turalnych, inicjujących rozwój lokalny, a także stowarzyszeń, fundacji i organizacji pozarządowych.

- Działalność edukacyjna – szkolenia, ekspertyzy, badania, staże
- Działalność kulturalna – organizacja imprez

W 2000 r. FISE powołało Akademię Rozwoju Lokalnego, mającą wspierać rozwój społeczności lokalnej na Ukrainie poprzez szkolenia, ekspertyzy i wspólne programy badawcze. Szkolenia w ramach Akademii są łączone z programem staży w strukturach władz samorządowych, instytucjach i organizacjach pozarządowych. Do udziału w szkoleniach zapraszani są przedstawiciele władzy lokalnej, biznesu i NGO z małych i średnich miast Ukrainy. Od czerwca 2000 r. w ARL uczestniczyło 68 przedstawicieli 18 miast, odbyło się 8 trzytygodniowych sesji szkoleniowych, powstało 16 projektów rozwoju lokalnego. Aktualnie trwa proces przekazania ARL ukraińskim partnerom. Organizacje finansujące: Ambasada Kanady, CCFD, Fundacja im. Stefana Batorego, Fundacja Motta, Fundacja Forda, Polska Fundacja Transformacji Rynkowej "Wiedzieć Jak".

Drugim zagranicznym programem FISE jest "Wyjrzyj przez okno". Jego celem jest aktywizacja lokalnych społeczności w kosowskich miastach Strpc i Kacanik, w których swoje misje prowadzi Polska Akcja Humanitarna. Pierwsze projekty skierowane były do młodzieży. We wrześniu 2000 r. FISE zorganizowało teatr "A plus", ponadto w Kacaniku i Strpcach zorganizowano wiele imprez kulturalnych – koncerty, warsztaty teatralne, wystawy. Wymianę polskich i kosowskich artystów finansowała Fundacja im. Stefana Batorego i Kosovo Foundation for Open Society, MSZ RP.

Fundacja Instytut Spraw Publicznych

Fundacja Instytut Spraw Publicznych (ISP) jest pozarządową i niezależną placówką badawczą. ISP powstał w 1995 roku w celu zapewnienia zaplecza naukowego i intelektualnego dla modernizacji kraju i toczących się w Polsce debat.

Zadaniem ISP jest:

- Realizacja projektów przydatnych dla praktyki życia publicznego
- Inicjowanie debat publicznych
- Sygnalizowanie zagrożeń mogących wystąpić w przyszłości
- Przedstawianie nowych idei przyczyniających się do rozwiązywania obecnych i przyszłych problemów
- Budowanie pomostu pomiędzy nauką a praktyką oraz środowiskami naukowców, polityków, dziennikarzy i działaczy społecznych

W ISP problematyką krajów powstałych po rozpadzie ZSSR zajmuje się specjalnie wyodrębniony program Migracji i Polityki Wschodniej. W bieżącym roku ISP zorganizowało dwie międzynarodowe konferencje w Kijowie (poświęcone problematyce finansowania partii politycznych oraz kształtu polsko-ukraińskiej polityki migracyjnej w świetle dotychczasowych doświadczeń UE z napływem cudzoziemskiej siły roboczej). Jednocześnie ISP jest pomysłodawcą i koordynatorem międzynarodowego projektu (w którym uczestniczą *think-tanki* z Ukrainy, Łotwy, Estonii, Mołdowy, Bułgarii, Rumunii, Czech oraz Słowacji) poświęconego politycznym, ekonomicznym oraz społecznym konsekwencjom rozszerzenia traktatu z Schengen dla krajów Europy Środkowej i Wschodniej.

Ze względu na potencjalnych odbiorców zainteresowanych polskimi doświadczeniami, wybrane publikacje ISP ukazują się w kilku wersjach językowych. Raport *Polska – Ukraina: wzajemny wizerunek* opublikowany został w języku polskim i ukraińskim, książka *Cztery reformy* w języku rosyjskim, a pozycja *Druga fala polskich reform* oprócz wersji angielskiej, rosyjskiej i azerskiej, publikowana jest właśnie w wersji ukraińskiej.

Fundacja Instytut na Rzecz Demokracji w Europie Wschodniej – IDEE

Działa w Polsce od 1991 roku. Pracuje na rzecz społeczeństwa obywatelskiego i ożywienia kontaktów między organizacjami pozarządowymi w krajach Europy Wschodniej, Kaukazu i Azji Środkowej. W 2000 roku IDEE otrzymało z rąk premiera Jerzego Buzka prestiżową nagrodę „Pro Publico Bono” – przyznaną za działalność na rzecz kształtowania instytucji demokratycznych w Europie Wschodniej, a w szczególności za konkurs dla niezależnej prasy lokalnej w Polsce i program „Witajcie w Europie” – wspierający Tatarów Krymskich. Pod koniec 2000 r. z IDEE oddzielił się program białoruski fundacji – „Wschodnioeuropejskie Centrum Demokratyczne IDEE”.

W IDEE realizowane są programy, których odbiorcami są zagraniczni partnerzy.

- Działalność edukacyjna i kulturalna – staże, konferencje, seminaria, porady prawne i finansowe dla osób indywidualnych i organizacji pozarządowych, szkolenia, wystawy
- Działalność wydawnicza
- Działalność informacyjna

– **Program Centra Pluralizmu** – powstał w 1992 r. Prowadzony jest we współpracy z Institute for Democracy in Eastern Europe w Waszyngtonie. Jego celem jest wspieranie rozwoju niezależnych organizacji pozarządowych w Europie Środkowej i Wschodniej oraz w krajach byłego ZSRR. „Centra Pluralizmu” istnieją w 22 krajach. Przedstawiciele wszystkich centrów spotykają się raz do roku. W ramach tego programu IDEE organizuje staże dla działaczy lokalnych i organizacji pozarządowych, dziennikarzy i nauczycieli, a także wydaje „Centers for Pluralism Newsletter”, biuletyn zawierający bazę danych organizacji pozarządowych z całego regionu Europy Środkowej, Południowej, Wschodniej i Azji Centralnej. Fundacja jest także współorganizatorem Towarzystwa Wzajemnej Informacji – internetowej bazy danych o organizacjach pozarządowych w krajach byłego ZSRR, chętnych do współpracy z polskimi organizacjami.

- **Cuba Si!** – wspólnie z Institute for Democracy in Eastern Europe w Waszyngtonie IDEE wydało 16 broszur na temat działań krajów Europy Wschodniej w dochodzeniu do demokracji. Broszury rozpowszechnione zostały na Kubie. Fundacja współpracuje z kubańską organizacją Directorio Revolucionario Democrático Cubano. Pomaga w „drobnych sprawach”, m.in. organizuje manifestacje w obronie kubańskich więźniów sumienia pod ambasadą kubańską w Warszawie.

- **Wsparcie Lokalnej Demokracji na Ukrainie** – program składa się z trzech projektów:
 - *Witajcie w Europie* – od 1993 r. wspiera Tatarów Krymskich, którzy powrócili do ojczyzny po 50 latach wygnania. IDEE pomaga temu liczącemu 260 tys. osób narodowi w organizacji życia społecznego i kulturalnego. Organizuje staże dla tatarskich dziennikarzy prasy lokalnej, nauczycieli i działaczy społecznych (do tej pory skorzystało z nich ok. 1200 osób). IDEE promuje na Krymie polską kulturę i naukę, m.in. w Bachczysaraju zorganizowała wystawę *Adam Mickiewicz na Krymie* oraz wydała *So-*

nety Krymskie w tłumaczeniu na język krymsko-tatarski.

– *Wsparcie wolnej prasy i samorządu lokalnego na Ukrainie* – projekt realizowany jest od 1998 r. IDEE przekazuje Ukraińcom polskie doświadczenia, zaprasza do Polski dziennikarzy i radnych, pracujących na rzecz małych i średnich społeczności na Ukrainie. W 2000 r. na staże do Polski przyjechało 15 dziennikarzy z Ukrainy.

– *Ziemia chłopom!!!* – od 1999 r. Jest to projekt wspierający modernizację rolnictwa na Ukrainie, poprzez przekazywanie doświadczeń w gospodarowaniu ziemią przez prywatnych właścicieli. IDEE organizuje na Krymie Ośrodek Doradztwa Rolniczego.

Fundacja Instytut Studiów Wschodnich

Fundacja prowadzi działalność na rzecz zbliżenia pomiędzy państwami Europy Środkowej i Wschodniej. Celem podejmowanych od 1993 roku przedsięwzięć jest edukacja społeczna i polityczna służąca budowaniu demokratycznej przyszłości Polski i państw z naszej wschodniej i południowej granicy. Realizowane na różnych szczeblach przedsięwzięcia służącej mają rozwojowi współpracy kulturalnej, naukowej oraz gospodarczej pomiędzy państwami Europy Środkowej i Wschodniej.

– Wspomaganie inicjatyw, które uzupełniają kontakty oficjalne władz politycznych.

– “Inwestowanie” w przyszłe stosunki, tj. inicjowanie i wspomaganie kontaktów młodzieży.

– Poglębianie wiedzy o gospodarkach Polski, Ukrainy, Rosji i Białorusi.

Fundacja ustanowiła fundusz stypendialny dla ukraińskich studentów. W roku szkolnym 2000/01 przyznano 10 stypendiów dla studentów Akademii Kijowsko-Mohylańskiej o wartości 4900 dolarów.

Największym przedsięwzięciem realizowanym przez Instytut jest coroczne **Forum Ekonomiczne**, odbywające się w Krynicy Górskiej. W tym roku odbędzie się ono już po raz 12. W 2001 roku w Beskidy przyjechało ok. 1000 polityków, biznesmenów, dziennikarzy z 19 państw: Armenii, Azerbejdżanu, Białorusi, Bułgarii, Czech, Estonii, Gruzji, Kazachstanu, Litwy, Łotwy, Mołdawii, Polski, Rosji, Rumunii, Słowacji, Ukrainy, Uzbekistanu, Węgier, USA oraz przedstawiciele Unii Europejskiej. Wśród nich byli prezydenci Polski, Litwy, Mołdawii i Słowacji oraz pięciu premierów. Forum w Krynicy z roku na rok rozwija się i uczestniczy w nim coraz więcej osób. Nazywane jest nawet “polskim Davos”.

Instytut organizuje także wakacyjne praktyki dla studentów, przede wszystkim z Ukrainy, jak również z Białorusi i Rosji. Praktykanci biorą udział w seminariach i wykładach dotyczących problemów transformacji systemowej Polski w latach 90., wolnego rynku i rozwoju przedsiębiorczości w naszym kraju, odbywają staże w zawodowe zgodne z kierunkiem studiów, spotykają się z polskimi studentami oraz biorą udział w wielu imprezach kulturalnych w tych miastach. W 2000 r. w Polsce gościło 40 studentów. Program zrealizowano wspólnie z: Fundacją Rozwoju Demokracji Lokalnej, Fundacją “Wiedzieć Jak”, Fundacją im. Adenauera, Fundacją im. Stefana Batorego, Fundacją Uniwersytetu Jagiellońskiego “Bratniak”, Wyższą Szkołą Administracji Publicznej, Studium Europy Wschodniej UW, Krajową Izbą Gospodarczą oraz studentami UW, SGH i UJ.

W grudniu 2000 r. instytut zorganizował w Polsce studyjną wizytę dziennikarzy rosyjskich. Współorganizatorem projektu jest Fundacja im. Adenauera.

Inny projekt to szkolenie w Polsce urzędników ukraińskiej administracji samorządowej.

W sześciodniowych modułach szkoleniowych na terenie Województwa Małopolskiego wzięło udział 144 samorządowców z Ukrainy. We współpracy z Instytutem Transformacji Społeczeństwa w Kijowie Fundacja gościła w Polsce 70 ukraińskich specjalistów od bankowości i polityków. Wzięli oni udział w seminarium szkoleniowym *Jak adaptować system bankowy Ukrainy i Polski do wymogów i oczekiwań Unii Europejskiej*.

Fundacja Instytut "Artes Liberales"

W 1992 r. Senat Uniwersytetu Warszawskiego powołał do istnienia samodzielną jednostkę – Ośrodek Badań na Tradycją Antyczną – OBTA – której zadaniem jest inspirowanie i koordynowanie interdyscyplinarnych badań nad spuścizną kulturową Polski i Europy Środkowo-Wschodniej, ze szczególnym uwzględnieniem tradycji śródziemnomorskich. OBTA jest inicjatorem i głównym organizatorem wieloletniego regionalnego programu edukacyjno-badawczego o nazwie **Międzynarodowa Szkoła Humanistyczna Europy Środkowo-Wschodniej – MSH**.

- Przedsięwzięcia o charakterze edukacyjno-badawczym – konferencje, seminaria dla studentów i młodych pracowników naukowych
- Działalność wydawnicza

Kształcenie młodych badaczy i studentów ostatnich lat stworzyć ma kadrę naukową i dydaktyczną oraz międzynarodowe zespoły badawcze, a w dłuższej perspektywie odbudować środowisko humanistyczne i jego udział w tworzeniu elit demokratycznego społeczeństwa obywatelskiego w krajach Europy Środkowo-Wschodniej. Szkoły obejmują cykl zajęć trwający od tygodnia do dziewięciu tygodni. Program realizowany jest głównie we współpracy z Ukrainą. Kadrę MSH stanowią wybitni specjaliści z uniwersytetów i akademii nauk krajów współrealizujących projekt oraz *visiting professors* z Europy Zachodniej i USA.

Do roku 1999 działalność Szkoły dofinansowana była przede wszystkim przez Fundację im. Stefana Batorego w Polsce oraz, w mniejszym stopniu, przez regionalne fundacje George'a Sorosa. Od lutego 1998 roku prace OBTA, w tym również MSH, wspiera prywatna Fundacja Instytut "Artes Liberales".

Stypendyści otrzymują zwrot kosztów podróży, zakwaterowania, cudzoziemcy także diety pobytowe i ubezpieczenia. W latach 1996-99 na kursy prowadzone w Polsce MSH przyznała ponad 300 stypendiów osobom z Ukrainy, Białorusi, Bułgarii, Litwy, Mołdawii, Rosji i Polski. W sesjach 1999/2001 uczestniczyło 616 studentów, w tym 320 osób z Ukrainy, 175 z Polski, 76 z Białorusi, 29 z Rosji, 10 z Litwy, dwie z Czarnogóry i po jednej z Bułgarii, Słowacji, Chorwacji i Niemiec.

Fundacja Ośrodka KARTA

Jest organizacją pozarządową zajmującą się dokumentowaniem i upowszechnianiem historii najnowszej Polski i Europy Wschodniej. Początkiem działań było powołanie w 1982 r. w Warszawie "Karty" jako podziemnej gazetki publicystycznej, w 1990 r. zarejestrowane zostały ściśle ze sobą współpracujące Fundacja Archiwum Wschodniego i Fundacja Karta. Pod koniec 1991 r. powołano Ośrodek Karta łączący obie fundacje.

- Działalność badawcza – dokumentacja najnowszej historii Polski
- Działalność edukacyjna – upowszechnianie najnowszej historii Polski

– Działalność wydawnicza

– **Wspólne miejsce – Europa Wschodnia** jest programem międzynarodowym realizowanym przez Ośrodek we współpracy z zagranicznymi partnerami (finansowany głównie ze środków National Endowment for Democracy i Fundacji Forda). Jest to program badawczo-opiniotwórczy prowadzony od 1993 r., realizowany niemal we wszystkich krajach Europy Środkowo-Wschodniej. Obecnie jego głównym celem jest opracowanie międzynarodowego *Słownika dysydentów (1956-89)*. Głównym partnerem Ośrodka KARTA, będącego koordynatorem, jest Ośrodek Badań Informacji i Upowszechniania "Memoriał" w Moskwie. Z czasem dołączyły się także niezależne ośrodki z Ukrainy, Białorusi, Bułgarii i innych krajów byłego bloku sowieckiego. W 1998 r. dzięki współpracy z "Memoriałem" Ośrodek opublikował *Łagry. Przewodnik encyklopedyczny*.

Ośrodek wspiera także dialog polsko-ukraiński. W tym celu wydaje serię *Polska-Ukraina: trudne pytania* dokumentującą kolejne spotkania historyków obu stron. Projekt o tym samym tytule oprócz seminariów obejmował także dokumentację ofiar konfliktu polsko-ukraińskiego w latach czterdziestych XX wieku.

– **Indeks Represjonowanych** to projekt badawczy realizowany od 1988 r. W latach 1997–99 prace nad nim prowadzone były pod patronatem Ministerstwa Sprawiedliwości. Ośrodek KARTA współpracował ze Stowarzyszeniem "Memoriał" w Rosji i z innymi środowiskami w kraju i za granicą. Wyniki prac zostały opublikowane w 2000 r. w dokumencie resortu sprawiedliwości, podsumowującym aktualny stan wiedzy o skali prześladowań wobec Polaków i obywateli polskich innych narodowości w ZSRR: *Represje sowieckie wobec Polaków i obywateli polskich*. W latach 2000–2001 patronat nad projektem objęła Kancelaria Prezesa Rady Ministrów. W roku 2002 patronat przejmie Instytut Pamięci Narodowej.

CASE – Centrum Analiz Społeczno-Ekonomicznych – Fundacja Naukowa

Jest prywatną, niezależną i niekomercyjną instytucją badawczą, założoną w 1991 r. Fundacja należy do grona, cieszących się międzynarodowym uznaniem, opiniotwórczych ośrodków badawczych, tzw. *think tanks*. Misją CASE jest wspieranie przemian gospodarczych, społecznych i politycznych w Polsce i krajach Europy Środkowo-Wschodniej oraz b. ZSRR. Główne formy aktywności CASE to:

- Badania ekonomiczne prowadzone we współpracy z naukowcami z kraju i zagranicy
- Doradztwo na rzecz rządów, międzynarodowych organizacji oraz sektora pozarządowego
- Działalność publicystyczna i wydawnicza
- Przedsięwzięcia o charakterze edukacyjnym (seminaria, konferencje, staże naukowe i konsultacje)

Zagraniczne misje doradcze Fundacja CASE realizuje od 1991 r.; w latach 1991-2001 eksperci Fundacji pracowali m.in. na Białorusi, w Bułgarii, Gruzji, Jugosławii, Kazachstanie, Kirgistanie, na Litwie, w Macedonii, Mongolii, Mołdawii, Rosji, Rumunii, Tadżykistanie, Turkmenistanie, na Ukrainie i w Uzbekistanie. Dużym osiągnięciem Fundacji było powstanie na wzór CASE w latach 1999-2000, trzech "organizacji-córek": CASE-Transcaucasus w Gruzji, CASE-Ukraine na Ukrainie oraz CASE-Kyrgyzstan w Kirgistanie,

których misją jest aktywny udział w transformacji systemowej w tych krajach.

Projekty doradcze realizowane w krajach postkomunistycznych mają na celu przekazanie im polskich doświadczeń w przygotowaniu i przeprowadzeniu reform ustrojowych. W realizacji projektów eksperci CASE ściśle współpracują z miejscowymi naukowcami i przedstawicielami instytucji państwowych; organizują między innymi specjalne spotkania, seminaria i konferencje z udziałem lokalnych i polskich ekspertów, wizyty studyjne w Polsce, a także publikują i rozpowszechniają wyniki wspólnych prac.

Oprócz intensyfikacji działalności doradczej CASE zainteresowane jest udziałem w projektach oceniających dotychczasową pomoc instytucji międzynarodowych na rzecz krajów rozwijających się. W 2001 roku przeprowadził dwa tego typu projekty: *Russia – Country Assistance Evaluation* (sfinansowany przez Bank Światowy) oraz *Public Expenditure Review in the Area of Social Security and Social Protection*, wspólnie z Centrum im. Leontiefa w Petersburgu (sfinansowany przez Bank Światowy, a zrealizowany dla Ministerstwa Finansów Federacji Rosyjskiej).

Fundacja kontynuować będzie także działania wspierające rozwój sektora pozarządowego w krajach rozwijających się, koncentrując się przede wszystkim na pomocy niezależnym ośrodkom badawczym.

Finansowanie działalności doradczej CASE za granicą w latach 2000–2001 pochodziło przede wszystkim ze źródeł zagranicznych tj.

1. od organizacji rządowych m.in. USAID, PAUCI;
2. od organizacji prywatnych m.in. Open Society Institute, Freedom House, East-West Management Institute;
3. od organizacji międzynarodowych m.in. Banku Światowego, United Nations Development Program (UNDP).

Ponadto w 2001 r., dzięki współpracy CASE z Ministerstwem Spraw Zagranicznych RP, zrealizowany został jeden projekt doradczy dotyczący Jugosławii *Wpływ reformy systemu emerytalnego na rozwój rynku finansowego i kształtowanie kosztów pracy*.

Fundacja Nowy Staw

Nazwa Fundacji pochodzi od miejscowości położonej w Kozłowieckim Parku Narodowym, w której realizowane były pierwsze projekty Fundacji, powstałej w 1993 roku. Celem jej działań jest umacnianie, ukształtowanych przez chrześcijaństwo podstawowych wartości demokracji, gospodarki rynkowej oraz edukacji młodego pokolenia i współpracy międzynarodowej młodzieży.

W 2000 r. zakończono rozbudowę ośrodka szkoleniowego w Międzynarodowym Domu Spotkań Młodzieży w Nasutowie k. Lublina. W Domu organizowane są seminaria, warsztaty, konferencje i spotkania młodzieży. Korzystają z niego także inne organizacje pozarządowe Lubelszczyzny.

– Działalność edukacyjno-kulturalna – seminaria, warsztaty i spotkania młodzieży

Fundacja prowadzi trzy duże programy: **1. Akademia Demokracji, 2. Ośrodek Europejskiej Wymiany i Współpracy Młodzieży, 3. Eko Szkoła.**

W ramach programu *Ośrodka Europejskiej Wymiany i Współpracy Młodzieży* zorganizowano 21 międzynarodowych programów (12 w kraju, 9 w Niemczech). Oprócz tego przedstawiciele ECWM wzięli udział w 11 programach zorganizowanych przez inne

organizacje pracujące z młodzieżą. W czasie wymiany młodzież uczestniczyła m.in. w warsztatach historycznych, happeningach, kursach językowych, warsztatach dziennikarskich

Łącznie w programach Europejskiego Centrum Współpracy Młodzieży w 2000 r. uczestniczyło 601 osób. W programach w kraju uczestniczyło: 220 Polaków, 95 Niemców oraz 94 Ukraińców i Białorusinów (łącznie: 409 osób). W programach zagranicznych, które odbywały się na terenie Niemiec, wzięło udział 115 Polaków i 77 Niemców (łącznie 192 osoby).

Fundacja Nowy Staw w 2000 r. realizowała swoje programy dzięki finansowemu wsparciu Polsko-Niemieckiej Wymiany Młodzieży, dotacjom z Funduszu Phare, Urzędu Komitetu Integracji Europejskiej, Fundacji im. Stefana Batorego, Programowi Małych Grantów Komisji Demokracji Ambasady Amerykańskiej, Kancelarii Prezesa Rady Ministrów RP oraz wielu osobom prywatnym.

Fundacja Partnerstwo dla Środowiska

FPŚ to niezależna i samorządna fundacja z siedzibą w Krakowie, która rozpoczęła swą działalność w 1997 r. Jest kontynuatorką programu wspierania organizacji ekologicznych pod nazwą Environmental Partnership for Central Europe (EPCE) z siedzibą we Wrocławiu. W latach 1991–1997 programem EPCE kierowała amerykańska fundacja The German Marshall Fund of the United States (GMF). Obecnie Fundacja działa w ramach Konsorcjum Environmental Partnership for Central Europe, realizującego programy ekologiczne w Europie Środkowej. Bratnie fundacje w Konsorcjum działają w Republice Czeskiej, Rumunii, na Słowacji i Węgrzech. Fundacja wspiera przedsięwzięcia ekologiczne realizowane przy aktywnym zaangażowaniu społeczności lokalnych.

- Edukacja ekologiczna
- Wspieranie rozwoju turystyki w krajach Europy Środkowej – budowa ścieżek rowerowych

Fundacja wspiera inicjatywy ekologiczne, które przyczyniają się do uruchamiania trwałych mechanizmów ochrony środowiska; wspiera inicjatywy, które służą rozwojowi społecznemu i gospodarczemu, opierając się na dziedzictwie przyrodniczym i kulturowym, przy jednoczesnym zachowaniu i kształtowaniu jego walorów. W szczególności angażuje się w pomoc społecznościom lokalnym.

Konsorcjum EPCE, GMF oraz Deutsche Bundesstiftung Umwelt (DBU) realizuje dwuletni program *„Jakość życia na wsi – RURAL LIVELIHOODS”*. Jego przedmiotem jest wspieranie lokalnych działań z zakresu zrównoważonego rozwoju wsi poprzez społeczne projekty z zakresu wykorzystania walorów przyrodniczych i kulturowych. Projekty lokalne mają dotyczyć zrównoważonych form rolnictwa i turystyki oraz zastosowania odnawialnych źródeł energii oraz jej efektywnego wykorzystania. Program jest realizowany w wybranych mikroregionach wiejskich na Węgrzech (Dolina Dolnej Ipoly, regiony Boronka i Zselic), Słowacji (region Babiej Hory i Hornej Oravy, Południowe Sitno, region Ramza), Czechach (Białe Karpaty, regiony Frydlant i Slovacko) i Polsce (Jura Krakowska, Pomorze Środkowe z Debrznem, region Babiej Góry z Zawoją). Wspierana jest współpraca między mikroregionami, tak by mogły utworzyć sieć ułatwiającą wymianę wiedzy i doświadczeń. Ważne miejsce w tworzonej sieci mają zajmować niemieckie mikroregiony z Neue Bun-

deslaendern, gdzie już widoczny jest sukces w osiągnięciu rozwoju zrównoważonego wsi w oparciu o projekty środowiskowe.

Inny program realizowany przez Fundację to "**GREENWAYS**" – szlaki dziedzictwa przyrodniczo-kulturowego. Wzdłuż "zielonych korytarzy" (rzek, tradycyjnych, historycznych tras handlowych, naturalnych korytarzy przyrodniczych) powstają ścieżki rowerowe i szlaki piesze. Łączą one regiony, atrakcje turystyczne oraz lokalne inicjatywy społeczne w celu: rozwoju turystyki przyjaznej dla środowiska, ożywiania gospodarki lokalnej i wzmacniania przedsiębiorczości wśród ludzi miejscowych, promocji atrakcji przyrodniczych i kulturowych w regionach, pobudzania współpracy międzyregionalnej, a także wspierania ochrony dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego.

Program "Central European Greenways" jest pozarządową inicjatywą EPCE skierowaną do organizacji pozarządowych, samorządów lokalnych, przedsiębiorców z branży turystycznej, lokalnych twórców, rzemieślników oraz turystów zainteresowanych ekoturystyką. Sieć zielonych szlaków w Polsce: Szlak Bursztynowy (Polska, Słowacja i Węgry), Zielony rower – Greenway Karpaty Wschodnie (polskie Podkarpacie, Słowacja, Ukraina), Wiedeń-Kraków Greenway (Austria, Czechy oraz w Polska – Śląsk i w Małopolska), Pierścień Jurajski Greenway (Jura Krakowska), Dłubnia Greenway (Małopolska, Kraków). Do sieci zielonych szlaków w Europie Środkowej należą również: Wiedeń-Praga Greenway (Austria, Czechy) Wiedeń-Brno Greenway (Austria, Czechy), Morawskie Ścieżki Winiarskie (Czechy), Most-Doksy Greenway (Czechy – w przyszłości przygraniczne regiony w gminie Lubawka w Polsce).

Fundacja Pogranicze

Fundacja powstała w maju 1990 r. W styczniu 1991 roku został powołany przez Wojewodę Suwalskiego Ośrodek "Pogranicze – sztuk, kultur, narodów" z siedzibą w Sejnach.

Sejny to miasteczko pogranicza, w którym zachowały się materialne i duchowe ślady dziedzictwa przeszłości przypominające o obecności Żydów, bytności protestantów, współobecności Polaków i Litwinów, która tworzy również rzeczywistość dzisiejszego miasta. W niedalekiej okolicy można natrafić na ślady Rosjan - staroobrzędowców, osiedla Karaimów, Tatarów i Cyganów, całą Białoruś i Ukrainę.

Fundacja w swych działaniach promuje tolerancję i wspiera kontakty i współpracę pomiędzy regionami Europy Środkowo-Wschodniej. Promuje dziedzictwo kulturowe tej części Europy, gromadzi dobra kulturowe pogranicza. Kształci nową formację obywateli społeczeństw Europy Środkowo-Wschodniej – społeczeństwa otwartego na innych, ale utożsamiającego się ze swoją "małą ojczyzną".

- Działalność wydawnicza
- Działalność edukacyjna – organizacja konferencji, seminariów, warsztatów
- Działalność kulturalna – teatr, zespół muzyczny, galeria, festiwal filmowy

Fundacja prowadzi rozwiniętą działalność wydawniczą – wydaje kwartalnik "**Krasno-gruda**", prowadzi Wydawnictwo Pogranicze, wydające książki – głównie autorów pochodzących z Europy Środkowo-Wschodniej.

Część działań realizowanych przez "Pogranicze" ma charakter ciągłej pracy: **Centrum Dokumentacji Kultur Pogranicza** (gromadzi i opracowuje materiały dotyczące Europy Środkowo-Wschodniej). W zbiorach Centrum znajduje się: blisko 10 tysięcy książek, 5

tysięcy czasopism, 2 tysiące filmów i inne).

Celem kolejnego programu - *Klasa dziedzictwa kulturowego* - jest poszerzenie edukacji ludzi młodych o zakres problematyki Europy Środkowo-Wschodniej i kontakt z rówieśnikami z innych krajów Wschodniej i Środkowej Europy z Litwy, Węgier, Rumunii. Organizowane są wspólne obozy wakacyjne. Kolejnym przedsięwzięciem jest **Teatr Sejneński**, w którym wystawiane sztuki autorów środkowoeuropejskich. Z kolei w **Galerii "Papuciar-nia"** obejrzyć można prace artystów z Europy Środkowo-Wschodniej.

Inne działania mają charakter cyklicznych projektów realizowanych raz lub kilka razy w roku. Należą do nich m.in. **Pamięć Starowieku** – projekt prowadzony z grupą dzieci pogranicza, wśród których są Polacy, Litwini, Ukraińcy, Białorusini i Rosjanie – staroobrzędowcy; oraz **Europejska Szkoła Pogranicza** (program realizowany przez Fundację przy współpracy z Funduszami Unii Europejskiej – w pierwszej edycji: PHARE-TACIS, w drugiej: PHARE-CREDO, w trzeciej: PHARE-LEONARDO). Program odbywa się w cyklu rocznym, uczestnicy biorą udział w trzech sesjach. Projekt adresowany jest do ludzi różnych profesji - liderów organizacji pozarządowych, pedagogów, animatorów kultury, działaczy samorządowych i mniejszości narodowych, dziennikarzy, etnografów, historyków, działających na rzecz swojego regionu w społeczności zamieszkującej pogranicza. Poszczególne edycje szkoły odbywają się w różnych miejscach: w Sejnach i miastach Białorusi, Litwy, Ukrainy, Rumunii, Węgier i Serbii.

Kolejnym projektem są **Otwarte Regiony Europy Środkowo-Wschodniej**. Jego założeniem jest wielostronna i dogłębna penetracja inter-kulturowych procesów przebiegających w obrębie wspólnot pogranicza. Dotychczasowe projekty poświęcone były Siedmiogrodowi, Bośni, Bukowinie i Spiszowi oraz wielokulturowym miastom: Wilnu i Pradze. Wśród działań podejmowanych przez "Pogranicze" znajduje się także międzynarodowe spotkanie filmowe, poświęcone małym narodom i mniejszościom, zamieszkującym Europę Środkowo-Wschodnią – **Camera Pro Minoritate**. Przeglądowi filmów towarzyszy międzynarodowe seminarium, w którym uczestniczą twórcy filmowi, dziennikarze i naukowcy. Na uwagę zasługuje ponadto **Cafe Europa** – kawiarnia literacka, przyjmująca formę spotkań autorów z Europy Środkowo-Wschodniej organizowanych w różnych częściach Europy.

Projekty Fundacji finansowane są ze środków Unii Europejskiej, Fundacji Batorego i Fundacji Forda.

Fundacja Rozwoju Demokracji Lokalnej

Fundacja została utworzona w 1989 r. Jej misją jest szerzenie idei samorządności obywatelskiej, dlatego wspiera działania samorządów lokalnych i organizacji pozarządowych. Programy edukacyjne i szkolenia kierowane do urzędników samorządowych, radnych, członków społeczności lokalnych, organizacji pozarządowych, małych i średnich przedsiębiorców itd. Działalność szkoleniowa prowadzona jest w sieci 16 ośrodków i czterech Wyższych Szkołach Administracji Publicznej. W 2000 r. w 2 472 szkoleniach wzięło udział prawie 62 300 osób. Fundacja oferuje ponadto pomoc doradczą w większości dziedzin działalności samorządów lokalnych, usługi informacyjne oraz prowadzi działalność wydawniczą.

Działania skierowane poza Polskę podejmowane są już od 1994 roku i liczba realizowanych projektów międzynarodowych jest coraz większa. Stanowiło to bezpośrednią

inspirację dla powołania w 2001 roku wyspecjalizowanej jednostki organizacyjnej Fundacji pod nazwą **Polski Instytut Demokracji Lokalnej**. Ma ona za zadanie koordynację wszystkich działań realizowanych przez Fundację za granicą oraz bezpośrednio prowadzenie dużych programów wspierających budowę i rozwój samorządu terytorialnego w innych krajach.

Do tej pory FRDL realizowała swoje programy dla Ukrainy, Białorusi, Rosji (Obwodu Kaliningradzkiego i Syberii), Kazachstanu oraz Albanii, Macedonii i Federacyjnej Republiki Jugosławii (Serbii i Czarnogóry), Bośni i Hercegowiny. W ramach kontynuowanej współpracy z Radą Europy eksperci Instytutu byli obecni w Albanii, Macedonii i w Azerbejdżanie.

– Programy w ramach Europejskiego Paktu Stabilności dla Bałkanów

FRDL kontynuowała rozpoczętą w 1999 roku realizację polskich programów pomocowych dla Bałkanów. Objęły one Albanie, Macedonię i Federacyjną Republikę Jugosławii. Ich celem jest przekazanie działaczom samorządu lokalnego, administracji państwowej oraz przedstawicielom organizacji pozarządowych polskich doświadczeń w budowie samorządu terytorialnego i administracji publicznej.

W 2000 r., na zlecenie Ministerstwa Spraw Zagranicznych RP, przeprowadzony został pierwszy etap programów wspierania demokracji lokalnej w Federacyjnej Republice Jugosławii i w Macedonii – *Polski program wspierania demokracji lokalnej w Federacyjnej Republice Jugosławii (Republice Serbii i Republice Czarnogóry)* i *Polski program wspierania demokracji lokalnej w Macedonii*. Były one realizowane równoległe (listopad/grudzień 2000 roku).

Zasadniczym ich celem było zapoznanie stuosobowej grupy działaczy samorządu lokalnego, administracji państwowej oraz przedstawicieli organizacji pozarządowych z polskimi doświadczeniami w budowie samorządu terytorialnego i administracji publicznej, a w perspektywie utworzenie w Macedonii ośrodka szkoleniowego na wzór centrów FRDL.

Polski program wspierania demokracji lokalnej w Federacyjnej Republice Jugosławii (Republice Serbii i Republice Czarnogóry) realizowany był równocześnie i w ten sam sposób, co program na rzecz Macedonii.

Efektem końcowym obu projektów było wydanie przez Wydawnictwo Samorządowe sześciu podręczników w językach macedońskim i serbskim.

Albania

Projekt *Pomoc w szkoleniu działaczy władz lokalnych w Albanii na bazie polskich doświadczeń* był kontynuowany przez FRDL na mocy umowy zawartej z Ministerstwem Spraw Zagranicznych oraz Open Society Foundation. Strona polska przyjęła na wizyty studialne siedem grup (159 osób) przedstawicieli lokalnej administracji publicznej, organizacji pozarządowych oraz środowiska opiniotwórczego polityków, publicystów i intelektualistów.

Białoruś

Centrum Szkoleniowe w Szczecinie realizowało równoległe dwa programy na rzecz Białorusi. Pierwszy z nich to projekt *Dziennikarze dla rozwoju społeczeństwa obywatelskiego na Białorusi*. Dzięki projektowi zostało przeszkolonych 60 młodych dziennikarzy białoruskich (z Mińska, Brześcia, Mohylewa i Grodna); wydano dwanaście numerów gazet

warsztatowych w języku białoruskim oraz książkę *Dawiednik biełaruskaga żurnalista*, przeszkolono w zakresie komunikacji społecznej ok. 100 Białorusinów. Zakończono także trwający od 1998 roku projekt *Kształtowanie struktur społeczeństwa obywatelskiego na Białorusi*. W wyniku jego realizacji powstał ok. 30-osobowy, dobrze przeszkolony zespół wykładowców i trenerów oraz został wydany podręcznik *Da demakraty praz gramadzjanskiju supolnas*.

Ukraina

FRDL realizowała wiele programów wspierających rozwój samorządu terytorialnego na Ukrainie. Najważniejszym z nich był w roku 2000 projekt *Partnerstwo Gmin*, realizowany we współpracy z Center for Russian, Central and East European Studies, działającym na Uniwersytecie Rutgers (USA) oraz U.S.- Ukraine Foundation.

Przewiduje on przeprowadzenie szkoleń dla ukraińskich władz lokalnych przez polskich trenerów w dziedzinach: gospodarka komunalna, partycypacja społeczna, transport, rozwój ekonomiczny i finanse lokalne. Realizowany jest we współpracy z założonymi przez USAID ukraińskimi ośrodkami szkoleniowymi wzorowanymi na sieci FRDL.

Szeroką współpracę z Ukrainą prowadzi WSAP w Białymstoku. W lipcu i sierpniu 2000 uczelnia przygotowała *II Letnią Szkołę Administracji Publicznej* dla studentów z Ukrainy i Polski na temat *Ethics in Governance: Challenges for Local Officials*, finansowaną przez OSI z Węgier. WSAP zorganizowała również praktyki zawodowe dla ukraińskich studentów w polskich urzędach.

Specjaliści MISTiA, w ramach projektów koordynowanych przez FRDL (finansowanych przez USAID) oraz projektu *Partnerstwo Gmin*, przeprowadzili cykle szkoleń w Centrach Szkoleniowych we Lwowie i Doniecku, a także w Czerkasach i w Chersoniu. Dotyczyły one budżetowania i finansów lokalnych oraz transportu miejskiego. Ponadto dzielili się doświadczeniami z zakresu planowania i zarządzania strategicznego, konstruowania lokalnych planów rozwoju. Organizatorem tych działań było Zachodnioukraińskie Centrum Szkoleniowe we Lwowie.

W grudniu 2000 Rzeszowski Ośrodek Samorządu Terytorialnego, w ramach projektu *Ukraina-Polska: przez samorząd do demokracji*, zorganizował dwa seminaria dla przedstawicieli władz lokalnych z Ukrainy.

Dolnośląskie Centrum Szkolenia Samorządowego przygotowało pobyt 15-osobowej delegacji merów ukraińskich na Dolnym Śląsku, w ramach programu PAUCI *Kształtowanie mechanizmów współpracy regionalnej pomiędzy władzami lokalnymi a kręgami biznesu Ukrainy i Polski*. Było to wspólne przedsięwzięcie ośrodka FRDL i Instytutu Transformacji Społeczeństwa z Kijowa. Uczestnicy wzięli udział w konferencji *Wymiana doświadczeń kształtowanie mechanizmów współpracy związanych z reformami administracyjnymi na Ukrainie i w Polsce* (listopad 2000).

Bułgaria

W MISTiA przebywała w październiku 2000 grupa przedstawicieli organizacji przyznających granty oraz reprezentantów bułgarskich NGOs. Wizyta ta odbyła się w ramach programu *ISO Grantmaking for Bulgarians*, sfinansowanego ze środków USAID Sofia.

Gruzja

Centrum Szkoleniowe FRDL w Szczecinie zorganizowało wizytę studyjną dla szesnastu przedstawicieli władz lokalnych z Gruzji.

Grupa gruzińska poznała i porównywała struktury i system samorządu w Szwecji i Polsce.

Rosja i Syberia

Program DIALOG oraz Rosyjskie Centrum Edukacji Obywatelskiej (RCEO) z St. Petersburga od początku 2000 roku realizuje 2-letni projekt *Nasze Miasto i demokratyczna gmina w XXI wieku*. Uczestnicy projektu pochodzą z trzech miast syberyjskich: Abakanu, Norylska i Kamienia Uralskiego.

Fundacja Rozwoju Społeczeństwa Obywatelskiego

Powstała w 1996 r. fundacja działa na rzecz podniesienia skuteczności działań społecznych w Polsce i Europie Środkowo-Wschodniej. Promuje także współpracę w trzech obszarach życia społecznego: pozarządowym, publicznym i prywatnym. Głównymi formami aktywności FRSO to – szkolenia, konsultacje i doradztwo oraz pomoc w wymianie informacji.

Najważniejsze przedsięwzięcia realizowane przez FRSO za granicą:

Chorwacja

W latach 1998-99 FRSO prowadziła przez 8 miesięcy szkolenie trenerów organizacji pozarządowych w ramach finansowanego przez USAID *NGO Development Program*. Długotrwałym rezultatem programu było przygotowanie grupy 17 osób do samodzielnego prowadzenia szkoleń z zakresu zarządzania i prowadzenia rzecznictwa. Swoją działalność kontynuują one w założonych po zakończeniu projektu 3 organizacjach trenerskich. Ponadto na podstawie przygotowanych przez FRSO materiałów opracowany został podręcznik dla organizacji. Poradnik, wydany w nakładzie 1000 egzemplarzy, był pierwszym tego typu wydawnictwem, jakie ukazało się na Chorwacji.

Kosowo

Od 1999 Fundacja prowadzi szkolenia dla liderów albańskich i serbskich organizacji w Kosowie. W zorganizowanych w Prisztinie, Decanie, Gjakovej, Rahovcu, Maliszewie, Kacaniku, Strbcach i Kamenicy kilkudniowych kursach udział wzięło łącznie 190 osób. Przygotowane przez FRSO materiały szkoleniowe w języku albańskim i serbskim w wersji drukowanej rozesłane zostały do wielu organizacji na terenie Kosowa. Partnerami FRSO byli: East West Management Institute, Medecins du Monde, OBWE i Polska Akcja Humanitarna.

Ukraina

W 2000 r. na zlecenie Fundacji C.S. Motta FRSO przez 6 miesięcy prowadziła ewaluację 13 centrów wspierania organizacji pozarządowych na Ukrainie. Raport końcowy wykorzystany został do wypracowania nowej strategii finansowania organizacji infrastrukturalnych na Ukrainie.

Kazachstan

W 2000 r. FRSO wraz z południowoafrykańską organizacją Olive prowadziła ewaluację trzyletniego programu mającego na celu poprawę warunków mieszkaniowych lokalnej społeczności. Program budowy nowych mieszkań realizowany był ze środków holenderskich przez organizację Baspana. Ewaluację zlecił Dutch Interchurch International.

Ponadto w latach 1995-2001 Fundacja prowadziła szereg pojedynczych szkoleń nie będących częścią dłuższych programów, w takich krajach jak: Węgry, Ukraina, Chorwa-

cja, Kazachstan, Białoruś.

Działalność FRSO za granicą finansowana była przez: USAID, Charles Stewart Mott Foundation, Ford Foundation, East West Management Institute, Dutch Interchurch International oraz Ministerstwo Spraw Zagranicznych.

Fundacja Solidarność Polsko Czesko-Słowacka

Fundacja SPCzS z siedzibą w Warszawie została powołana w 1991. Jej celem jest wspieranie działalności Solidarności Polsko-Czesko-Słowackiej, tj. działanie na rzecz zbliżenia i współpracy społeczeństw Europy Środkowej i Wschodniej, upowszechnianie wzajemnej wiedzy o dorobku i życiu kulturalnym, społecznym, politycznym, a także inicjowanie współpracy obywateli i instytucji. Początki instytucji sięgają roku 1987. Wtedy to przedstawiciele ówczesnej demokratycznej opozycji z Polski i Czechosłowacji założyli Solidarność Polsko-Czechosłowacką. Od roku 1989 SPCz prowadziło działalność legalną we współpracy z organizacjami społecznymi, związkowymi i młodzieżowymi.

- Działalność oświatowa – szkolenia
- Kulturalna i sportowa – festiwale
- Ochrona środowiska

Program Edukacyjny “Technika Wolnego Słowa”

W 2001 r. odbyła się siódma edycja programu. Jego celem jest promowanie wartości społeczeństwa obywatelskiego, współpraca ponad granicami, rozpowszechnianie wartości demokratycznych oraz współpraca między społecznościami i organizacjami, która doprowadzić ma do demokratyzacji naszej części Europy. W ramach zajęć uczestnicy programu zaznajamiają się z nowoczesnymi komputerowymi technikami edytorskimi. Dwutygodniowe warsztaty finansowane są przez National Endowment for Democracy.

W 1999 r. odbyło się siedem dwutygodniowych kursów, w 2000 r. osiem, a w 2001 trzynaście. W 2000 r. w programie wzięło udział 37 organizacji (czasopisma, wydawnictwa, organizacje społeczno-polityczne, młodzieżowe, naukowo-oświatowe, obrony praw człowieka, ekologiczne, centra informacyjne, fundacje). Uczestniczyło w nich 58 osób – 32 z Białorusi, 20 z Ukrainy, po dwie z Uzbekistanu i Gruzji i po jednej z Rosji i Kirgistanu. W 2001 roku w programie wzięło udział 37 organizacji – 55 osób z Białorusi i Rosji, po 9 z Ukrainy 7, Mołdawii 5, Azerbejdżanu i Kirgistanu po 2 oraz Kazachstanu, Litwy i Turkmenistanu po jednej.

Program Edukacyjny “Niezależne media”

W 2001 r. odbyła się już czwarta edycja tego programu. Jest on skierowany do grup reprezentujących niezależne media w nowo powstałych krajach byłego Związku Radzieckiego. Są to trzytygodniowe cykle szkoleniowe. W ich ramach odbywają się praktyki w warszawskich redakcjach gazet, domach wydawniczych, stacjach radiowych i telewizyjnych. W 2000 r. w stażach wzięło udział 25 dziennikarzy – 14 z Ukrainy, 5 z Białorusi, 3 z Litwy i po jednym z Azerbejdżanu, Mołdawii i Rosji.

Działania kulturalne

Stowarzyszenie Solidarność Polsko-Czesko-Słowacka, przy pomocy organizacji z Czech i Słowacji, organizuje po obu stronach granicy polsko-czeskiej w Cieszynie dwa znane festiwale. W 2001 r. po raz XII odbył się festiwal teatralny *Na Granicy*. Fundacja SPCS uzyskuje finanse na przeprowadzenie festiwalu od Fundacji im. Batorego i Fundacji Kultu-

ry.

Drugą imprezą organizowaną w Cieszynie jest przegląd filmów czeskich i słowackich *Kino na granicy*. W 2001 r. odbyła się III edycja festiwalu częściowo finansowanego przez Fundację Batorego.

Helsińska Fundacja Praw Człowieka

Fundacja powstała w 1989 r. w Warszawie. Założyli ją działacze podziemnego Komitetu Helsińskiego. Helsińska Fundacja uchodzi za jedną z najbardziej doświadczonych i profesjonalnie działających organizacji pozarządowych w Europie. Helsińska Fundacja Praw Człowieka (HFPC) jest niedochodową, niezależną od państwa i ugrupowań politycznych instytucją, która w swej zagranicznej działalności zajmuje się kształceniem – w zakresie praw człowieka, rządów prawa i konstytucjonalizmu – osób związanych z organizacjami pozarządowymi, instytucjami państwowymi i mediami. HFPC naucza również skutecznego działania na rzecz ochrony i promocji praw człowieka. Od wielu lat jest ona wiodącym światowym centrum nauczającym specjalistów i działaczy praw człowieka w świecie postkomunistycznym.

Do państw priorytetowych należą Rosja, Ukraina i Białoruś, następnie państwa południowego Kaukazu oraz postkomunistyczne państwa Azji Centralnej. Fundacja działa również, choć mniej aktywnie, w państwach bałtyckich, na Słowacji, w Albanii i w Serbii.

Fundacja prowadzi szkolenia dla działaczy organizacji pozarządowych, pracowników biur ombudsmanów, parlamentarzystów, pracowników misji organizacji międzyrządowych w krajach tego regionu. Zajmuje się również edukacją wybranych grup zawodowych – należą do nich adwokaci, sędziowie, oficerowie policji czy funkcjonariusze służb więziennych.

Szkolenia organizowane przez HFPC przeszło do tej pory ponad 3.000 cudzoziemców, w większości przedstawiciele elit społecznych z ponad 20 krajów.

Działalność HFPC na poziomie międzynarodowym obejmuje:

- Szkolenia teoretyczne z zakresu wiedzy o prawach człowieka i mechanizmach ich ochrony
- Szkolenia w zakresie umiejętności skutecznego działania na rzecz ochrony praw człowieka i poszanowania prawa (np. techniki monitoringu praw człowieka, prowadzenie działań prawnych w interesie publicznym, organizowanie kampanii społecznych itp.)
- Szkolenia profesjonalnych grup zawodowych (prawnicy, adwokaci, sędziowie, pracownicy biur rzeczników praw obywatelskich, politycy i eksperci parlamentarni, dziennikarze, nauczyciele) przekazujące wiedzę o prawach człowieka i stosowane przez przedstawicieli tych zawodów techniki działania na rzecz ich ochrony
- Konsultacje eksperckie strategicznych planów działania oraz realizacji poszczególnych projektów
- Edukację publiczną (np. przez produkcję i dystrybucję filmów edukacyjnych w wersji rosyjskiej i angielskiej, które często są emitowane w stacjach telewizyjnych rozmaitych krajów).

Programy stałe

Począwszy od roku 1990 – a od 1991 we współpracy z Radą Europy – HFPC organizuje coroczne **Międzynarodowe Letnie Szkoły Praw Człowieka** dla osób aktywnie zajmują-

cych się ochroną praw człowieka ze wszystkich krajów postkomunistycznych.

Oprócz przekazywania wiedzy teoretycznej, szkoła stwarza możliwość wymiany doświadczeń, nawiązywania nieformalnych kontaktów oraz współpracy pomiędzy działaczami organizacji pozarządowych z różnych krajów. Wykładowcami są przedstawiciele Dyrektoriatu Praw Człowieka Rady Europy, Europejskiej Komisji Praw Człowieka oraz profesorowie zachodnich i polskich uniwersytetów. Do prowadzenia zajęć zapraszani są także eksperci z krajów postkomunistycznych.

Od 1998 r., z uwagi na ogromne zainteresowanie Letnią Szkołą, organizowane są również Międzynarodowe **Zimowe Szkoły Praw Człowieka**. W latach 1998–2000 były to szkoły II stopnia (ochrona praw człowieka w instytucjach izolacyjnych lub ochrona wolności słowa i wolności zrzeszania i stowarzyszania się) przeznaczone dla uczestników, którzy ukończyli już szkołę letnią bądź inny podstawowy kurs na temat ochrony praw człowieka. Od 2001 roku szkoła zimowa ma taki sam program, jak letnia.

Łącznie obie szkoły ukończyło ok. 800 osób z następujących krajów: Albania, Armenia, Azerbejdżan, Austria, Białoruś, Bośnia-Hercegowina, Bułgaria, Czechy, Estonia, Finlandia, Gruzja, Hiszpania, Holandia, Irlandia, Kazachstan, Kanada, Kirgistan, Łotwa, Litwa, Niemcy, Mołdawia, Macedonia, Rumunia, Rosja, Słowacja, Słowenia, Serbia, Tadżykistan, Turkmenistan, USA, Węgry.

Oprócz działaczy organizacji pozarządowych wśród osób, które ukończyły te szkoły, byli także: urzędnicy ministerstw sprawiedliwości, ministerstw spraw zagranicznych, parlamentarzyści, sędziowie, uczeni, pracownicy biur ombudsmana, przedstawiciele samorządów lokalnych, oficerowie policji, dziennikarze i in.

Fundacja prowadzi również działania wyspecjalizowane dla odbiorców z poszczególnych krajów lub regionów

Białoruś

Wyspecjalizowany program białoruski istnieje od r. 1997. Jest on nastawiony na promowanie praw człowieka i państwa prawa, wzmacnianie społeczeństwa obywatelskiego oraz profesjonalizację działań organizacji pozarządowych na rzecz ochrony praw jednostki. Beneficjenci: działacze organizacji pozarządowych, związków zawodowych, nauczyciele, adwokaci, dziennikarze oraz osoby aktywne w ruchu na rzecz praw człowieka. Od r. 1990 do połowy r. 2001 ponad 500 osób przeszło rozmaite szkolenia HFPC.

Ukraina

Program ukraiński został uruchomiony w HFPC w kwietniu 1999. Jego celem jest wspomaganie procesu powstawania ruchu na rzecz praw człowieka na Ukrainie poprzez inicjowanie i pomoc przy projektach nastawionych na współpracę instytucji państwowych (biuro Rzecznika Praw Obywatelskich, samorządy lokalne, parlament, ministerstwa). Od r. 1990 do połowy 2001 około 200 osób przeszło rozmaite szkolenia HFPC.

Federacja Rosyjska

Działania edukacyjne skierowane do odbiorców z Rosji nastawione są przede wszystkim na profesjonalizację działań licznych organizacji pozarządowych działających w obszarze praw człowieka. Jednocześnie, jeżeli istnieje takie zapotrzebowanie z ich strony, HFPC dostarcza wiedzę i umiejętności potrzebne do skutecznego działania przedstawicielom instytucji państwowych, których rolą jest kontrola przestrzegania praw i wolności jednostki. Beneficjenci: działacze organizacji pozarządowych, pracownicy nauki,

sędziowie, przedstawiciele państwowych instytucji kontrolnych (Rzecznik Praw Obywatelskich, Komisje Regionalne Praw Człowieka, Pełnomocnik Prezydenta RF ds. Praw Człowieka na Terytorium Czeczenii). Od r. 1990 do połowy 2001 około 300 osób przeszło różnymi szkoleniami HFPC.

Państwa południowego Kaukazu

Działania w tym regionie skierowane są przede wszystkim na dostarczanie wiedzy praw człowieka i europejskich standardów ich ochrony, uczenie umiejętności skutecznego działania na rzecz interesu publicznego, wspomaganie dialogu pomiędzy różnymi grupami społecznymi oraz między organizacjami pozarządowymi i instytucjami państwa.

Beneficjenci: działacze organizacji pozarządowych, adwokaci, pracownicy naukowcy, przedstawiciele kontrolnych instytucji państwa (np. komisje ds. praw człowieka przy prezydentach, biuro Rzecznika Praw Obywatelskich), sędziowie.

Państwa Azji Centralnej

W tym regionie celem działań edukacyjnych HFPC jest dostarczanie wiedzy na temat demokracji, państwa prawa i praw człowieka, oraz kształcenie ludzi mogących przekazywać tę wiedzę dalej i jednocześnie prowadzić samodzielne działania na rzecz zmiany w zakresie przestrzegania praw człowieka w swoim kraju. Beneficjenci: działacze organizacji pozarządowych oraz inne osoby działające na rzecz demokracji i praw człowieka w tych krajach.

Państwa Europy Centralnej

W tych krajach HFPC nie prowadzi systematycznej działalności edukacyjnej. Niemniej, odpowiada na zapotrzebowanie miejscowych organizacji, prowadząc dla nich seminaria oraz zajęcia przekazujące umiejętności skutecznego działania na rzecz praw człowieka.

Beneficjenci: działacze organizacji pozarządowych, przedstawiciele władz samorządowych oraz zawodów prawniczych.

Fundacja organizuje również seminaria i konferencje międzynarodowe oraz specjalistyczne programy międzynarodowe. Oprócz działań edukacyjnych, HFPC prowadzi programy badań przestrzegania praw człowieka w wybranych obszarach funkcjonowania państw, jak też monitoring międzynarodowy – w roku 2001 podczas wyborów prezydenckich na Białorusi – badania na temat przestrzegania prawa do sprawiedliwych i wolnych wyborów w okręgu grodzieńskim. Eksperti HFPC wspólnie z białoruskimi działaczami organizacji pozarządowych zebrali unikalny materiał na temat naruszeń prawa i praw człowieka przez administrację państwową w okresie przedwyborczym

Małopolskie Towarzystwo Oświatowe

Towarzystwo powstało w Nowym Sączu w 1988 r. Jego działalność ogniskuje się wokół wspierania niezależnej oświaty, innowacji oświatowych, edukacji, rehabilitacji dzieci niepełnosprawnych, wspieranie NGO w Polsce i krajach Europy Środkowo-Wschodniej.

– Działalność edukacyjno-oświatowa – organizacja warsztatów, staży, wymiana nauczycieli

Działalność międzynarodowa w przypadku Towarzystwa ma długą historię. Rozpoczęła się z początkiem lat dziewięćdziesiątych. W latach 1991–95 odbyło się pięć dwutygodniowych warsztatów dla nauczycieli i administratorów szkół z obszarów wiejskich. Warsztaty realizowane były we współpracy z Amerykanami z Educators for Social Respon-

sibility. Miały one na celu zmianę podejścia do procesu nauczania – jego demokratyzację i działania w duchu “myśl globalnie, działaj lokalnie”. Brały w nich udział osoby z Polski, Litwy, Węgier.

W 1997 r. MTO dzieliło się z serbskimi partnerami doświadczeniami w ulepszeniu jakości nauczania przez wzrost zaangażowania społeczności w zarządzanie, rozwój nowego rodzaju współpracy rodziców, nauczycieli, administratorów i dzieci. Zorganizowano warsztaty dla 25 nauczycieli. W 1998 r. w warsztatach prowadzonych przez MTO udział brało prawie 60 albańskich nauczycieli i pracowników administracji z Kosowa, a także nauczyciele ze Słowacji. W 1999 r. 15 serbskich nauczycieli uczyło się, jak stworzyć niezależną szkołę, a w 2000 obok Serbów z warsztatów skorzystali też Bułgarzy. Ponadto odbyły się szkolenia dla 40 osób z polskich i słowackich organizacji, działających głównie na rzecz ludzi niepełnosprawnych. W Nowym Sączu gościli też: Azerowie, Białorusini, Czesi, Czeczeńcy, Ormianie, Tatarzy Krymscy, Uzbegy, Węgrzy, Ukraińcy, Amerykanie, Belgowie, Szwedzi i przedstawiciel Ministerstwa Edukacji RPA.

Budowanie struktury przez przekazywanie wiedzy, umiejętności i staże zaowocowało w krajach bałkańskich powstaniem 13 stowarzyszeń typu rodzice-nauczyciele. Wśród sponsorów MTO znajdują się: Fundacja im. Stefana Batorego, IDEE, Freedom House, SBASHK, KACI. Część wydatków związanych z projektami została pokryta ze środków MTO i organizacji współpracujących przy organizacji projektów.

Międzynarodowe Centrum Kultury

Decyzja powołania w Krakowie Międzynarodowego Centrum Kultury została oficjalnie zgłoszona przez premiera Tadeusza Mazowieckiego na Szczycie Paryskim KBWE w listopadzie 1990 roku. Podstawową misją centrum jest aktywny udział w europejskim dialogu – porozumieniu ludzi różnych języków i kultur.

Zróżnicowane formy działania Międzynarodowego Centrum Kultury – od badań naukowych, poprzez edukację, promocję sztuki, po szeroko pojętą informację – wyraźnie łączy wspólna problematyka, koncentrująca się wokół szeroko rozumianego dziedzictwa kulturowego Europy Środkowej.

Obok konferencji, a także licznych publikacji stanowiących podsumowanie i dorobek organizowanych w Centrum spotkań naukowych na uwagę zasługują też prowadzone programy badawcze. Ich celem jest m.in. rozpoznanie, wartościowanie, dokumentowanie i szukanie sposobów skutecznej ochrony przestrzeni kulturowej Europy Środkowej. Problemy wielokulturowości znajdują również odbicie w rozwijających się programach edukacyjnych Centrum prowadzonych w ramach The College for New Europe. Dzięki College'owi Kraków stał się już stałym miejscem spotkań młodzieży z wielu krajów Europy, a także Ameryki. Letnie programy edukacyjne MCK będą mogły niedługo znaleźć swoje szersze rozwinięcie w Willi Decjusza, siedzibie Akademii Europejskiej.

Działalność promocyjna Centrum to również dziesiątki codziennych roboczych kontaktów z partnerami zagranicznymi i krajowymi. Szczególnie należy podkreślić zacieśniające się kontakty z krajami Europy Środkowej. Centrum jest tu często informatorem i pośrednikiem, inicjatorem i inspiratorem, wypełniając rolę ogniwa w sieci europejskich instytucji kulturalnych. Centrum dąży do lepszego wykorzystania Krakowa jako naturalnego miejsca międzynarodowych działań w zakresie dziedzictwa kulturalnego, przyczyniając się do umacniania metropolitalnych funkcji dawnej stolicy Polski. Od początku swego istnienia

Centrum stara się w harmonijny sposób połączyć trzy poziomy myślenia o naszym dziedzictwie: lokalny, narodowy i międzynarodowy, w przekonaniu, że kultura jest czynnikiem decydującym, ponadczasowym, a więc i skierowanym na przyszłość. Przyszłość zaś winna być ukierunkowana na regionalizm i lokalność.

W tym kontekście Centrum przyczynia się do tworzenia modelu kultury otwartej, uniwersalnej, sprzyjającej integracji narodów, z poszanowaniem tożsamości i odrębności regionalnej i narodowej.

Międzynarodowe Centrum Kultury współpracuje z takimi instytucjami, jak: Komisja Europejska, Rada Europy, UNESCO, European Cultural Foundation (Amsterdam), European Foundation Centre (Bruksela), International Arts Bureau (Londyn). Utrzymując z nimi stały kontakt, MCK uczestniczy w ciągłej wymianie informacji i dzięki temu dysponuje swoistą bazą danych o przedsięwzięciach związanych z kulturą w Europie.

Projekty międzynarodowe zrealizowane przez Centrum w 2000 roku:
konferencje:

- *Kraków i Praga – dwie stolice Europy Środkowej*
- *Przestrzeń kulturowa Galicji Wschodniej i Bukowiny*
- *Międzynarodowa konferencja konserwatorska Kraków*

wystawy:

- *Uniwersytet Jagielloński w dokumentach (XIV–XX w.)*
- *Made in Hungary. Fotograficy węgierscy 1919–1956*
- *Siła wyobraźni. Symbolizm w Brukseli*
- *Mersad Berber*
- *Otto Wagner. Wiedeń – architektura około 1900*
- *Population Movements in Central Europe. Past-Present-Future*
-

Polska Akcja Humanitarna

Polska Akcja Humanitarna jest organizacją pozarządową, działającą dzięki dobrowolnym wpłatom od osób prywatnych i instytucji. Siedzibą Fundacji jest Warszawa; oddziały regionalne działają w Łodzi, Krakowie i Toruniu. Swe działania rozpoczęła w grudniu 1992 r. (pierwszy konwój do Sarajewa) jako Fundacja EquiLibre, a od 1994 roku działa jako Fundacja Polska Akcja Humanitarna.

Misją Polskiej Akcji Humanitarnej jest pomoc ofiarom wojen i kataklizmów w Polsce i za granicą, a także trafiającym do Polski uchodźcom. PAH przyczynia się do budowy społeczeństwa otwartego, odpowiedzialnego, zdolnego zarówno do samopomocy, jak i pomagania innym.

- Pomoc humanitarna i rozwojowa – organizowanie konwojów, stałe misje
- Edukacja humanitarna

Afganistan

W 1998 r. PAH zawiozła ofiarom trzęsienia ziemi w Afganistanie 39 ton leków i środków opatrunkowych i czystości, żywności, namiotów, koców (wartość pomocy 83 tys. dolarów).

W najbliższym czasie (koniec czerwca 2002) planowane jest otwarcie stałej Misji w Kabulu i odbudowa jednej z kabulskich szkół podstawowych.

Czeczenia

W latach 1995 – 2000 PAH dostarczyła 138 ton darów o łącznej wartości 787tys. zł. W sierpniu 2000 r. otwarta została w Inguszetii stała Misja PAH. Obecnie realizowane są w Groznm dwa programy: wodny i sanitarny, w ramach których PAH codziennie dostarcza i dystrybuuje ponad 500 tys. litrów wody pitnej, wywozi śmieci z 25 placówek służby zdrowia. Oprócz tego PAH wybudowała 40 latryn, rozdystrybuowała kontenery na śmieci oraz środki czystości.

Kosowo

PAH rozpoczęła swe działania od założenia stałej misji humanitarnej Fundacji w marcu 2000 r. Obszarem działania misji były gmina Kacanik zamieszkiwana przez Albańczyków i gmina Strpce – zamieszkiwana przez Serbów. Działalność Misji PAH sprowadzała się do bezpośredniej pomocy w odbudowie społeczności Kacanika i Strpc, przede wszystkim poprzez zaspokojenie potrzeb w zakresie edukacji, kultury i sportu. W długim okresie działania te miały zmniejszyć napięcie w stosunkach pomiędzy stronami konfliktu oraz zminimalizować poczucie izolacji.

Serbia

W listopadzie 1999 r. PAH zorganizowała konwój z pomocą humanitarną dla uchodźców serbskich z Kosowa o łącznej wartości 30 tys. zł.

Bośnia

W latach 1992- 97 PAH wysłała blisko 800 ton darów w 16 konwojach, o wartości 1.5mln USD.

W kwietniu 2000 r. PAH przekazała sarajewskiej szkole Osman Nuri Hadzić sprzęt komputerowy o wartości ok. 70 tys. zł.

Kazachstan

PAH kieruje pomoc do wszystkich obywateli Kazachstanu, bez względu na narodowość. Odbiorcami są placówki służby zdrowia i placówki oświatowo-wychowawcze. W kolejnych konwojach (1995-2000) przekazywano środki i sprzęt medyczny i rehabilitacyjny, odżywki, przybory, pomoce i meble szkolne, artykuły biurowe i papiernicze o wartości ok. 894.000 USD (nie licząc pomocy skierowanej do społeczności polskiej). Program finansowany był wyłącznie ze środków uzyskanych drogą zbiórki publicznej. W latach 1994 – 2000 PAH organizował w okresie Świąt Bożego Narodzenia Pielgrzymki dla Polaków z Kazachstanu.

Litwa

Od 1997 roku PAH prowadzi program dożywiania dzieci w szkołach. Program polega na finansowaniu obiadu w szkole dzieciom z najuboższych rodzin. Wspierane są dzieci, które z różnych powodów nie mogą być objęte pomocą państwa. Ilość dzieci i szkół zmienia się w każdym roku szkolnym. W roku 2001/2002 dożywianych jest 447 dzieci w 15 szkołach wiejskich. W tym czasie PAH wysłała 7 transportów, w których przekazano pomoc materialną dla szkół o wartości ok. 45.000 USD.

Rumunia

Program pomocy był realizowany przez PAH w latach 1999-2001 i miał na celu pomoc materialną i szkoleniową na rzecz Stowarzyszenia Pro Vita, prowadzącego sierociniec w Valea Ploputuli.

Ukraina

Od 1997 r. PAH pomaga członkom Związku Weteranów Wojska Polskiego w obwodzie żytomierskim, który zrzesza 311 byłych żołnierzy. Akcja pomagała także ofiarom powodzi na Zakarpaciu.

Rosja

PAH udzieliła po powodzi, która nawiedziła Syberię w maju 2000 roku, pomocy 82 rodzinom kupując materiały budowlane i narzędzia do remontu domów (wartość 12 tys. dolarów).

Pomoc zagraniczna wysyłana przez Polską Akcję Humanitarną możliwa jest przede wszystkim dzięki indywidualnym wpłatom od firm i osób prywatnych, dotacjom z MSZ (Kosowo), grantom organizacji polskich i międzynarodowych (Czeczenia, Kosowo, Rumunia).

Wspólnota Kulturowa "Borussia"

Wspólnota Kulturowa "Borussia" powstała w Olsztynie, w grudniu 1990 roku. Komitet założycielski tworzyła grupa miejscowych intelektualistów – historyków, literatów, historyków sztuki. Podstawowym powodem powołania stowarzyszenia była chęć stworzenia niezależnego środowiska humanistycznego Warmii i Mazur. "Borussia" znana jest przede wszystkim ze swojej działalności wydawniczej. Prowadzi dialog ze wszystkimi polskimi i niepolskimi stowarzyszeniami i instytucjami państwowymi, które poczuwają się do związków z "ziemiami między dolną Wisłą a Niemnem". Wspólnota Kulturowa "Borussia" jest stowarzyszeniem społecznym, liczącym obecnie 140 członków. Nie posiada stałych środków finansowych. Wszystkie projekty realizuje dzięki różnorodnym dotacjom. Finanse pochodzą głównie od: Ministerstwa Kultury i Sztuki, Fundacji Współpracy Polsko-Niemieckiej, Polsko-Niemieckiej Współpracy Młodzieży, Fundacji im. Stefana Batorego, Fundacji Friedricha Eberta, Polskiej Fundacji im. Roberta Schumana, Rady Europy w Strasburgu.

– Działalność wydawnicza – pismo "Borussia. Kultura. Historia. Literatura" oraz książki o tej tematyce

– Działalność edukacyjna – seminaria, konferencje, wymiana młodzieżowa

– Wolontariat

Działania "Borussi" obejmują sprawy mniejszości narodowych oraz szerszej problematyki koegzystencji kultur i narodów we współczesnej Europie Środkowo-Wschodniej. Wspólnota chce rozwijać i kontynuować swoje inicjatywy szczególnie poprzez realizację projektu *Otwartego regionalizmu*, we współpracy z Centrum Kultury Tomasza Manna w Nidzie (Litwa), Klubem Dziennikarza w Kaliningradzie (Rosja) oraz Instytutem Północno-Wschodniej Kultury Niemieckiej z Lüneburga.

Od 1992 r. przebywają na całorocznych stażach przy "Borussii" wolontariusze ICE, których głównym zadaniem jest m.in. koordynacja wymiany młodzieżowej. Od 1994 r. przy

WK "Borussia" działa Wspólnota Młodzieży dla Europy (WMdE), która współpracuje w organizacji i tworzeniu wymiany młodzieżowej. Od lutego 1999 r. stowarzyszenie koordynuje projekt wolontariacki *Budowanie mostów w Europie (Freiwillig-Sozial-Dienen: Brücken bauen in Europa)*. Jest on adresowany do młodych ludzi w wieku od 18 do 25 lat, zaangażowanych w pracę w organizacjach społecznych i młodzieżowych w swoich krajach.

Partnerem "Borussii" w projekcie wolontariackim jest niemieckie stowarzyszenie Inicjatywa Chrześcijan dla Europy (ICE) z Drezna. Projekt obejmuje swoim zasięgiem – oprócz Niemiec i Polski – także inne kraje europejskie: Belgię, Białoruś, Czechy, Francję, Irlandię, Rosję, Rumunię, Ukrainę, Węgry, Wielką Brytanię, Włochy.

Od 1993 r. Borussia zorganizowała wiele projektów młodzieżowych. Większość z nich przeprowadzono wspólnie z Niemcami. W kilku uczestniczyły jednak także kraje Europy Wschodniej np. w lipcu 1999 w Żywym koło Giżycka zorganizowano polsko-litewsko-niemiecki obóz teatralny *Dialog*, w lipcu 2000 w Cierzpiętach odbył się polsko-niemiecko-białoruski obóz teatralny *Czarownice, stworza i utopce*, w sierpniu 2000 w Napiwodzie zorganizowano polsko-niemiecko-ukraiński obóz młodzieżowy *Wyspa dzieci IV*, w lipcu 2001 Polacy, Niemcy i Ukraińcy brali udział w spływie kajakowym Czarną Hańczą, w sierpniu 2001 w Bokinach odbył się polsko-niemiecko-białoruski obóz ekologiczny *Młdzież dla przyrody*, w tym samym czasie w Dubeninkach uczestnicy polsko-niemiecko-ukraińskiego obozu młodzieżowego *Wyspa Dzieci V* prowadzili prace konserwatorskie na cmentarzu z pierwszej wojny światowej. Wszystkie obozy są międzynarodowe, organizowane głównie w partnerstwie z Inicjatywą Chrześcijan dla Europy (ICE) z Drezna, Towarzystwem Szkół Zjednoczonego Świata (Białoruś, Litwa, Łotwa, Rosja) i Towarzystwem "Lwa" ze Lwowa.

"Borussia" prowadzi także projekt *Wolontariat Socjalny – Budowanie Mostów w Europie* inicjatorem i głównym organizatorem polsko-niemieckiego projektu wolontariackiego jest Stowarzyszenie Inicjatywa Chrześcijan dla Europy z Drezna. Program realizowany jest w 20 krajach Europy. ICE prowadzi program *Dobrowolny Rok Socjalny za Granicą*. W projekcie uczestniczą organizacje pozarządowe zajmujące się pomocą osobom najbardziej potrzebującym – dzieciom i młodzieży ze środowisk zagrożonych patologiami, osobami niepełnosprawnymi i bezdomnymi. Wśród tych placówek są ośrodki pomocy socjalnej, instytucje prowadzące działalność charytatywną oraz zajmujące się pracą kształceniową, które działają na rzecz porozumienia, pokoju i sprawiedliwości w Europie. Projekt wolontariacki proponuje młodym ludziom odbycie wolontariatu o charakterze socjalnym w placówkach o profilu społecznym, wychowawczym, opiekuńczym i kształceniowym na terenie wschodniej i zachodniej Europy. Celem projektu jest stwarzanie młodym ludziom możliwości aktywnego angażowania się na rzecz budowania demokracji, pokoju i sprawiedliwości społecznej w Europie i na świecie, opartej na poszanowaniu godności i obronie praw człowieka.

KATARZYNA GMAJ

GRAŻYNA CZUBEK

AGNIESZKA KOMOROWSKA

Współpraca transgraniczna

Celem współpracy transgranicznej jest łagodzenie niepożądanych skutków istnienia granicy, która utrudnia rozwój regionów przygranicznych. Już na początku lat dziewięćdziesiątych organizacje pozarządowe zaangażowały się w wiele spontanicznych inicjatyw transgranicznych. Rozwojowi tej współpracy sprzyjały: bliskość regionalna, wspólne dziedzictwo historyczno-kulturowe, podobieństwo i chęć wymiany doświadczeń, istnienie wspólnych problemów oraz powstanie programów finansujących współpracę międzynarodową i sprzyjający klimat polityczny¹.

W połowie lat dziewięćdziesiątych nastąpiło załamanie tego procesu, głównie z powodu braku środków finansowych na kontynuowanie działalności. Wiele organizacji, dla których współpraca transgraniczna stanowić miała jeden z głównych kierunków działania, przestało istnieć. Obecnie obserwujemy odradzanie się procesu współpracy transgranicznej: trwa nawiązywanie kontaktów między potencjalnymi partnerami, poznawanie się, określanie zakresu współpracy, wyrównanie poziomu merytorycznego. Odbywa się to w formie spotkań, konferencji, seminariów, szkoleń, wizyt studyjnych. Tworzone są punkty wymiany informacji na temat polskich, białoruskich, litewskich, rosyjskich i ukraińskich NGO's. Rozwija się wymiana młodzieżowa, współdziałanie w zakresie pomocy społecznej i humanitarnej, wymiana kulturalna i troska o dziedzictwa kulturowe, rozwijanie kontaktów między mieszkańcami obszarów przygranicznych, ochrona środowiska naturalnego i przeciwdziałanie zagrożeniom ekologicznym. Jednak współpraca ma jeszcze zbyt często charakter kontaktów indywidualnych, a nie instytucjonalnych.

Po obu stronach granicy istnieje olbrzymia chęć współpracy, należy więc stworzyć jej warunki – szczególnie teraz, w obliczu konieczności realizacji układu z Schengen i wprowadzenia obowiązku wizowego dla adresatów programów współpracy transgranicznej na Wschodzie.

Opracowanie zawiera informacje o aktywności organizacji pozarządowych działających na terenie województw: warmińsko-mazurskiego, podlaskiego, lubelskiego i podkarpackiego w stosunku do partnerów z Obwodu Kaliningradzkiego (Kaliningrad i pozostałe rejony Obwodu), Litwy (głównie rejony wileński i trocki), Białorusi (Grodzieńszczyzna, Połtawszczyzna) i Ukrainy (obwody położone na terenie Ukrainy Zachodniej). Obejmuje zatem części następujących Euroregionów: "Bałtyk", "Niemen", "Bug", "Karpacki".

Poniżej omówione zostały poszczególne dziedziny, adresaci i formy współpracy.

¹ Materiał powstał w oparciu o informacje uzyskane od przedstawicieli polskich organizacji pozarządowych, wyraża opinie tego środowiska na temat stanu i perspektyw rozwoju współpracy transgranicznej we wschodnich województwach Polski.

1. Oświata

Adresatami przedsięwzięć realizowanych w tej dziedzinie są przede wszystkim: młodzież, studenci, nauczyciele, środowiska naukowe, animatorzy kultury, działacze organizacji pozarządowych.

REALIZOWANE PROJEKTY:

– wydawnictwa popularnonaukowe

Publikowanie prac służących upowszechnianiu wiedzy, prowadzenie badań naukowych, współpraca ze środowiskiem naukowym.

– seminaria, konferencje

Konferencje międzynarodowe poświęcone dziedzictwu kulturowemu poszczególnych regionów, np.

– Konferencja ***Utracone i na nowo odzyskane. Prusy Wschodnie 50 lat po II wojnie światowej***, przygotowywana przez Centrum Kultury Tomasza Manna w Nidzie na Litwie i WK "Borussia" (1998).

– Seminarium ***Kaliningrad – bliźsi i dalsi sąsiedzi*** (1999), projekt przygotowany przez WK "Borussia" i Stowarzyszenie "Regiomons" z Kaliningradu.

– warsztaty i szkolenia

– Cykl międzynarodowych warsztatów dla nauczycieli historii. W czasie tych spotkań analizowana jest "żywa" część świadomości kulturowej, która wpływa na kształtowanie się wzajemnego wizerunku, utrwalonego w większości z nas. W przeszłości uczestnicy seminarium starają się odnaleźć te wydarzenia i fakty, które mają najsilniejszy wpływ na stereotypowe postrzeganie sąsiadów. Cykl ten jest próbą przewyciężenia – głęboko tkwiącego w mentalności człowieka – lęku w relacjach między ludźmi różnych narodowości oraz zbudowania nowych autentycznych więzi. Adresaci projektu – nauczyciele mają niewątpliwą rolę w kształtowaniu świadomości i postaw ludzkich. Dotychczas odbyły się: warsztaty polsko-litewskie ***Polska – Litwa: historia i wizerunek świata w litewskich i polskich programach nauczania*** (1997); ***W cieniu getta. Żydzi w pamięci zbiorowej społeczeństw Polski, Litwy, Niemiec***, projekt realizowany wspólnie z Akademią Bałtycką z Lubeki, przy współpracy z Żydowskim Instytutem Historycznym (Warszawa) i Centrum Kultury Tomasza Manna (Nida); seminarium polsko-ukraińskie ***Historie zapomniane – historie przeżywane*** poświęcone relacjom polsko-ukraińskim (1999).

Materiały z tych spotkań zostały opublikowane przez wydawnictwo "Borussia" w cyklu *Tematy (Tematy żydowskie, Tematy polsko-litewskie, Tematy polsko-ukraińskie)*. Wydanie materiałów poseminaryjnych pozwala rozszerzyć krąg odbiorców podejmowanych działań. [Wspólnota Kulturowa "BORUSSIA"]

– Warsztaty historyczno-socjologiczne dla studentów. Cykl projektów skierowanych do środowisk studenckich przygotowywany jest we współpracy z Freie Universität w Berlinie, Uniwersytetem w Kłajpedzie i Wspólnotą Mazurską w Giżycku. Uczestniczyła w nich młodzież z Berlina, Kaliningradu, Kłajpedy, Olsztyna, Wrocławia, Torunia (1997).

Celem warsztatów była identyfikacja relacji między przedstawicielami poszczególnych narodów, określenie uprzedzeń, poszukiwanie możliwości przełamania stereotypów, dróg wzajemnego zrozumienia oraz praktyczne poznanie technik i metod badania historii wzajemnych oddziaływań. [Wspólnota Kulturowa "BORUSSIA"]

– **Bariery, mosty, nadzieje** – projekt skierowany do środowisk studenckich, służący idei budowania intelektualnych mostów i przełamania barier – poprzez wzajemne poznanie i wymianę doświadczeń historycznych; przygotowany we współpracy ze studentami z Rosji (Kaliningrad), Litwy (Kłajpeda), Niemiec (Berlin) (1998). [Wspólnota Kulturowa "BORUSSIA"]

– Warsztaty dla studentów **Walcmy ze stereotypami** – projekt realizowany od 1996 roku, skierowany do środowisk studenckich, służący głównie idei przełamania wzajemnych uprzedzeń poprzez poznanie historycznego światopoglądu i doświadczeń. W spotkaniu udział wzięli studenci z Polski, Niemiec i Ukrainy. [Wspólnota Kulturowa "BORUSSIA"]

– **Międzynarodowa Szkoła Europejska**. Cykl projektów szkoleniowych i informacyjnych skierowanych do młodzieży w wieku 16–20 lat, działającej w organizacjach młodzieżowych, społecznych, politycznych, klubach europejskich, pro-europejskich organizacjach pozarządowych poświęconych Unii Europejskiej. Bierze w nich udział młodzież z Polski, Ukrainy, Słowacji.

Głównym celem projektu jest przeszkolenie i merytoryczne przygotowanie młodych osób do rozpowszechniania w swoich środowiskach informacji o działalności Unii Europejskiej i procesie integracji.

W ramach Międzynarodowej Szkoły Europejskiej odbywa się 8-dniowy program szkoleniowy (60 godzin), w czasie którego omawiane są następujące tematy: Współczesne europejskie systemy polityczne; System kanclerski w praktyce; System Polski a demokracje europejskie; Historia integracji europejskiej; Integracja Polski z Unią Europejską; Europejskie prawo wspólnotowe; Systemy prawno-instytucjonalne Unii Europejskiej; Proces decyzyjny oraz zagadnienia ekonomiczno-gospodarcze. Zajęcia mają formę: wykładów, konwersatoriów, warsztatów, przeprowadzona jest także gra symulacyjna. Zajęcia są prowadzone z zastosowaniem nowoczesnych metod i sprzętu audiowizualnego. [Parlament Młodzieży]

2. Współdziałanie w zakresie pomocy społecznej i humanitarnej

Adresatami działań podejmowanych w tej dziedzinie są organizacje pozarządowe, samorząd, osoby niepełnosprawne, polska mniejszość narodowa zamieszkała na terenie Litwy, Ukrainy, Białorusi.

RODZAJE REALIZOWANYCH PROJEKTÓW:

– **działalność edukacyjna (organizowanie szkoleń, staży, wizyt studyjnych, konferencji, seminariów)**

– Seminarium **Działania rządowe, samorządowe oraz pozarządowe w zakresie realizacji polityki społecznej ze szczególnym uwzględnieniem pomocy społecznej państw**

skupionych wokół Euroregionu "Bałtyk" (2001, Elbląg–Stegna). Celem seminarium była wymiana doświadczeń w realizacji polityki społecznej regionów należących do Euroregionu "Bałtyk" (Obwód Kaliningradzki, województwo warmińsko-mazurskie); prezentacja skutecznych działań rządowych, samorządowych i pozarządowych podejmowanych z myślą o wstrzymaniu ubożenia społeczeństw; publikacja materiałów seminaryjnych jako wskazówki do korzystania ze sprawdzonych rozwiązań pomocowych (najważniejsze materiały po opracowaniu merytorycznym zostały opublikowane zarówno w języku polskim, jak i rosyjskim, a następnie rozesłane do uczestników seminarium oraz zainteresowanych instytucji); stworzenie podstaw do długofalowej współpracy z partnerem.

Seminarium stanowiło doskonałą podbudowę długofalowej współpracy transgranicznej. Działania Elbląskiego Stowarzyszenia Organizatorów Pomocy Społecznej ukierunkowane zostały na jedną dziedzinę – pomoc społeczną i bezpośrednich odbiorców – pracowników zaangażowanych w tę pomoc. Spotkanie zainicjowało dalszą współpracę – praktyczną wymianę doświadczeń, czyli zorganizowanie przez Stowarzyszenie staży zawodowych w: domach pomocy społecznej, ośrodkach pomocy społecznej, instytucjach prowadzonych przez organizacje pozarządowe. W projekcie wzięło udział 71 osób, w tym uczestnicy seminarium – przedstawiciele rządowych, samorządowych i pozarządowych instytucji pomocowych, goście z administracji Obwodu Kaliningradzkiego, goście z Polski, przedstawiciele mediów. [*Elbląskie Stowarzyszenie Organizatorów Pomocy Społecznej*]

– **Podzielmy się swoim doświadczeniem** – staże (2001). Celem projektu była wymiana doświadczeń z realizacji pomocy społecznej w Elblągu i w Kaliningradzie.

Podsumowanie projektu stanowiła konferencja, w której udział wzięli uczestnicy stażu. Jej celem było podsumowanie projektu oraz wytyczenie kierunków dalszej współpracy

Efekty: przede wszystkim wymiana doświadczeń. W praktyce oznacza to dostosowanie zaprezentowanych pozytywnych rozwiązań pomocowych stosowanych w Polsce do realiów rosyjskiego partnera.

Uczestnicy potwierdzili, iż najbardziej skuteczną formą wymiany doświadczeń jest praktyka, tzn. zapoznanie się z metodami pracy, przyswojenie sposobów działania pracowników opieki społecznej w Polsce. Na szczególną uwagę zasługują następujące zagadnienia (w zestawieniu z sytuacją w Rosji): uczestnictwo organizacji pozarządowych w konkursach grantowych i płynące z tego korzyści – w Rosji taka praktyka nie jest rozpowszechniona; współpraca Kościoła i państwa w zakresie rozwiązywania problemów pomocy społecznej; współpraca sektora samorządowego i rządowego z pozarządowym; specjalizacja domów pomocy społecznej, np. domy samotnej matki (w Polsce domy pomocy społecznej są mniejsze niż w Rosji, dlatego też mogą bardziej podmiotowo traktować mieszkańców); działanie i cele warsztatów terapii zajęciowej; sposób pracy w administracji pomocy społecznej; wymagane kwalifikacje kadry.

Końcowym efektem zrealizowanego projektu było określenie kierunków dalszej współpracy transgranicznej, sprecyzowanie oczekiwań strony rosyjskiej: informowanie o możliwościach pozyskiwania grantów; wspólne tworzenie programów; doskonalenie rosyjskich pracowników pomocy społecznej; w planach utworzenie szkoły dla rosyjskich pracowników socjalnych; pomoc polskich specjalistów w zakresie zorganizowania w Kaliningradzie placówki dla dzieci z rodzin patologicznych; przybliżenie podstaw prawnych i zasad organizacji placówki w zakresie pomocy kryzysowej dla kobiet chroniących

się przed przemocą; pomoc przy tworzeniu właściwej atmosfery i podstaw prawnych do współdziałania organizacji pozarządowych z władzami.

Została podpisana trójstronna deklaracja do współdziałania między: Elbląskim Stowarzyszeniem Organizatorów Pomocy Społecznej, Zarządem Miasta Elbląga a Urzędem Pracy i Rozwoju Socjalnego Administracji Obwodu Kaliningradzkiego. [*Elbląskie Stowarzyszenie Organizatorów Pomocy Społecznej*]

Wymienione projekty były finansowane przez Stowarzyszenie Gmin RP Euroregion "Bałtyk" i Polsko-Amerykańską Fundację Wolności.

– **IV Przegląd Małych Form Artystycznych Środowiskowych Placówek Wsparcia.** Celem imprezy było nawiązanie współpracy transgranicznej między organizacjami działającymi na rzecz pomocy społecznej, wymiana wzajemnych doświadczeń, integracja środowiska osób niepełnosprawnych poprzez organizację występów artystycznych osób niesamodzielnych, pleneru, konferencji i wystawy poplenerowej. [*Polski Komitet Pomocy Społecznej, Zarząd Rejonowy w Bartoszych*]

– obozy młodzieżowe

– Corocznie – na dotkniętych bezrobociem terenach Polski północno-wschodniej – realizowany jest międzynarodowy projekt wakacyjny **Wyspa dzieci** (w formie obozu). Celem projektu jest organizowanie bezpłatnego wypoczynku letniego dzieciom z danej gminy. W obozie uczestniczy zawsze młodzież z trzech państw: 1997, Łyna – młodzież z Polski, Niemiec i Litwy; 1998 Łyna, 2000 Napiwoda, 2001, Dubeninki – młodzież z Polski, Niemiec, Ukrainy. [*Stowarzyszenie Wspólnota Kulturowa "Borussia"*]

– pomoc rzeczowa

Działania podejmowane w tej dziedzinie mają najczęściej charakter programów pomocowych skierowanych do mniejszości polskiej zamieszkującej Litwę, Ukrainę, Białoruś. Działania na rzecz tamtejszych mieszkańców nie-Polaków mają charakter pojedynczych inicjatyw.

Udzielana jest wszechstronna pomoc kulturalna i materialna Polakom mieszkającym na terenie byłego ZSRR i znajdującym się w trudnych warunkach: dostarczane są książki oraz pomoce szkolne do szkół, organizowany wypoczynek dla dzieci z rodzin polskich, otaczane opieką miejsca pamięci narodowej.

Organizowane są transporty z żywnością, odzieżą, środkami czystości, lekami do kilkunastu miejscowości na terenie Białorusi, Ukrainy, Litwy.

PRZYKŁADY REALIZOWANYCH PROJEKTÓW:

– Podpisanie umowy o współpracy z gminą Potuknie (rejon trocki, Litwa). Opłacanie przedszkola dla polskich dzieci; zakup strojów dla polskiego chóru i zespołu tanecznego; organizowanie wigilii dla mieszkańców gminy; finansowanie szkoły polskiej i opieka nad jej absolwentami; organizowanie wypoczynku letniego; częściowe finansowanie studiów w Polsce; zakup zboża na zasiewy. [*Towarzystwo Współpracy z Polakami na Wschodzie*]

– Pomoc dzieciom z Ukrainy z rodzin wielodzietnych i ubogich, poprzez organizowanie dla nich wypoczynku letniego w Polsce. [*Stowarzyszenie Charytatywno-Opiekuńcze Emmanuel*]

3. Wymiana kulturalna i troska o dziedzictwo kulturowe

Adresatami są wszystkie społeczności etniczne i grupy wiekowe, zamieszkujące terytorium Litwy, Rosji, Ukrainy, Białorusi, mieszkańcy wschodnich województw Polski.

Do najbardziej rozwiniętych form współpracy w tej dziedzinie należy:

- wymiana wystaw
- uczestnictwo zespołów folklorystycznych, twórców z Litwy, Rosji, Ukrainy, Białorusi w organizowanych w Polsce imprezach folklorystycznych
- współorganizowanie imprez w innych krajach, występy zespołów, pokazy rzemiosł tradycyjnych
- konkursy, olimpiady, wydawnictwa informacyjno-reklamowe – działalność popularyzatorska przybliżająca społeczeństwu polskiemu wiedzę, język, kulturę i obyczaje narodów Wschodu; wspieranie działań popularyzujących język, wiedzę i kulturę polską na terenach Wschodu
- międzynarodowe warsztaty teatralne, w czasie których młodzież z Polski, Obwodu Kaliningradzkiego, Ukrainy przygotowuje wspólne przedstawienie pod kierunkiem profesjonalnych aktorów, reżyserów.
- Na uwagę zasługują inicjatywy transgraniczne realizowane przez węgorskie organizacje pozarządowe wspólnie z Muzeum Kultury Ludowej. Należą do nich między innymi: działania na rzecz reaktywowania rzemiosł i ginących zawodów, poprzez umożliwienie uczestnictwa w szkoleniach ceramicznych i tkackich (w Ośrodku Rzemiosł Tradycyjnych i Artystycznych przy Muzeum) osobom z Obwodu Kaliningradzkiego, Litwy; zapraszanie do uczestnictwa w konkursach etnograficznych, historycznych mieszkańców Litwy, Rosji, Ukrainy i Białorusi; organizacja obozów etnograficznych i etnomuzykologicznych na terenie Litwy i Białorusi; realizacja, wspólnego z samorządem rejonu wileńskiego, projektu **Bliskie spotkania** w ramach Euroregionu "Niemen"; realizacja z placówkami kultury Obwodu Kaliningradzkiego projektu **Poznać sąsiada** w ramach Euroregionu "Bałtyk". Szczególnie ważna jest współpraca na płaszczyźnie naukowo-badawczej oraz wszechstronna dokumentacja tradycyjnej i współczesnej kultury ludowej – materialnej, folkloru muzycznego i tanecznego, obrzędowości i sztuki ludowej. W latach 1992–2001 prowadzone były badania etnograficzne na Litwie (w rejonie trockim i wileńskim), na Białorusi (w województwach grodzieńskim i połtańskim). [*Stowarzyszenie "Wspólnota Polska", Towarzystwo Ratowania Dziedzictwa Kulturowego Kresów Dawnych i Obecnych "Ojcowizna" przy Muzeum Kultury Ludowej w Węgorzewie*]
- **Otwarte Regiony Europy Środkowo-Wschodniej** – Długoterminowy projekt będący wynikiem wieloletnich doświadczeń w pracy kulturalnej na obszarach pogranicza Europy Środkowo-Wschodniej. Jego głównym założeniem jest wielostronne i dogłębne zbadanie interkulturowych procesów przebiegających w obrębie wspólnot pogranicza, badanie poprzez podróże, dokumentację, pracę artystyczną i edukacyjną, wreszcie poprzez popularyzację wielokulturowego dziedzictwa regionu w formie publikacji, seminariów, programów edukacyjnych, wystaw, koncertów, prezentacji teatralnych i filmowych (m.in. na temat Wilna, Bukowiny). [*Fundacja "Pogranicze"*]
- **Klasa Dziedzictwa Kulturowego** – Europejski program edukacyjny, w którym uczestniczy młodzież szkół średnich Suwalszczyzny. Jego celem jest pogłębienie wiedzy histo-

rycznej i kulturowej o własnym regionie, z uwzględnieniem jego zróżnicowania narodowościowego i religijnego. Jedną z praktycznych form realizacji tego projektu są wyprawy do regionów pogranicza i wielokulturowych miast (m.in. Wilno, Białoruś, wioski pogranicza polsko-ukraińskiego), nawiązywanie kontaktów z ich mieszkańcami, dokumentowanie dziedzictwa kulturowego. [Fundacja "Pogranicze"]

– Międzynarodowe Warsztaty Taneczne **Spotkanie z Tańcem** – Podczas długoletniej współpracy zostały nawiązane kontakty pomiędzy choreografami i młodymi tancerzami. Wszystkie edycje Warsztatów Tanecznych "Spotkanie z Tańcem" pomyślane są jako niekonkursowe spotkania młodzieży i instruktorów z różnych państw. Ich zadaniem jest promocja i popularyzacja sztuki tanecznej na wszystkich poziomach artystycznych, wyłonienie odmiennych trendów w różnych krajach oraz wymiana doświadczeń, umożliwienie bliższych kontaktów, nawiązanie ścisłej współpracy, zajmowanie się działalnością twórczą, kreującą widzenie świata w różnych formach, często o bardzo ciekawym wymiarze artystycznym. W programie "Spotkań" znajdują się przede wszystkim lekcje technik tanecznych prowadzone przez doskonałych pedagogów, specjalistów w swej dziedzinie. Młodzież pod ich kierunkiem wzbogaca i doskonali umiejętności, twórczo rozwija wiedzę, uzdolnienia, zainteresowania, styka się z różnymi technikami tańca, poznaje kulturę taneczną innych narodów. [Fundacja Rozwoju Regionu Gołdap przy Domu Kultury w Gołdapi]

– Międzynarodowe Warsztaty Rzeźbiarskie **Znaki Tożsamości** – Projekt realizowany we współpracy z młodzieżą z Litwy, Rosji, Niemiec i Polski. Podczas tygodniowych warsztatów młodzi twórcy wykonują rzeźby z gliny, drewna, kamienia, fotografują. Filozofią działań rzeźbiarskich ma być łączenie współczesności z tradycją i zachowaniem tożsamości narodowej, kulturowej. Ideą tego programu jest zbliżenie narodów poprzez poznanie grup młodzieży o podobnych zainteresowaniach, a wywodzących się z różnych państw, kultur i w końcu doskonalenie warsztatu rzeźbiarskiego. [Fundacja Rozwoju Regionu Gołdap przy Domu Kultury w Gołdapi]

– **Skąd jesteśmy** – Celem projektu jest zachowanie kulturowego i historycznego dziedzictwa Prus Wschodnich, wzmacnianie społeczności lokalnych poprzez integrację ich mieszkańców. Realizowany jest po obu stronach granicy – w województwie warmińsko-mazurskim i Obwodzie Kaliningradzkim. Ten kompleksowy projekt obejmuje szkolenia, wizyty studyjne, wystawy. Podsumowaniem będzie wydawnictwo multimedialne, stanowiące rejestrację działań prowadzonych w czasie kolejnej edycji projektu oraz popularyzację idei projektu, historii regionu.

Obecni mieszkańcy Obwodu Kaliningradzkiego przybyli na te ziemie po II wojnie światowej. Wcześniejszych mieszkańców już nie ma. Pozostały po nich domy, stworzone przez nich przedmioty. Historia tej ziemi to historia tysięcy życiorysów ludzi różnych narodowości. O tym, jak układa się ona w jedną z najbardziej dramatycznych opowieści, świadczą losy samych uczestników wydarzeń, ich rzeczy, fotografie, dokumenty. Mieszkańcy poszczególnych miejscowości przygotowują zatem wystawy w oparciu o domowe archiwa, starają się dotrzeć do materiałów dokumentujących historię swojej miejscowości od chwili jej powstania. Podczas otwarcia wystawy mieszkańcy sami opowiadają o sobie.

Adresatami tego projektu są środowiska wiejskie, lokalni wiejscy liderzy, organizacje i instytucje działające na wsi.

Projekt obejmuje 10 miejscowości leżących na terenie całego Obwodu Kaliningradzkiego, dociera do środowisk, do których wcześniej podobne przedsięwzięcia nie docierały. [*Stowarzyszenie Animatorów Kultury na Wsi*]

4. Rozwijanie kontaktów między mieszkańcami obszarów przygranicznych

Adresatami projektów realizowanych w tej sferze są przede wszystkim organizacje pozarządowe z Białorusi, Obwodu Kaliningradzkiego, Litwy i Ukrainy, polskie organizacje partnerskie, samorząd, przedstawiciele administracji.

Działania w tej dziedzinie mają najczęściej charakter kompleksowych przedsięwzięć, łączących np. szkolenie, wizytę studyjną i staż.

PRZYKŁADY PROJEKTÓW REALIZOWANYCH W TEJ DZIEDZINIE:

– **Przełamując izolację. W stronę regionalnego partnerstwa – samoorganizacja społeczności lokalnej. Organizacje pozarządowe w Obwodzie Kaliningradzkim** – Kompleksowy program obejmujący szkolenie dla liderów organizacji pozarządowych działających na terenie Obwodu Kaliningradzkiego. Tematami takiego szkolenia są: planowanie w organizacjach pozarządowych; zasady i metody zarządzania organizacją pozarządową; komunikacja zewnętrzna i promocja; monitoring i ewaluacja własnych działań; zasady, metody, techniki i narzędzia pozyskiwania funduszy.

Drużga część projektu to wizyta studyjna w najaktywniejszych polskich NGO's działających na obszarach przyległych do granicy polsko-rosyjskiej oraz samorządach lokalnych aktywnych szczególnie w kwestii współpracy transgranicznej.

Część trzecia to staże przedstawicieli rosyjskich NGO's w wybranych przez nich polskich organizacjach.

Celem projektu było przede wszystkim przełamanie barier utrudniających wzajemne kontakty, zwiększenie zaufania po obu stronach granicy, promocja współpracy transgranicznej.

Dalekosiężnym zadaniem jest wykreowanie po stronie rosyjskiej partnera, zdolnego do pomocy i pracy na rzecz innych organizacji pozarządowych. Projekt realizowany wspólnie z Forum Europy Środkowo-Wschodniej Fundacji im. Stefana Batorego. [*Stowarzyszenie Wspólnota Kulturowa "Borussia"*]

– **Trzeci sektor bez granic** – W ramach Programu Przemiany w regionie – RITA Fundacji Edukacja dla Demokracji. Projekt polegał na organizacji staży przedstawicielom NGO's z terenu Obwodu Kaliningradzkiego w NGO's z Elbląga i województwa warmińsko-mazurskiego. Celem było przekazanie doświadczeń w rozwoju i funkcjonowaniu trzeciego sektora w Polsce oraz nawiązanie trwałej współpracy między organizacjami polskimi i rosyjskimi.

W ramach projektu staż odbyło 10 działaczy społecznych z Obwodu Kaliningradzkiego, wydane zostało pismo "Pozarządowiec" w języku rosyjskim w nakładzie 1600 egz. (tematyka dotycząca trzeciego sektora).

– **Łączy nas demokracja** – Projekt realizowany od 2001 r. w ramach programu "Pomoc techniczna państwom w drodze transformacji ustrojowej" opracowanego w Kancelarii Prezesa Rady Ministrów RP. Odbiorcami projektu były NGO's z Obwodu Kaliningradz-

kiego i Litwy. Zrealizowano następujące działania:

- Wizyta studyjna dla 16 przedstawicieli litewskich NGO's po NGO's woj. warmińsko-mazurskiego (organizacje pozarządowe Sieci Wspierania Organizacji Pozarządowych Województwa Warmińsko-Mazurskiego "HEROLD" i ich partnerzy lokalni).
- Międzynarodowa konferencja z udziałem polskich, rosyjskich i litewskich NGO's "Łączy nas demokracja"; wzięło w niej udział 18 przedstawicieli organizacji litewskich, 6 rosyjskich oraz kilkudziesięciu polskich. Gośćmi byli przedstawiciele samorządu, mediów oraz fundacji i instytucji wspierających współpracę ze Wschodem.

W drugim dniu konferencji odbyły się warsztaty na temat możliwości realizowania wspólnych przedsięwzięć organizacji polskich, litewskich i rosyjskich w zakresie: organizacji infrastrukturalnych, organizacji socjalnych oraz wymiany kulturowej i wymiany młodzieży. Podsumowaniem warsztatów była praca nad konkretnymi projektami przez dwie organizacje (polsko-litewskie, polsko-rosyjskie). Przygotowano około piętnastu zarysów opracowań, które zaprezentowano na forum publicznym.

Wymiernym efektem realizacji projektu są kontakty organizacji polskich i rosyjskich, nawiązane podczas staży w Elblągu. Kilka z nich może przerodzić się w trwałą współpracę. Dodatkowym rezultatem są kontakty trójstronne, nawiązane przez organizacje rosyjskie, polskie i litewskie.

Kolejnym etapem realizacji projektu były staże-wizyty robocze, podczas których pracowano intensywnie nad wspólnymi przedsięwzięciami. Nie zabrakło jednak czasu na pokazanie gościom pracy innych NGO's oraz lokalnych atrakcji – zabytków, muzeów.

Wynikiem wspólnej pracy jest kilka ciekawych projektów. Dotykają one różnorodnej tematyki: niepełnosprawni, filantropia, bezrobocie, kultura czy wolontariat. Większość z nich została już złożona do potencjalnych sponsorów.

Projekt dofinansowany został przez Kancelarię Prezesa Rady Ministrów.

Wydane zostało pismo "Pozarządowiec" w języku polskim i litewskim.

Obecnie Elbląskie Stowarzyszenie Wspierania Inicjatyw Pozarządowych złożyło 3 projekty, dotyczące rozwoju wolontariatu w Obwodzie Kaliningradzkim i na Litwie oraz nawiązywania współpracy przez NGO's z krajów Euroregionu "Bałtyk".

Adresatami tych projektów były organizacje pozarządowe działające na terenie Obwodu Kaliningradzkiego i Litwy oraz w województwie warmińsko-mazurskim. Reprezentowane były organizacje socjalne, kulturalne, infrastrukturalne, młodzieżowe, socjalne, osób niepełnosprawnych i inne oraz NGO's. [*Elbląskie Stowarzyszenie Wspierania Inicjatyw Pozarządowych*]

– Szereg działań stymulujących kontakty między mieszkańcami terenów przygranicznych podejmuje Fundacja Rozwoju Demokracji Lokalnej, która po 10 latach istnienia z "odbiorcy" pomocy krajów zachodnich, staje się stopniowo ośrodkiem dzielącym się doświadczeniami z krajami Europy Środkowo-Wschodniej. Działalność ta polega głównie na wspieraniu demokratycznych reform na szczeblu lokalnym oraz rozwoju społeczeństw obywatelskich w krajach mniej od Polski zaawansowanych w procesie transformacji (w tym Białorusi, Litwy, Rosji, Ukrainy). Upowszechnianiem polskich doświadczeń związanych z decentralizacją administracji zajmuje się, działający w ramach FRDL, Polski Instytut Demokracji Lokalnej. Ważną częścią tej działalności jest przekazywanie wschodnim partnerom doświadczeń zdobytych podczas działań na rzecz samorządu. Ośrodki FRDL

są organizatorami stażów dla przedstawicieli władz lokalnych wspomnianych krajów, prowadzą szkolenia z zakresu rozwoju samorządności lokalnej, w których uczestniczą tamtejsi liderzy, radni, przedstawiciele władz samorządowych i organizacji pozarządowych, reprezentanci lokalnych mediów, młodzież z Białorusi, Litwy, Rosji, Ukrainy.

Poszczególne regionalne ośrodki FRDL działają na rzecz swych najbliższych sąsiadów.

– Fundacja Rozwoju Demokracji Lokalnej (Lublin, Rzeszów)

Podejmuje działania na rzecz samorządności i rozwoju społeczeństwa obywatelskiego na Ukrainie. Współpraca przybrała formę organizacji seminariów i konferencji dla przedstawicieli ukraińskich samorządów i NGO's.

– Fundacja Rozwoju Demokracji Lokalnej (Białystok)

Prowadzi szkolenia, konsultacje i doradztwo dla samorządów lokalnych i ich jednostek organizacyjnych, współpracuje z jednostkami organizacyjnymi z Ukrainy i Białorusi. Zajmuje się także prezentacją i promocją programu "Dialog" (program inspirowane aktywne współdziałanie grup mieszkańców, władz samorządowych, mediów i organizacji pozarządowych w celu rozwiązywania lokalnych spraw; pozwala lepiej zidentyfikować problemy danej społeczności) na terenie Białorusi, Litwy, Ukrainy i Rosji.

– Fundacja Rozwoju Demokracji Lokalnej (Olsztyn)

– **Internal Community Cooperation** – Celem projektu jest przekazanie polskich doświadczeń w zakresie budowania partnerstwa publiczno-prawnego przedstawicielom organizacji pozarządowych, biznesu oraz administracji Obwodu Kaliningradzkiego (realizacja 2001 r.).

Do udziału w projekcie zaproszono 18 przedstawicieli trzech sektorów (NGO, biznes oraz administracja) z trzech miast Obwodu Kaliningradzkiego: Svetlyj, Gusev oraz Kaliningrad. Wzięli oni udział w 11-dniowym szkoleniu na temat planowania i finansowania działań partnerskich w gminie. Program szkoleniowy oparty był na materiałach UNCHS HABITAT – "Public Partnership" . Uczestnicy szkolenia poznali wprowadzone w województwie warmińsko-mazurskim inicjatywy, które powstały dzięki współpracy "trzech sektorów". Na zakończenie szkolenia przedstawiciele każdego miasta przygotowali plany działań na najbliższe miesiące. Następnym etapem była wizyta polskich konsultantów w trzech miastach Obwodu Kaliningradzkiego w celu ewaluacji wdrażania planów oraz/i pomocy w rozwiązywaniu problemów związanych z procesem implementacyjnym. Projekt zakończy się konferencją podsumowującą. Podczas niej poza omówieniem rezultatów programu uczestnicy będą mieli możliwość spotkania się w części warsztatowej z polskimi organizacjami pozarządowymi. Celem spotkania jest wzajemne poznanie się i integracja oraz opracowanie programów na przyszłość.

Partnerzy: Nidzicka Fundacja Rozwoju NIDA, Center Youth for Freedom of Speech – Kaliningrad

Sponsor: Fundacja Edukacja dla Demokracji – Program RITA – Polsko Amerykańska Fundacja Wolności

– **INFRUST – Informacja i Zaufanie** – punkty kontaktowe dla polskich i rosyjskich organizacji pozarządowych. Celem projektu jest stworzenie stabilnego sposobu wymiany informacji i budowania relacji partnerskich pomiędzy polskimi i rosyjskimi (Obwód Kaliningradzki) organizacjami pozarządowymi. Projekt jest realizowany od grudnia 2001 r., obejmuje następujące działania:

1. Stworzenie dwóch punktów kontaktowych: w Polsce Centrum Doradcze Programów Pomocowych przy FRDL Olsztyn i NIDA oraz w Rosji – Center Youth for Freedom of Speech.

2. Wzajemna promocja tych punktów, zasad korzystania oraz świadczonych przez nie form pomocy. Formy promocji: e-mailing do organizacji, informacje w Biuletynie CDPP, informacje w Biuletynie Urzędu Wojewódzkiego, bezpośrednie zaproszenia do gmin. Działalność punktów polega na: udzielaniu pomocy w znalezieniu partnera w Polsce/Rosji, sprawdzaniu wiarygodności potencjalnego partnera, udzielaniu informacji i w miarę możliwości organizacji szkoleń nt. programów partnerskich (np. RITA), pomocy w kontaktach z lokalną i regionalną/wojewódzką administracją oraz zrozumieniu procedur administracyjnych (np. przy przekraczaniu granicy), pomoc w znajdowaniu lokalnych źródeł współfinansowania projektów, konsultacje w pisaniu wniosków, publikowaniu materiałów związanych z partnerstwem (www, ulotki, biuletyny). Centrum Youth for Freedom of Speech jest punktem kontaktowym dla polskich organizacji pozarządowych. Zainteresowani – bezpośrednio bądź za pośrednictwem polskiego punktu kontaktowego – będą mogli zwrócić się do Centrum o pomoc w podjęciu wymienionych działań. Językiem kontaktowym jest rosyjski bądź angielski. Możliwe jest prowadzenie korespondencji w języku polskim, jednak w tym przypadku odbywać się to będzie za pośrednictwem ośrodka polskiego.

Na podobnych zasadach działa polski ośrodek – punkt kontaktowy dla organizacji rosyjskich. Projekt jest w fazie wstępnej. Oficjalne rozpoczęcie pracy punktów nastąpiło po podpisaniu umowy partnerskiej w grudniu 2001 r.

Sponsor: Fundacja Edukacja dla Demokracji, środki własne FRDL Olsztyn, Nidzickiej Fundacji Rozwoju NIDA i partnera rosyjskiego

– **Atlas Organizacji Pozarządowych Obwodu Kaliningradzkiego** – Celem projektu jest promocja i prezentacja organizacji z Obwodu Kaliningradzkiego, które chcą podjąć współpracę z polskimi NGO's. Charakter projektu: bezpłatne wydawnictwo prezentujące ponad 50 organizacji istniejących na terenie Obwodu. Znaleźć w nim można podstawowe informacje dotyczące profilu działalności, doświadczenia i zakresu współpracy z polskimi partnerami. Dodatkowo, każda organizacja wskazuje osobę rekomendującą ją w Polsce.

Atlas w formie książkowej można otrzymać w siedzibach organizacji partnerskich bądź w formie elektronicznej na zamówienie.

Atlas opracowały wspólnie: Fundacja Edukacja dla Demokracji, Nidzicka Fundacja Rozwoju NIDA, Center Youth for Freedom of Speech z Kaliningradu

Sponsor: Program RITA

– Działanie na rzecz integracji polskich i ukraińskich organizacji pozarządowych zajmujących się młodzieżą: **Polsko-Ukraińskie Forum Współpracy Młodzieży, Przygraniczne Warsztaty Samorządowe** (międzynarodowe programy poświęcone współpracy polskich i ukraińskich organizacji pozarządowych); **Polsko-Ukraińska Konferencja Dialog i Współpraca** (program dla 30-osobowej grupy młodzieży z Polski, Ukrainy i Słowacji poświęcony współpracy transgranicznej i mniejszościom narodowym). [*Parlament Młodzieży*]

5. Ochrona środowiska naturalnego i przeciwdziałanie zagrożeniom ekologicznym

Współpraca transgraniczna w tej dziedzinie – prowadzona przez organizacje pozarządowe – jest jeszcze słabo rozwinięta. Do tej pory przejawia się głównie we współpracy na polu naukowym:

- Organizowanie i uczestniczenie we wspólnych konferencjach poświęconych ochronie poszczególnych gatunków: np. konferencja zorganizowana przez Północno–Podlaskie Towarzystwo Ochrony Ptaków na temat ochrony bociana białego (z udziałem przedstawicieli organizacji ekologicznych z Obwodu Kaliningradzkiego i Litwy), udział przedstawicieli Stowarzyszenia dla Natury “Wilk” w konferencji poświęconej dużym ssakom Karpat, która odbyła się w Iwano–Frankowsku (Ukraina).

- Współpraca z ukraińskim środowiskiem naukowym w kampaniach dotyczących ochrony zagrożonych gatunków, np. w czasie akcji przeciwko wybudowaniu portu lotniczego w Świdniku (Polska) i związaną z tym translacją susła. W oparciu o badania i doświadczenia ukraińskich naukowców działaczom Towarzystwa dla Natury i Człowieka udało się udowodnić zgubne skutki planowanej inwestycji i zapobiec jej realizacji.

Do spektakularnych akcji, mających na celu zapobieżenie zagrożeniom ekologicznym, należą działania podejmowane przez Polski Klub Ekologiczny w związku z planami wybudowania dwu elektrowni atomowych na terytorium Ukrainy (niedaleko granicy z Polską) – w Równem i Chmielnickiem. Wśród działań podjętych przez PKE znalazło się: wsparcie ukraińskich organizacji ekologicznych w ich działaniach na terenie Ukrainy; kampania informacyjna w Polsce na temat potencjalnych zagrożeń związanych z wybudowaniem elektrowni (w oparciu o to, iż Ukraina jest jednym z krajów, które podpisały Konwencję o Ocenie Wpływu Inwestycji na Środowisko Naturalne); szereg działań wspólnych z ukraińskimi organizacjami (uświadomienie społeczeństwa o możliwych skutkach wybudowania elektrowni, działania na rzecz włączenia w proces decyzyjny społeczeństwa ukraińskiego, sporządzanie listów protestacyjnych, ujawnianie uchybień proceduralnych). [*Polski Klub Ekologiczny*]

- Międzynarodowa wymiana młodzieży – obozy ekologiczne odbywające się na terenie Polski, do uczestnictwa w których zapraszana jest młodzież Obwodu Kaliningradzkiego, Białorusi, Ukrainy.

W czasie obozów młodzież pod kierunkiem pracowników naukowych czynnie uczestniczy w pracach badawczych na terenie rezerwatów, parków krajobrazowych. Promowane są postawy ekologiczne.

6. Ochrona zdrowia

Adresatami prowadzonych działań są przede wszystkim przedstawiciele organizacji pozarządowych, zajmujących się ludźmi chorymi, niepełnosprawnymi.

Ochrona zdrowia należy do tych dziedzin życia społecznego, które borykają się w Polsce z dużymi problemami, dlatego też współpraca transgraniczna prowadzona w tej dziedzinie przez polskie organizacje pozarządowe jest słabo rozwinięta.

Na obecnym etapie mamy do czynienia z pierwszymi inicjatywami transgranicznymi. Z uwagi na to, iż Polska jest krajem, w którym o kilka lat wcześniej rozpoczęto reformę tej sfery, nasze państwo może pełnić rolę promotora nowych rozwiązań w ochronie zdrowia.

Współpraca w tej dziedzinie polega przede wszystkim na prezentacji wschodnim part-

nerom rozwiązań wprowadzanych w polskich instytucjach ochrony zdrowia; przekazywaniu polskich doświadczeń. Przybiera ona głównie formę wizyt studyjnych, szkoleń i staży, np.:

- staże w polskich placówkach prowadzonych przez stowarzyszenia pomocowe dla osób zajmujących się osobami niepełnosprawnymi ruchowo i umysłowo
- szkolenia dla osób pracujących na rzecz osób niepełnosprawnych
- prezentacja wschodnim partnerom różnych form walki o prawa niepełnosprawnych, np. zapraszanie przedstawicieli organizacji pracujących na rzecz osób niepełnosprawnych i upośledzonych umysłowo do udziału w polskim "Tygodniu Walki o Równe Prawa Osób Niepełnosprawnych", przygotowanie kampanii medialnej dotyczącej praw osób niepełnosprawnych
- udział w plenerach artystycznych dla twórców niepełnosprawnych

Instytucje

Elbląskie Stowarzyszenie Organizatorów Pomocy Społecznej
82-300 Elbląg, Świętego Ducha 20, tel./fax (0...55) 236 52 54
e-mail: esops@free.ngo.pl

Stowarzyszenie założone przez osoby zawodowo związane z pomocą społeczną i mające specjalizację z zakresu organizacji pomocy społecznej. Misją organizacji jest "szeroko rozumiana" pomoc społeczna, realizowana nie tylko poprzez wsparcie materialne, ale przede wszystkim moralne – porady, informacje, szkolenia.

Główne kierunki działań: poradnictwo specjalistyczne, prowadzenie seminariów (walka z ubóstwem, zasady współpracy z partnerem z Rosji), przygotowanie programu stypendialnego.

Elbląskie Stowarzyszenie Wspierania Inicjatyw Pozarządowych
82-300 Elbląg, ul. Związku Jaszczurczego 17, tel./fax (0...55) 236 27 16
e-mail: eswip@eswip.elblag.pl, www. eswip.elblag.pl

Misją organizacji jest budowanie społeczeństwa obywatelskiego poprzez wspomaganie, integrację, promocję organizacji pozarządowych działających na terenie regionu elbląskiego i województwa warmińsko-mazurskiego.

Do głównych zadań Stowarzyszenia należy udzielanie wsparcia, porad, konsultacji osobom tworzącym i prowadzącym organizacje pozarządowe, integracja środowiska organizacji pozarządowych, diagnozowanie i rozpoznawanie potrzeb środowiska lokalnego pod kątem szkoleń, organizowanie forum umożliwiającego zapoznanie się z najnowszymi tendencjami i rozwiązaniami światowymi, działania na rzecz promocji współpracy transgranicznej.

Fundacja "Pogranicze", Ośrodek "Pogranicze – sztuk, kultur, narodów"
15-500 Sejny, ul. Piłsudskiego 37, tel./fax (0...87) 516 27 65
www.pogranicze.sejny.pl

Fundacja prowadzi działalność kulturowo-artystyczną (działalność Teatru Sejneńskiego, Kapeli Klezmerskiej, galerii). Działania w dziedzinie edukacji to projekty skierowane do

uczniów szkół średnich, studentów, mające na celu upowszechnianie i zachowanie dziedzictwa kulturowego Pogranicza.

“Pogranicze” prowadzi Centrum Dokumentacji Kultur Pogranicza, w którym gromadzone są książki, filmy, nagrania muzyczne, fotografie, stare pocztówki z obszaru Europy Środkowo-Wschodniej, zajmuje się działalnością wydawniczą oraz przygotowaniem seminariów i konferencji .

Fundacja Rozwoju Demokracji Lokalnej

10–006 Olsztyn, ul. Pieniężnego 10, tel. (0...89) 535 02 67, tel./fax (0...89) 527 24 26

e-mail: frdl-osl@ol.onet.pl, www.frdl.org.pl/olsztyn

Działania na rzecz rozwoju społeczeństwa obywatelskiego poprzez wsparcie udzielane organizacjom pozarządowym, promowanie współpracy transgranicznej, wsparcie demokratycznych przemian zachodzących w krajach Europy Środkowo-Wschodniej.

Prowadzenie szkoleń z zakresu rozwoju samorządności lokalnej.

Instytut Integracji Europejskiej

35–017 Rzeszów, ul. Lwowska 6, tel./fax (0...17) 857 88 68

e-mail: info@euroinvest.com.pl

Działanie na rzecz rozwoju gospodarczego, kulturalnego i naukowego Polski. Zdynamizowanie szeroko rozumianej współpracy z krajami dawnego bloku wschodniego i krajami Unii Europejskiej poprzez rozwijanie przedsiębiorczości, integrację międzynarodowego środowiska biznesu, nauki, samorządów, organizacji pozarządowych, kultury i sztuki oraz integrację innych środowisk zainteresowanych współpracą międzynarodową. Cele te realizowane są poprzez działalność informacyjną, edukacyjno-doradczą, badawczą, wydawniczą, prawną, konsultacyjną, przez badania rynku, urządzanie konferencji, seminariów, prowadzenie studiów podyplomowych w zakresie europeistyki i ukrainistyki.

Nidzicka Fundacja Rozwoju “NIDA”

13–100 Nidzica, Pl. Wolności 1, tel. (0...89) 625 22 26, tel./fax (0...89) 625 43 37

e-mail: nida@nida.pl

Wspieranie rozwoju małej i średniej przedsiębiorczości.

Wspieranie wszelkich inicjatyw na rzecz rozwoju gospodarczego i zmniejszenia bezrobocia.

Tworzenie warunków do rozwoju gospodarczego w regionie.

Działanie na rzecz rozwoju współpracy z zagranicą.

Parlament Młodzieży

37–700 Przemyśl, ul. Konarskiego 5, tel. (0...16) 678 58 18

www.parlament.pl, parlament@free.ngo.pl

Szkolenia dla młodzieży poświęcone procesowi integracji europejskiej (“Szkoly Europejskie”, “Międzynarodowe Szkoly Europejskie”).

Programy szkoleniowe skierowane do liderów szkolnych samorządów uczniowskich poświęcone funkcjonowaniu tych samorządów (“Szkoly Samorządowe”).

Programy transgraniczne, których głównym celem jest rozwój współpracy młodzieży z

Polski, Ukrainy, Słowacji; programy skierowane są przede wszystkim do młodych ludzi, którzy aktywnie działają w różnych organizacjach.

Południowo–Wschodni Instytut Naukowy

37–700 Przemyśl, Grodzka 3, tel. (0...16) 678 64 95, fax 678 73 33

Badanie zaniedbanych w czasie reżimu komunistycznego stosunków polsko–ukraińskich oraz mniejszości narodowych zamieszkujących w Polsce.

Stowarzyszenie Wspólnota Kulturowa “Borussia”

10–549 Olsztyn, ul. Mickiewicza 4/316, tel. (0...89) 523 72 93, tel./fax (0...89) 534 00 26

e-mail:borussia@rubikon.pl, borussia@free.ngo.pl, www.free.ngo.pl/borussia

Publiczna aktywność “Borussii” to przede wszystkim kultura. Wykorzystując doświadczenia własne, wielokulturowe dziedzictwo Warmii i Mazur, walczy o zachowanie dziedzictwa kulturowego regionu. Prowadzi działalność wydawniczą; międzynarodową wymianę młodzieży; koordynuje międzynarodowy projekt wolontariacki; organizuje seminaria i konferencje.

Stowarzyszenie Współpracy Polska–Wschód, oddział w Lublinie

20–022 Lublin, ul.Okopowa 1, tel. (0 ... 81) 532 21 19

Prowadzi działalność popularyzatorską, przybliżającą społeczeństwu polskiemu wiedzę, język, kulturę i obyczaje narodów Wschodu. Wspiera działania popularyzujące język, wiedzę i kulturę polską na terenach Wschodu. Zajmuje się współpracą gospodarczą i wymianą handlową.

Formy działań: kursy, konkursy, olimpiady, seminaria, działalność informacyjna, doradcza, wystawy, targi promocyjne, imprezy kulturalne i sportowe. Swe działania stowarzyszenie kieruje przede wszystkim do młodzieży, przedsiębiorców, a także szerokich kręgów społeczeństwa.

Korzyści i problemy

Główne korzyści ze współpracy transgranicznej przedstawiciele NGO’s widzą w możliwości wymiany doświadczeń, idei, rozwiązań wypracowanych na lokalnym gruncie. Współpraca transgraniczna może stać się także czynnikiem rozwoju regionu poprzez jego promocję poza granicami kraju. Aktywność na polu współpracy międzynarodowej przyczynia się również do podniesienia prestiżu i kwalifikacji organizacji.

Bariery utrudniające współpracę:

1. Podstawową barierą w opinii przedstawicieli polskich organizacji pozarządowych jest brak (bądź niedostatek) środków finansowych na realizację wspólnych przedsięwzięć, kłopoty w uzyskaniu wsparcia finansowego realizowanych zamierzeń szczególnie ze strony partnera. Wymienia się też zmianę charakteru wsparcia finansowego w Polsce (wymagany przez sponsorów coraz większy udział środków własnych).

2. Trudności w przekraczaniu granic, szczególnie białoruskiej i rosyjskiej. Największe problemy istnieją z powodu: ogromnych kolejek przed granicą w tych krajach, nieprecyzyjnych przepisów dotyczących przekraczania granicy, korupcji urzędników, a nawet nieprzyjaznego traktowania podróżnych.

3. Różny stopień rozwoju organizacji pozarządowych w Polsce i w krajach partnerskich (przede wszystkim różny poziom przygotowania merytorycznego). Organizacje polskie z reguły są lepiej przygotowane do realizacji wspólnych przedsięwzięć, mają większe doświadczenie. Partnerom często brakuje stabilizacji finansowej, zaplecza technicznego, umiejętności związanych ze zdobywaniem środków na realizację projektów.

4. Brak dostatecznego zrozumienia, akceptacji i wsparcia ze strony władz samorządowych dla działalności organizacji pozarządowych.

5. Brak informacji na temat działań prowadzonych przez inne organizacje pozarządowe, instytucje rządowe i samorządowe w dziedzinie współpracy transgranicznej.

Wśród barier wymienia się też: inne regulacje prawne dotyczące sektora pozarządowego w Polsce i krajach partnerów; biurokratyzację organizacji i instytucji, w tym samorządu; ingerencję administracji rządowej i samorządowej we współpracę; barierę językową.

Wnioski

Rozwój współpracy transgranicznej wymaga jeszcze wiele pracy. Jest tylko kilkanaście aktywnych instytucji zainteresowanych tą działalnością. Wiele organizacji nie może wyjść poza etap deklaracji czy planów. Omówione województwa są terenami o najniższym poziomie rozwoju ekonomicznego, wysokiej stopie bezrobocia – tym bardziej potrzebują wsparcia i współpracy, także z organami władzy rządowej i samorządowej. Szeroka współpraca organizacji pozarządowych z władzami państwowymi i lokalnymi może wzbudzić zainteresowanie samorządów oraz pomóc – chociaż częściowo – rozwiązać problemy finansowania projektów transgranicznych.

Do zdynamizowania rozwoju inicjatyw transgranicznych może przyczynić się także włączenie mediów w proces propagowania idei współpracy transgranicznej, wszechstronne działania informacyjno-edukacyjne.

Rozwiązanie problemów na granicach państwowych, zdaniem przedstawicieli organizacji pozarządowych, to zadanie rządu. Za najważniejsze uważa się skrócenie czasu oczekiwania na granicy, np. poprzez ułatwienie przekraczania granicy osobom i grupom udającym się do sąsiednich krajów "służbowo"; otwarcie dodatkowych przejść granicznych np. Rudiszki – Kryłowo. Jak wspomniano problem pojawi się wraz z realizacją układu z Schengen i wprowadzeniem obowiązku wizowego na wschodniej granicy Polski.

EWA ROMANOWSKA

GRAŻYNA CZUBEK

JOANNA ZAŁUSKA

Wymiana młodzieży

Celem raportu jest przedstawienie programów rządowych, lokalnych i pozarządowych, które zajmują się wymianą młodych ludzi z różnych krajów, bądź tę wymianę wspierają. Raport omawia dziedziny, w których wymiana zachodzi, wskazuje te, które działają najlepiej, oraz te, które są zaniedbane. Głównym punktem zainteresowania jest wymiana młodzieży między Polską a Rosją, Ukrainą i Białorusią. Z obserwacji wynika, że wymiana młodzieży ze wschodnimi sąsiadami prowadzona jest na mniejszą skalę niż z innymi krajami¹.

Wymiana młodzieży ma na celu przezwyciężanie barier, uprzedzeń, stereotypów zakorzenionych w mentalności i kulturze różnych narodów. Jej wagę dostrzegają i podkreślają rządy poszczególnych państw w umowach dwustronnych, instytucje Unii Europejskiej, organizacje pozarządowe, a także sami młodzi ludzie zainteresowani poznawaniem różnorodności kultur i narodów. Opracowany materiał ma przedstawić programy, instytucje wspierające i grupy uczestniczące w wymianie młodzieży.

I . Unia Europejska

Rządy państw członkowskich Unii podjęły działania promujące aktywność, zaangażowania i solidarność społeczną wśród młodego pokolenia. Za celowe uznano także rozwijanie kontaktów i wymianę młodzieży z różnych krajów.

1. W efekcie stworzono trzy programy. Jednym z nich jest **Program MŁODZIEŻ**. Polska uczestniczy w nim od 1998 r. Program skierowany jest do ludzi w wieku 15–25 lat. Jednym z jego założeń jest pomoc w nawiązywaniu kontaktów międzynarodowych oraz wymiana doświadczeń.

Program pokrywa część kosztów wymiany w myśl "zasady współfinansowania".

W Programie MŁODZIEŻ uczestniczą: 1) państwa członkowskie Unii Europejskiej, 2) państwa CEFTA należące do Europejskiego Obszaru Gospodarczego oraz 3) kraje kandydujące do UE. W niektórych przedsięwzięciach Programu uczestniczyć mogą 4) tzw. kraje trzecie, w przypadku Polski są to Rosja, Ukraina i Białoruś.

W ramach Programu młodzież z Polski spotyka się z młodzieżą z Unii Europejskiej i krajów stowarzyszonych. Najwięcej partnerów Polacy mają po stronie niemieckiej (ok. 1/3 ze 159 projektów realizowanych w 1999 r.), w Wielkiej Brytanii, Francji i Włoszech. Wymiana z Białorusią, Rosją i Ukrainą jest minimalna. Spowodowane jest to przede wszystkim względami proceduralnymi.

W projektach, w których uczestniczą Rosja, Ukraina i Białoruś, muszą brać udział dwa

kraje z Unii Europejskiej i Polska, ponieważ w programie obowiązuje „zasada równowagi”, co oznacza, że w wymianie muszą wziąć udział wszystkie trzy „kraje trzecie”. Dopuszcza się możliwość przyjazdu przedstawicieli dwóch grup etnicznych z Rosji oraz Białorusi lub Ukrainy. W rezultacie projekt dotyczy aż sześciu krajów, przez co jest bardzo trudny do zrealizowania. Takemu wyzwaniu mogą podołać tylko duże, doświadczalne instytucje. W praktyce – jeżeli projekt jest naprawdę bardzo ciekawy, to przy zrównoważonej liczbie uczestników w wymianie mogą brać udział tylko dwa kraje ze wschodniej Europy. W 2001 r. zgłoszono trzy projekty z udziałem krajów trzecich. Został zrealizowany tylko jeden².

Kolejną formą wymiany jest wolontariat. Ochotnicy pracują zagranicą na rzecz społeczności lokalnych. Jest to propozycja dla osób w wieku 18–25 lat, na okres od sześciu do dwunastu miesięcy. Jeden z krajów biorących udział w wymianie musi należeć do UE. W 2000 r. w **Europejskiej Służbie Ochotniczej** (EVS – European Voluntary Service) zostało zrealizowanych 47 projektów, a w 2001 już 155. Oznacza to, że zwiększa się także liczba wolontariuszy. Dane dotyczą zarówno wyjeżdżających, jak i wolontariuszy z zagranicy goszczonych w Polsce. Wśród wolontariuszy przyjeżdżających do Polski ponad połowę stanowią Niemcy³. Od czerwca 2001 r. polskie organizacje i instytucje non-profit mogą wysyłać wolontariuszy do pracy przy projektach w Rosji, na Ukrainie i Białorusi, w Mołdawii, Armenii, Azerbejdżanie, Gruzji, Chorwacji, Bośni i Hercegowinie, Macedonii i Jugosławii. Polskie organizacje mogą gościć wolontariuszy ze wszystkich wymienionych krajów⁴.

2. W 1998 r. Polska została także włączona do wewnętrznych programów współpracy: **SOCRATES** (edukacja na wszystkich poziomach) i **LEONARDO DA VINCI** (kształcenie i doskonalenie zawodowe)⁵. Wszystkie trzy programy koordynowane są przez MENiS.

Głównym celem Programów SOCRATES i LEONARDO DA VINCI jest poprawa jakości kształcenia dzieci, młodzieży i dorosłych poprzez współpracę międzynarodową. Zakładają one współpracę jedynie z krajami UE lub stowarzyszonymi z UE, a więc nie przewiduje się w nich wymiany z Rosją, Białorusią i Ukrainą.

*

Podsumowując, programy UE pozwalają na wymianę młodych Polaków z rówieśnikami z krajów Unii bądź stowarzyszonych z nią oraz krajami CEFTA, przy czym najbardziej rozwinięta jest wymiana z Niemcami, Wielką Brytanią, Francją i Włochami. Współpraca z krajami stowarzyszonymi jest znacznie skromniejsza. A tylko Program MŁODZIEŻ przewiduje wymianę z Rosją, Ukrainą i Białorusią; praktycznie jednak ma bardzo ograniczony zakres.

II. Wymiana na mocy porozumień rządowych

W zawieranych przez Polskę traktatach bilateralnych odnaleźć można zapisy wskazujące, jak ważną rolę w stosunkach międzynarodowych odgrywa młode pokolenie. Dekla-

rowano w nich wspieranie oraz inicjowanie współpracy i wymiany młodzieży. Takie zapisy znajdują się w traktatach zawartych między Polską a Ukrainą (traktat między RP a Ukrainą o dobrym sąsiedztwie, przyjaznych stosunkach i współpracy, art. 12 punkt 3 i 4, art. 14), Białorusią (traktat między RP a Republiką Białorusi o dobrym sąsiedztwie i przyjaznej współpracy art. 12 pkt. 3) i Rosją (traktat między RP a Federacją Rosyjską o przyjaznej i dobrosąsiedzkiej współpracy art. 12 pkt. 4 i art. 13)⁶. Niestety za tymi deklaracjami nie idą akty wykonawcze⁷. Jedyna wymiana młodzieżowa wynikająca z umów bilateralnych to wymiana z Niemcami i na niewielką skalę (kilkanaście osób) z Izraelem.

1. Modelowym rozwiązaniem współpracy dwóch krajów jest program **“Jugendwerk”** realizowany przez Polskę i Niemcy. Wzorem była istniejąca już organizacja – “Niemiecko-Francuska Wymiana Młodzieży” (DFJW). **“Polsko-Niemiecka Współpraca Młodzieży”** miała być wzorcowym przykładem współpracy i pojednania między dwoma narodami oraz symbolem nowych stosunków polsko-niemieckich.

“Polsko-Niemiecka Współpraca Młodzieży” rozpoczęła działalność 1 stycznia 1993 r. Biura organizacji otworzono w Warszawie i Poczdamie. Najważniejszym zadaniem PNWM jest wspieranie polsko-niemieckiej wymiany uczniów i młodzieży.

Głównym celem “Jugendwerku” jest, zgodnie z umową, “wspieranie wszelkimi sposobami wzajemnego poznania i zrozumienia oraz ścisłej współpracy młodzieży Niemiec i Polski”. Inne cele organizacji to: poszerzanie i pogłębianie istniejącej wymiany młodzieży, umożliwianie nowych inicjatyw, poprawianie wzajemnego zrozumienia, torowanie drogi pojednaniu, popieranie działań młodych ludzi na rzecz wolnej Europy. Zadania te realizowane są poprzez: udzielanie dotacji, informowanie, doradztwo, tworzenie sieci wzajemnych powiązań między organizacjami, publikacje, seminaria i konferencje, kursy językowe, programy dla dziennikarzy, spotkania ekspertów, lobbying i public relations. Łącznie w latach 1993–2000 w 18 989 przedsięwzięciach wzięło udział 745 106 uczniów. W tym z Polski 374 041 i Niemiec 371 065.

Oprócz udzielania dotacji PNWM pomaga również znaleźć partnera⁸.

2. **Fundusz Wyszehradzki** z siedzibą w Bratysławie powstał na mocy porozumień rządowych Czech, Węgier, Polski i Słowacji. Celem funduszu jest promowanie regionalnej współpracy pomiędzy krajami V-4, poprzez wspieranie wspólnych projektów kulturalnych, naukowych i edukacyjnych, wymianę młodzieży i współpracę przygraniczną. Wśród 89 projektów zaakceptowanych przez fundusz w 2001 r. osiem zaliczonych było do kategorii “wymiana młodzieży”. Współpraca młodzieży była różnorodna, począwszy od warsztatów, występów dzieci i młodzieży, zawodów sportowych, letnich obozów z programem o tematyce ekologicznej, poznawania kultury i zwyczajów pozostałych członków V-4, współpracy młodych wolontariuszy, nawiązania współpracy między szkołami, na Konferencjach Młodzieży Wyszehradzkiej kończąc. W siedmiu projektach planowany był udział przedstawicieli wszystkich czterech państw. W przedstawieniu projektów z roku 2000 nie użyto kategorii wymiany młodzieży, ale z opisu objętych nimi działań przyjąć można, że trzy z 26 zaakceptowanych projektów dotyczyły tej wymiany. Można więc stwierdzić, że od początku istnienia Funduszu około 10 % pozytywnie rozpatrzonych wniosków związanych było z wymianą młodzieży⁹.

*

Biorąc pod uwagę skalę wymiany w ramach "Jugendwerku", a także fakt, że Niemcy są najpopularniejszym partnerem w ramach programów Unii Europejskiej, można powiedzieć, że wymiana młodzieży z zachodnim sąsiadem przebiega najlepiej. Polacy i Niemcy, powołując do życia "Jugendwerk", postanowili, że będzie to modelowa organizacja inspirująca i organizująca współpracę między dwoma narodami. Po kilku latach działania PNWM można uznać, że cel został zrealizowany. Warto byłoby powołać podobne organizacje wspólnie z innymi sąsiednimi krajami.

III. Euroregiony

Euroregion jest to "formalna struktura współpracy transgranicznej skupiająca przedstawicieli szczebla lokalnego i regionalnego, a także w uzasadnionych przypadkach partnerów społecznych. Są to podmioty prawne, które stawiają przed sobą cele i posiadają rozległe możliwości działania"¹⁰. Głównym celem Euroregionu jest poprawa warunków życia jego mieszkańców, wspieranie rozwoju społeczno-ekonomicznego, ochrona walorów środowiska przyrodniczego, wykorzystanie wspólnego dziedzictwa kulturowego i wspólne działania na rzecz budowy porozumienia między narodami

W ramach współpracy dotyczącej wymiany młodzieży z Rosją, Ukrainą i Białorusią ograniczony jest dostęp do korzystania ze środków z programu MŁODZIEŻ, traktaty bilateralne nie powołały instytucji odpowiadającej "Jugendwerkowi", a umowy międzynarodowe nie stworzyły funduszu podobnego do Funduszu Wyszehradzkiego. W związku z tym w raporcie przedstawione zostaną cztery Euroregiony: "Karpacki", "Bug", "Niemen" i "Bałtyk", w ramach których można organizować wymianę młodzieży¹¹.

Euroregiony mogą korzystać ze środków Funduszu Phare, z Programu Współpraca Przygraniczna (Cross-Border Co-operation – CBC). Program ten ma na celu wspieranie przygranicznych obszarów Europy Środkowej i Wschodniej poprzez finansowanie w tych rejonach projektów mających transgraniczny charakter. Wśród priorytetów programu ważne miejsce zajmuje podtrzymywanie więzi międzyludzkich – People to People Actions. W tym celu powstał Fundusz Małych Projektów Euroregionalnych (SPF – Small Project Fund), w ramach którego można pozyskiwać środki na współpracę i wymianę młodzieży w danym Euroregionie¹².

W dniu 31 października 2001 ruszył **Fundusz Małych Projektów** w ramach Krajowego Programu Phare dla Polskiej Granicy Wschodniej. Program PL 0005.06 przeznaczony jest do wsparcia współpracy transgranicznej prowadzonej ponad wschodnią granicą Polski, realizowanej pod egidą danego Euroregionu, a nie jest nastawiony na współpracę członków Euroregionu¹³. Wszystkie organizacje niedochodowe, których siedziba znajduje się na obszarze danego Euroregionu, mogą ubiegać się o wsparcie, pod warunkiem spełnienia kilku kryteriów, z których najważniejsze to poświadczone poparcie partnera z drugiej strony granicy i jego planowany bezpośredni udział w realizacji projektu. Jednym z warunków udzielania pomocy jest informowanie przez beneficjanta w środkach masowego przekazu, publikacjach oraz bezpośrednio podczas realizacji projektu, iż przedsięwzięcie

odbywa się dzięki wsparciu Unii Europejskiej¹⁴.

1. Euroregion "Bug"

W dniu 29 września 1995 roku w Łucku na Ukrainie wojewodowie: chełmski, lubelski, tarnobrzeski i zamojski oraz ze strony ukraińskiej Przewodniczący Wołyńskiej Rady Obwodowej podpisali Porozumienie o utworzeniu Związku Transgranicznego Euroregion "Bug". 15 maja 1998 do Euroregionu przystąpiła strona białoruska.

W skład Euroregionu po stronie polskiej wchodzi 251 gmin z województw: lubelskiego, mazowieckiego, podkarpackiego i świętokrzyskiego, zamieszkałych przez 2687 tys. osób. Po stronie ukraińskiej w skład Euroregionu wchodzi obwód wołyński zamieszkały przez 1075 tys. osób. Po stronie białoruskiej obwód brzeski (1501 tys. osób)¹⁵.

Rada Euroregionu "Bug" na swoim trzecim posiedzeniu w listopadzie 1996 r. powołała dwie grupy – ds. współpracy miast i **ds. współpracy młodzieży**. Wymiana młodzieży traktowana jest marginalnie w działalności Euroregionu. W ostatnich latach zaledwie kilka projektów dotyczyło takiej wymiany:

- w kwietniu 1999 w Chełmie odbył się Regionalny Przegląd Akordeonowy dla uczniów szkół muzycznych Euroregionu: spośród 34 uczestników 14 pochodziło z Ukrainy, Białorusi i Litwy;
- w czerwcu 1999 w Zamościu zorganizowano Międzynarodowy Festiwal Sportu Dzieci i Młodzieży: wzięło w nim udział 800 zawodników z pięciu krajów (Polski, Ukrainy, Białorusi, Rosji i Słowacji);
- w 1999 w Lublinie 30 zespołów z Białorusi, Ukrainy i Polski rywalizowało w koszykarskiej Lidze Euroregionu "Bug";
- w maju 2000 w Łucku (Ukraina) spotkali się członkowie młodzieżowych organizacji z obszaru Euroregionu "Bug": tematem spotkania była *Rola i zadania organizacji młodzieżowych w działalności euroregionalnej*;
- w grudniu 2000 w Polsce spotkali się uczestnicy Konferencji Europejskiego Forum Studentów: konferencja zorganizowana pod patronatem Euroregionu "Bug" zwracała uwagę na rolę euroregionów w procesie integracji europejskiej oraz nakreślała cele współpracy euroregionalnej na szczeblu uniwersyteckim;
- w kwietniu 2001 w I Liceum Ogólnokształcącym im. Tadeusza Kościuszki we Włodawie zorganizowano konferencję poświęconą współpracy transgranicznej uczniów z Polski, Białorusi i Ukrainy;
- konferencję uczniów na temat *Przemoc niejedno ma imię* w czerwcu 2001 zorganizowano w IV Liceum Ogólnokształcącym im. J. Młodowskiej w Chełmie;
- w lipcu 2001 młodzież z krajów Euroregionu "Bug" spotkała się na międzynarodowym festiwalu piosenki w Białem w gminie Włodawa¹⁶.

2. Euroregion "Niemen"

W dniu 6 czerwca 1997 w Augustowie przedstawiciele strony polskiej, białoruskiej i litewskiej podpisali Porozumienie o utworzeniu Związku Transgranicznego Euroregion "Niemen". Po stronie polskiej w skład Euroregionu wchodzi 103 gminy z województwa podlaskiego i warmińsko-mazurskiego (1190 tys. osób). Po stronie białoruskiej w skład

Euroregionu wchodzi obwód grodzieński (1198,5 tys. osób). Po stronie litewskiej w skład Euroregionu wchodzi powiaty Alytus, Mariampol (401 tys. mieszkańców).

Obszar Euroregionu ma szczególny związek z Bałtykiem i ochroną jego wód. Suwalszczyzna została włączona do programów państw Morza Bałtyckiego. Daje to uprawnienia do korzystania z pomocy finansowej programów bałtyckich Unii Europejskiej.

W ramach wymiany młodzieżowej między trzema krajami w latach 1998–1999¹⁷ zrealizowano następujące projekty:

- I Euroregionalną Olimpiadę Sportową Dzieci i Młodzieży w Suwałkach w grudniu 1998; w zawodach wzięło udział 285 dzieci z Białorusi, Litwy i Polski,
- polsko-białoruski projekt Gminy Miejskiej w Hajnówce *Przygraniczne spotkania młodzieży Europy – Hajnówka’99*,
- polsko-litewski projekt Komendy Hufca ZHP w Suwałkach *Międzynarodowe warsztaty: młodzież–miasto–środowisko*,
- II letni plener artystyczny młodzieży’99 *...Cudze chwalicie...*,
- polsko-litewski projekt Suwalskiej Izby Rolniczo-Turystycznej w Suwałkach *Integracja młodzieży i budzenie poczucia przynależności do wspólnoty europejskiej poprzez aktywne formy współpracy transgranicznej* ^{1 8}.

3. Euroregion “Bałtyk”

Euroregion “Bałtyk” powstał w 1998. Obszar polskiej części Euroregionu obejmuje 123 gminy województwa pomorskiego, warmińsko–mazurskiego i zachodniopomorskiego (1777 tys. osób). Po stronie duńskiej do Euroregionu przystąpiło hrabstwo Bornholm (46 tys. mieszkańców). Po stronie litewskiej w skład Euroregionu wchodzi okręg kłajpedzki (416 tys. osób). Po stronie łotewskiej Euroregion obejmuje miasto i region Liepaja (150 tys. osób). Po stronie rosyjskiej do Euroregionu należy Związek Muncypalny Obwodu Kaliningradzkiego, obejmujący przede wszystkim miasta pasa nadmorskiego (930 tys. osób). Po stronie szwedzkiej w skład Euroregionu wchodzi województwa: Blekinge, Kalmar i Kronoberg (580 tys. osób).

W 1999 r. polska młodzież uczestniczyła w ośmiu projektach, związanych z wymianą młodzieży. W czterech wzięła udział także strona rosyjska. Pięć z tych projektów zainicjowały władze samorządowe, po jednym – szkoła, klub sportowy i OSiR. Oto lista tych projektów:

- wymiana młodzieży licealnej z Elbląga i szwedzkiego Ronneby w ramach międzynarodowego programu ekologiczno-kulturalnego;
- regaty kajakowe w Elblągu, w których wzięli udział młodzi kajakarze z Kaliningradu i Kłajpedy;
- wymiana młodzieży z Rumii i szwedzkiego Hultsfred w ramach “Forum ochrony środowiska przyrodniczego”;
- międzynarodowy obóz ekologiczny dla młodzieży szkół średnich w Piaskach na Mierzei Wiślanej; wzięło w nim udział 60 dzieci z Elbląga oraz po 12 z Bałtiska, Kaliningradu i Kłajpedy;
- międzynarodowy obóz w Gdyni dla polskich dzieci z Białorusi i Litwy oraz sierot z

Kaliningradu: wzięło w nim udział 135 dzieci z zagranicy;

- plener malarski dla bezrobotnej młodzieży i niepełnosprawnych z Górowa Iławieckiego i rosyjskiego Bagrationowska;

- obóz rowerowy dla młodzieży szkolnej i samorządowców z Iławy i Gargzdaj na Litwie;

- wymiana uzdolnionej plastycznie młodzieży między Prabutami i szwedzkim Tingsryd¹⁹.

Analiza listy projektów zrealizowanych w 1999 r. i listy projektów zaakceptowanych do realizacji w 2001 r. pozwalają zauważyć, że niektóre gminy wykazują większą aktywność od pozostałych, np. Elbląg, Iława czy Młynary. Inicjatywa nie musi więc powstawać w dużych ośrodkach.

W latach 2000–2001 Rosjanie stanowili dla polskiej strony najczęściej wybieranego partnera w ramach wymian młodzieżowych dwu- i wielostronnych²⁰.

4. Euroregion “Karpacki”

Euroregion “Karpacki” obejmuje po stronie polskiej 180 gmin z dwóch województw: małopolskiego i podkarpackiego zamieszkałych przez 2376 tys. osób. Po stronie ukraińskiej w skład Euroregionu wchodzi obwody: lwowski, zakarpacki, iwano-frankowski i czerniowiecki, zamieszkałe przez 6430 tys. mieszkańców. Po stronie słowackiej do Euroregionu należą dwa kraje: koszycki i preszowski (1111 tys. osób). Po stronie węgierskiej w skład Euroregionu wchodzi 5 okręgów: Borsod–Abaúj–Zemplén, Hajdú–Bihar, Heves, Jász–Nagykun–Szolnok, Szabolcs–Szatmár–Bereg (2609 tys. osób). Po stronie rumuńskiej w skład Euroregionu wchodzi 5 okręgów: Bihor, Sălaj, Satu Mare, Maramureș, Botoșani (2274 tys. mieszkańców).

W 1994 roku powstała Fundacja Rozwoju Euroregionu “Karpackiego”. “Fundacja Karpacka” zajmuje się wspieraniem poprzez pomoc finansową i techniczną instytucji pozarządowych działających w Euroregionie. Celem Fundacji jest doprowadzenie do większego zaangażowania się społeczności lokalnych w działania na rzecz swych regionów. W wielu miastach pod egidą Euroregionu “Karpackiego” od kilku lat organizowane są liczne imprezy kulturalne i sportowe, które mogą stać się forum do wymiany młodzieży. W szkołach średnich powstają kluby Euroregionu “Karpackiego”, które popularyzują wśród młodzieży idee współpracy transgranicznej i nawiązują kontakty ze szkołami z innych części Euroregionu. Od 1994 roku istnieje Stowarzyszenie Uniwersytetów Euroregionu. Zorganizowano także Euroregionalną Olimpiadę Młodzieży Niepełnosprawnej, w której uczestniczyła młodzież z Ukrainy i Słowacji²¹.

W trakcie pisania raportu na stronach internetowych Euroregionu i Fundacji²² nie udało się dotrzeć do informacji o projektach zrealizowanych w Euroregionie “Karpackim”. Warto jednak przytoczyć przykład wyjątkowej organizacji – **Parlamentu Młodzieży w Przemysłu** – której młodzi członkowie prowadzą współpracę z partnerami z Polski, Ukrainy i Słowacji.

Ze szkołami po stronie ukraińskiej współpracują szkoły z gminy Ustrzyki Dolne. Propozycję współpracy wysunął samorząd, ale szkoły szybko ją podjęły. Szkoły same wyszukują partnerów po drugiej stronie granicy. Organizowane są zawody sportowe dla uczniów z obu krajów. Współpraca jest finansowana ze środków pochodzących z gminy.

Informacje na temat wymiany młodzieżowej w województwie podkarpackim uzyskano w Podkarpackim Kuratorium Oświaty w Rzeszowie. W 1998 roku na wymianę zagraniczną wyjechało 1075 uczniów z dawnego województwa rzeszowskiego. Najwięcej (299) wyjechało do Francji. Na Ukrainę – 44, do Niemiec 177. W tym czasie do Polski przyjechało 444 uczniów z zagranicy. Najwięcej z Francji – 237 i Niemiec 49, z Ukrainy 17, a z Rosji 31.

W 1999 r. za granicę wyjechało 2310 uczniów z województwa podkarpackiego. Najwięcej – 516 na Słowację i 424 do Niemiec, na Ukrainę 137. Do Polski przyjechało w tym roku 690 uczniów. Najwięcej z Niemiec – 200, z Ukrainy – 46.

W 2000 r. za granicę wyjechało 3540 uczniów (ze szkół podstawowych 1250 z ogólnej liczby 202 265 uczniów szkół podstawowych, z gimnazjów 944 z 72 270 i z ponadgimnazjalnych 1346 z 123 232): najwięcej do Słowacji 997 i do Niemiec 568. Na Ukrainę wyjechało 347 uczniów. Do Polski przyjechało 1551 uczniów. Najwięcej ze Słowacji 425, z Ukrainy 373 i Niemiec 333²³.

Urząd Marszałkowski w Rzeszowie wspierał finansowo imprezy prowadzone przez wojewódzkie instytucje kulturalne. Oto przykłady takich imprez:

- I Karpackie Biennale Grafiki Dzieci i Młodzieży *Wczoraj–Dziś–Jutro* z udziałem młodych grafików z Polski, Ukrainy i Słowacji;
- *Foto Odlot* – międzynarodowy konkurs fotograficzny dla młodzieży;
- udział polskich dzieci w międzynarodowej wystawie prac w Pałacu Sztuki we Lwowie.

*

Istnieje wiele programów i funduszy umożliwiających i wspierających wymianę młodzieży z Polski i krajów Europy Zachodniej. Współpraca z Rosją, Ukrainą i Białorusią jest pod tym względem trudniejsza. Większość funduszy unijnych siłą rzeczy skierowana jest do jej członków i krajów stowarzyszonych. Co więcej zarówno Program MŁODZIEŻ, „Jugendwerk”, jak i Fundusz Wyszehradzki służą bazą lub pośredniczą w poszukiwaniu zagranicznych partnerów. Euroregionalna wymiana młodzieży odbywa się na mniejszą skalę niż ta wspierana przez Program MŁODZIEŻ i „Jugendwerk”. Młodzież mieszkająca w pobliżu wschodniej granicy ma więcej możliwości otrzymania wsparcia na wymianę z odległymi partnerami z krajów zachodnich.

IV. Miasta partnerskie i bliźniacze

Wymiana młodzieży może się odbywać w ramach współpracy miast partnerskich i miast bliźniaczych. Partnerskie stosunki można nawiązać z dowolnym miastem, ale i tym razem w lepszej sytuacji znajdują się państwa Unii Europejskiej i krajów z nią stowarzyszonych. „Miasta i gminy bliźniacze” to program Komisji Europejskiej przeznaczony do wspierania działań gmin bliźniaczych organizujących na swoim terenie spotkania z zagranicznym partnerem. Program wspiera wymianę mieszkańców oraz konferencje i seminaria nawiązujące do problematyki europejskiej i związków bliźniaczych miast lub gmin²⁴.

Zebranie danych na temat wymiany młodzieży w ramach tych projektów było niemożliwe w czasie, kiedy powstawał raport. W Związku Miast Polskich w 1998 r. przeprowadzono ankietę, w której 48 proc. miast wskazało, że w ramach współpracy miast bliźniaczych dochodziło także do wymiany młodzieży²⁵. Oto kilka przykładów:

– **Lublin** ma 17 miast partnerskich na całym świecie. Zupełnie wyjątkowy charakter ma partnerstwo, które łączy Lublin z trzema miastami Ukrainy: Łuckiem, Ługańskiem i Starobielskiem. Z nimi Lublin ma podpisane umowy partnerskie, ale posiada także rozwinięte formy współpracy ze Lwowem i Sumami. Trwają wymiany lubelskich uczelni ze szkołami ze Lwowa, Łucka, Kijowa i Odessy. W Lublinie studiuje ponad 500 studentów z Ukrainy. Tutaj też działa Polsko-Ukraińskie Kolegium Europejskie będące załącznikiem przyszłego Polsko-Ukraińskiego Uniwersytetu. Lublin to miejsce aktywnej działalności organizacji pozarządowych, realizujących zadania związane z Ukrainą²⁶.

– **Białystok** ma miasta partnerskie w kilku krajach, m. in. Kaliningrad i Grodno. Wymianę młodzieży nawiązano, jak na razie, tylko z francuskim Dijon²⁷.

– Mniejsze ośrodki także rozwijają współpracę z zagranicznymi partnerami. Partnerskim miastem **Głogowa Małopolskiego** jest Użhorod, a także słowackie Humenne i Spiskie Podhradzie. W miejskim Biurze Promocji poinformowano, że miasto złożyło wniosek do "Fundacji Karpackiej", ponieważ samorząd Głogowa chce zorganizować wymianę młodzieży z zaprzyjaźnionymi miastami pod hasłem "Karpaty – tygiel kulturowy i etniczny (...)". Jeżeli projekt nie zostanie pomyślnie rozpatrzony przez Fundację, będzie zrealizowany na mniejszą skalę.

– W Biurze Promocji Gminy **Jarosław** poinformowano, że miasto zaprzyjaźnione jest z ukraińskim Starym Samborem, a także miastami ze Szwajcarii i Słowacji. Wymiana młodzieżowa nie jest jednak prowadzona²⁸.

V. Fundacje i organizacje pozarządowe, polityczne oraz związki wyznaniowe

Również organizacje pozarządowe angażują się w prowadzenie programów wymiany młodzieży. Długoletnie doświadczenie w tym zakresie ma **Stowarzyszenie Wspólnota Kulturowa "Borussia"**²⁹. Organizuje ona wymiany między Polską, Niemcami, Rosją, Białorusią, Ukrainą i krajami bałtyckimi. Są to przedsięwzięcia różnego rodzaju, związane z kulturą, sztuką, historią, ekologią. W kręgu zainteresowań Fundacji znajduje się też międzynarodowa współpraca wolontariuszy³⁰.

Ciekawą formą współpracy jest idea **Polsko-Ukraińskiej Szkoły Europejskiej**. Została ona zorganizowana przez wspomniany już Parlament Młodzieży z Przemyśla. Młodzież z Polski i Ukrainy organizuje międzynarodowy program poświęcony działalności organizacji pozarządowych w Polsce, Słowacji i na Ukrainie. Organizowane są konferencje historyczne i naukowe. Większość uczestników i organizatorów tej wymiany nie przekracza 18–20 lat. W projektach zorganizowanych w ciągu ostatnich pięciu lat uczestniczyło ok. 300 osób.

Międzynarodowe Domy Spotkań Młodzieży to popularna w Europie sieć domów realizujących określone programy seminaryjne, wykłady edukacyjne, popularyzujące wiedzę o życiu ludzi w różnych regionach Europy, ich doświadczenia, poglądy. Sieć domów spo-

tkań, nazywana też ośrodkami kształceniowymi (Bildungstätte), jest najbardziej rozbudowana w Niemczech. Spotkania prowadzone są w duchu tolerancji i poszanowania prawa oraz w oparciu o założenie – “każdy inny, wszyscy równi”. Na ogół aktywizują one także społeczność lokalną. U nas domy skupione są w Polskiej Federacji Międzynarodowych Domów Spotkań Młodzieży, której zarząd mieści się w Warszawie. Podobnie jak na Zachodzie, tak i w Polsce tego typu domy spotkań integrują nie tylko młodzież, ale realizują programy dla społeczności lokalnej.

Największym obecnie domem spotkań jest **Dom Spotkań “Krzyżowa”**, który powstał na mocy polsko-niemieckiego porozumienia międzyrządowego. Grupy uczestniczące w spotkaniach liczą średnio 30, 40 osób, najliczniejsze do 80. Każdy z domów realizuje swoje założenia programowe, przyczyniając się do lepszego i pełniejszego zrozumienia historii i teraźniejszości tej części Europy oraz zachodzących w niej procesów integracyjnych³¹. Prowadzone są również projekty, w których uczestniczy młodzież ze Wschodu.

Budowa **MDSM w Oświęcimiu** została sfinansowana przez rząd Niemiec. Na charakter jego działalności szczególny wpływ ma tragiczna historia II wojny światowej – istnienie obozu oświęcimskiego i doświadczenie Holocaustu. Dom regularnie gości młodzież z Niemiec w ramach *Polsko-niemieckiej wymiany z Volkswagenem*. Firma ta od 1987 r. co miesiąc organizuje przyjazd do Oświęcimia 15-osobowych grup polskiej i niemieckiej. Często młodzież z obu krajów wykonuje prace porządkowe na terenie byłego obozu koncentracyjnego. Oświęcimski Dom realizuje ok. 100 projektów rocznie, goszcząc młodzież z niemal wszystkich krajów Europy, a także Izraela, Stanów Zjednoczonych i Japonii. Oto niektóre projekty skierowane do młodzieży w wieku 17–26 lat:

- Niemiecko-Polsko-Ukraińska Podróż Studyjna
- Konstrukttywne rozwiązywanie problemów (Polska–Ukraina)
- Mniejszości, większości (Ukraina, Niemcy)
- Polsko-Białoruska wymiana młodzieży.

W sierpniu 2002 pod hasłem “Jak może wyglądać nasza wspólna przyszłość w Europie” odbędzie się trójstronne spotkanie polsko-niemiecko-ukraińskie. Wezmą w nim udział 14-osobowe grupy młodzieży z każdego kraju³².

Katolicką organizacją zajmującą się wymianą młodzieżową jest **Katolickie Stowarzyszenie Młodych**. Młodzi katolicy jeżdżą na spotkania do wielu krajów Europy. KSM Archidiecezji Lubelskiej, skupiające ponad tysiąc członków, w 2001 r. zrealizowało trzy projekty wspólnie ze stroną ukraińską:

- na początku czerwca w Kazimierzu Dolnym odbyło się spotkanie młodych Lubelszczyzny: przez trzy dni we wspólnych koncertach, modlitwach, śpiewach i spotkaniach wzięło udział ok. 2000 uczestników, w tym grupy z Ukrainy, Włoch i Niemiec;
- pod koniec czerwca młodzi wierni z Polski wyjechali do Lwowa na spotkanie z Ojcem Świętym na Ukrainie przebywali na zaproszenie młodzieży z Drohobycza;
- w lipcu i w sierpniu KSM Lublin zorganizowało dwa międzynarodowe obozy wakacyjne *Szlakami Europy*: wśród uczestników były grupy z Ukrainy, Białorusi, Słowacji, Niemiec, Włoch i Francji³³.

Znany na całym świecie **Związek Młodzieży Chrześcijańskiej YMCA** organizuje wymiany członków stowarzyszenia. Młodzież spotyka się latem podczas obozów sporto-

wych. W 2000 r. na obozie młodzieżowym w Dąbrowie Małej gościło trzech Amerykanów i jeden Kanadyjczyk. W tym samym roku 19 członków polskiej YMCA brało udział w 40-osobowym polsko-niemieckim obozie w Holdsheim. Organizatorem imprezy był Evangelisches Jugendwerk. Obóz został sfinansowany ze środków Polsko-Niemieckiej Wymiany Młodzieży. W tym samym roku w Bobrowieckiej Dolinie na Słowacji i w Krakowie odbył się obóz polsko-rosyjski. Wzięło z nim udział 16 osób z YMCA z Krakowa i St. Petersburga. Imprezę kwotą 10 tys. zł dofinansował Pełnomocnik do spraw Rodziny. W sierpniu 2001 r. YMCA zorganizowała we Władysławowie obóz polsko-niemiecko-rosyjsko-ukraiński. Wzięło w nim udział 34 uczestników. Wśród nich była 10-osobowa grupa z Petersburga i dwie osoby ze Lwowa. Jak zapewniają organizatorzy, jest to początek stałej współpracy między YMCA Kraków a YMCA Lwów. W tym roku obie grupy będą wspólnie realizować kolejne projekty³⁴.

Fenomenem na skalę światową, jeśli chodzi o międzynarodowe spotkania młodzieży, jest **Międzynarodowa wspólnota ekumeniczna Taizé** założona w 1940 roku przez brata Rogera. Od 1957 do Taizé we Francji przybywają coraz większe rzesze pielgrzymów. Od 1989 r. cały czas zwiększa się liczba pielgrzymów z Europy wschodniej, w tym z Polski. Latem na międzykontynentalne spotkania młodych do Taizé przybywa tygodniowo ok. 6 tys. wiernych z 80 krajów. W lipcu i w sierpniu 2000 Taizé odwiedziło ok. 10 tys. Niemców, 4 tys. Polaków i tysiąc Rosjan.

Między świętami Bożego Narodzenia i Nowym Rokiem Taizé organizuje Europejskie Spotkania Młodych. Odbywają się one co roku w innym wielkim mieście europejskim (kilka lat temu młodzież gościła we Wrocławiu i w Warszawie). Na przełomie 2001 i 2002 roku 70 tys. młodych ludzi spotkało się w Budapeszcie na 24. Europejskich Spotkaniach Młodych. Do stolicy Węgier młodzi wierni przybyli ze wszystkich krajów Europy. Polskich uczestników spotkania było aż 27 tysięcy³⁵.

Również w ramach Kościoła Prawosławnego odbywa się wymiana młodzieży. Młodzi wyznawcy prawosławia mają w Polsce swoją organizację – **Bractwo Młodzieży Prawosławnej**. Szczególną okazją do spotkań są letnie spotkania pan-prawosławne, które odbywają się w drugiej połowie lata w Supraślu nieprzerwanie od 1993 roku, a noszą nazwę Letni Instytut Teologiczny w Supraślu. Jest to jedna z największych międzynarodowych imprez, jakie Bractwo Młodzieży Prawosławnej w Polsce organizuje w ciągu roku przy współpracy SYNDESMOS oraz Wyższego Prawosławnego Seminarium Duchownego w Warszawie. Młodzi prawosławni z różnych krajów: Albanii, Białorusi, Bułgarii, Anglii, Grecji, Jordanii, Libanu, Indii, Polski, Rumunii, USA, Rosji, Ukrainy, Serbii, przyjeżdżają, aby w ciągu dziesięciu dni wspólnie modlić się, pracować, dyskutować i bawić.

W 2001 roku w ramach wymiany międzynarodowej za granicę wyjechało 155 członków Bractwa. Najwięcej z nich pojechało do Grecji na obozy młodzieżowe organizowane przez FILONTROPOS (125 osób). Bractwo wspierane jest także przez SYNDESMOS (wyjazdy na obozy do Grecji, Francji i Korei). Do Polski w ramach wymian międzynarodowych organizowanych przez BMP przyjechało 37 osób, z czego 21 uczestniczyło w wymianie polsko-niemieckiej, a pozostali byli uczestnikami pielgrzymki na świętą górę Grabarkę (10 Białorusinów, 2 Ukraińców, 2 Litwinów, Brytyjczyk i Belg).

W 2000 roku Bractwo stale utrzymywało kontakty z różnymi organizacjami prawosławnymi i ekumenicznymi. Na Pielgrzymce Paschalnej i następującym po niej Programie

Młodzieżowym BMP przyjęło 4 osoby z Białorusi, 4 osoby z Litwy, 1 osobę z Rosji i 1 z USA. We współpracy z Międzynarodowym Bractwem Młodzieży Prawosławnej SYNDESMOS zorganizowano Letni Instytut w Supraślu, w którym uczestniczyły 42 osoby z 12 krajów świata (oprócz Polaków). Wśród wyjazdów zagranicznych znalazły się: wyjazd trzech grup do Grecji, pierwsza grupa 17 chłopców, druga grupa 23 dziewcząt i trzecia grupa mieszana – 41 osób; 9-osobowa grupa reprezentowała Bractwo na Prawosławnym Festiwalu Młodzieży w Düsseldorfie, 2 osoby były na festiwalu SYNDESMOSU w Szwajcarii, 2 osoby na Walnym Zgromadzeniu SYNDESMOSU w Finlandii, 2 osoby na szkoleniu liderów młodzieżowych w Holandii, również w czasie XVIII Walnego Zgromadzenia BMP 2 osoby były w Czechach na szkoleniu SYNDESMOSU. Polacy uczestniczyli też w międzynarodowym szkoleniu liderów obozowych w Użhorodzie na Ukrainie, zorganizowanym przez SYNDESMOS. Doszła też do skutku trzecia część wymiany z młodzieżą protestancką z Niemiec. Tego roku przyjechało do Polski 11 osób z Niemiec. Ogółem Bractwo gościło 63 osoby, a w tym samym czasie 97 osób reprezentowało Bractwo poza granicami kraju³⁶.

Także Kościół Ewangelicki organizuje wymiany młodzieżowe. Na początku marca w ramach **III Forum Młodzieży Ewangelickiej**, zorganizowanego przez Ogólnopolskiego Duszpasterza Młodzieży ks. Alfreda Borskiego, gościła w Warszawie młodzież z czeskiego Kościoła Ewangelickiego. Dzieci z parafii ewangelickich regularnie uczestniczą w wymianie z Niemcami w ramach Evangelisches Jugendwerk³⁷.

Liczący 240 tys. osób **Związek Harcerstwa Polskiego** jest członkiem wielu międzynarodowych organizacji skautowych, w tym Światowej Organizacji Ruchu Skautowego (WOSM), zrzeszającej skautów z ok. 100 krajów świata. Przedstawiciele ZHP regularnie biorą udział w międzynarodowych kongresach i seminariach, podczas których nawiązują kontakty. Polska współpracuje m.in. z Regionem Euro-Azji (WOSM), skupiającym kraje byłego ZSRR (oprócz państw bałtyckich).

ZHP realizuje międzynarodowy program skautowy "Europa dla Ciebie" (Europe for You), składający się z kilku komponentów, w tym: "Paszport do Europy" (Passport for Europe), "Gdzie się zatrzymać w Europie" (Where to Stay in Europe), "Eurokroki" (Eurosteps), "Europejski Program Służby Ochotniczej" (European Scout Voluntary Programme).

Wymiana wolontariuszy najczęściej odbywa się między Polską a Niemcami, Danią, Wielką Brytanią, Irlandią i Szwajcarią. Najtrwalsze kontakty łączą ZHP z organizacjami skautowymi z Niemiec, Francji, Wielkiej Brytanii i Danii. Z tymi krajami najczęściej dochodzi do wymiany młodzieży. Współpraca z organizacjami skautowymi ze Wschodu jest w porównaniu z Zachodem niewielka. Wiąże się to z tym, że w krajach byłego bloku komunistycznego skauting odrodził się niedawno, po wieloletniej przerwie. Na Białorusi powstawał od zera. Współpraca z krajami zachodnimi przebiega lepiej, również dlatego, że tamtejsze organizacje dysponują środkami finansowymi na współpracę z krajami Europy Środkowo-Wschodniej.

ZHP jest świadomy faktu, że może odegrać ważną rolę w procesie integracji organizacji skautowych krajów byłego bloku komunistycznego z Europą zachodnią. ZHP ma poczucie współodpowiedzialności za ruch skautowy w krajach byłego ZSRR. Niestety, polskim harcerzom od dwóch-trzech lat coraz trudniej jest prowadzić wymianę ze wschodnimi

sąsiadami z powodu braku pieniędzy. Drużyny zmuszone są do szukania sponsorów na własną rękę, ponieważ brakuje funduszy rządowych.

Okazją do międzynarodowych spotkań młodzieży są zloty. W 2000 r. w Gnieźnie odbył się Światowy Zlot Harcerstwa Polskiego, w którym uczestniczyła rekordowa liczba osób – 660 z 20 krajów, w tym 130 harcerzy spoza Polski i 70 dzieci z Kazachstanu nie zrzeszonych w żadnej organizacji. Z Białorusi do Gniezna przybyło 75 skautów i 43 polskich harcerzy; z Rosji 7 skautów; z Kazachstanu 8 polskich harcerzy; z Ukrainy 10 harcerzy i 20 skautów. Warto podkreślić, że przyjazd 10 skautów ukraińskich wsparł finansowo Prezes Stowarzyszenia Przedsiębiorców Polskich na Ukrainie.

Przykładem zaangażowania ZHP we współpracę z krajami Europy Środkowo-Wschodniej jest I Konferencja Krajów Europy Środkowo-Wschodniej, która odbyła się w 1998 r. w Warszawie. Wzięli w niej udział przedstawiciele organizacji skautowych z 12 państw – Białorusi, Czech, Jugosławii, Litwy, Łotwy, Macedonii, Mołdawii, Rumunii, Słowacji, Słowenii, Węgier i Polski. II Konferencja odbyła się w 2000 r. w Belgradzie.

Kolejnym potwierdzeniem aktywnej działalności jest udział w reaktywowanych przez Czechów w 1997 r. *Złotach Słowiańskich*. Zostały one przekształcone w *Złoty Europy Środkowo-Wschodniej*. Latem 1998 r. 140 polskich harcerzy uczestniczyło w zlocie na Słowacji. Rok później zlot odbył się w Sanoku. Największą grupę stanowili tam Czesi (220 osób). Byli także goście ze Słowacji, Białorusi, Ukrainy, Rosji, Węgier, Holandii oraz polscy harcerze z Litwy i Czech. W 2001 r. na Węgrzech odbył się zlot Carpathiana, w którym uczestniczyło 290 Polaków oraz harcerze z Litwy.

Okazją do międzynarodowych spotkań jest Harcerska Akcja Letnia. W 2000 r. na obozach gościło 1771 obcokrajowców, w tym 771 osób stanowili Polacy ze Wschodu. W tym czasie 3303 harcerzy wyjechało za granicę. W 2001 r. na 1281 osób z zagranicy przypało 574 Polaków ze Wschodu. Za granicę wyjechało 3001 młodych ludzi³⁸.

Młodzieżówki organizacji politycznych także prowadzą programy wymiany młodzieży. Przykładem może być **Sojusz Młodej Lewicy**, ugrupowanie związane z SLD, członek Międzynarodowej Unii Młodzieży Socjalistycznej. Członkowie SML uczestniczą w wielu międzynarodowych projektach, seminariach i obozach. Oto przykłady:

- w lipcu 2000 r. 20 członków SML wzięło udział w Festiwalu Międzynarodowej Młodzieży Socjalistycznej w szwedzkim Malmö: w imprezie uczestniczyło 6000 tys. osób z całego świata;

- w październiku 2000 r. SML zainicjował akcję *Cross Border Talks (Drinks!)*; w pierwszym spotkaniu w Kowarach spotkali się członkowie SML, Federacji Młodych Unii Pracy oraz MSD z Czech; młodzi politycy rozmawiali o zagadnieniach związanych z przystąpieniem Polski i Czech do Unii Europejskiej; takie spotkania odbywają się wymiennie raz w Polsce, raz w Czechach;

- latem 2001 r. 20 członków SML wzięło udział w ECOSY Summer Camp w Debreczyńcu na Węgrzech, zorganizowanym przez Europejską Wspólnotę Młodzieżowych Organizacji Socjalistycznych.

Młodzież z SML wyjeżdża głównie na zachód Europy. Na ich stronie internetowej nie ma żadnej informacji na temat wymiany z Ukrainą, Rosją i Białorusią. Niewykluczone, że spotykają się na dużych imprezach międzynarodowych³⁹. Na kwiecień 2002 r. zaplano-

wane było spotkanie z ukraińskim odpowiednikiem SML, a na czerwiec kongres państw Europy Środkowej i Wschodniej⁴⁰.

Wschodni kierunek wymiany częściej wybiera młodzież o prawicowej orientacji politycznej. Lubelska **Fundacja Młoda Demokracja** współpracuje z kilkoma organizacjami z Ukrainy, m.in. Uniwersytetem im. Iwana Franki, Młodą Dyplomacją i Towarzystwem "Lwa" ze Lwowa, Ukraińsko-Polskim Forum Młodych z Łucka i Komitetem Pozarządowych Organizacji Młodzieżowych Ukrainy z Kijowa. W ramach tej współpracy Fundacja Młoda Demokracja realizuje międzynarodowe programy skierowane do młodzieży w wieku 18–25 lat. Przy pomocy Fundacji na Ukrainie i w Białorusi powstało Wschodnie Centrum Kreowania Liderów "Kuźnia", we Lwowie zorganizowano Targi młodzieżowych organizacji pozarządowych Polski i Ukrainy i konferencję *Stosunki polsko-ukraińskie oczami młodych*. Regularnie odbywa się polsko-ukraińska wymiana młodzieżowych organizacji rządowych i pozarządowych⁴¹.

Kolejną organizacją o charakterze politycznym skupiającą młodzież jest **Unia Europejskich Federalistów**. W Polsce UEF działa od 1994 roku i za cel stawia sobie promocję integracji europejskiej. Młodzi Polacy z UEF jeżdżą na wymiany do Niemiec, Szwajcarii i Anglii. Wymiana ze wschodnimi partnerami nie odbywa się. UEF korzysta z pomocy "Jugendwerku", MENiS, szwajcarskiej fundacji Kinderdorf Pestalozzi i siostrzanych organizacji UEF w Europie zachodniej⁴².

Współpraca i spotkania młodych ludzi odbywają się także w ramach organizacji i związków studenckich. Przykładem może być **Niezależne Zrzeszenie Studentów** prowadzące współpracę międzynarodową na poziomie krajowym przez Biuro Zagraniczne, a na poziomie regionalnym przez Komisje Uczelniane. Wymiana ze wschodnimi sąsiadami wzrosła w latach 90. NZS uznaje za jeden ze strategicznych celów organizacji wspieranie studenckich NGOs na Wschodzie. Realizując te zadania, zrzeszenie podjęło szereg inicjatyw. Za najbardziej znaczącą uznaje projekt **Polsko-Ukraińskiego Forum Współpracy Młodych**, który miałby być instytucją analogiczną do Polsko-Niemieckiej Współpracy Młodzieży. NZS doprowadziło do spotkania odpowiedzialnych za młodzież przedstawicieli rządów Polski i Ukrainy oraz znalazło na Wschodzie 13 organizacji młodzieżowych zainteresowanych współpracą. Niestety, rozmowy na temat powołania Polsko-Ukraińskiego Forum Współpracy Młodzieży na poziomie rządowym zakończyły się w pierwszej połowie 2001 r. po zdymisjonowaniu premiera Ukrainy Wiktora Juszczenki.

NZS zrealizowało wiele projektów we współpracy ze wschodnimi partnerami. Oto niektóre z nich: program wspierania demokracji lokalnej na Ukrainie, współpraca organizacji młodzieżowych Polski, Ukrainy, Białorusi, Rosji i Mołdawii, media a społeczeństwo obywatelskie w Rosji, Ukrainie i Białorusi. Nieco inny charakter ma współpraca NZS z białoruską opozycją – Forum Młodych i Związkiem Białoruskich Studentów. Polska strona angażuje się w pomoc rzeczową i polityczną⁴³.

Wspieraniem kontaktów młodzieży polskiej z jej wschodnimi sąsiadami zajmują się także grantodawcze programy kilku fundacji w Polsce. "**Przemiany w Regionie**" – RITA (Region in Transition) – to program **Polsko-Amerykańskiej Fundacji Wolności**, administrowany

wany przez **Fundację Edukacja dla Demokracji**. Na dofinansowanie z tego programu mogą liczyć projekty mające na celu wspieranie demokratycznych i wolnorynkowych przemian w krajach byłego bloku wschodniego, przede wszystkim przez dzielenie się polskimi doświadczeniami. Preferowane są projekty długoterminowe o szerszej skali prowadzonych działań i posiadające wkład własny (finansowy, rzeczowy, praca wolontariuszy itp.) i/lub inne źródła finansowania, adresowane do partnerów z krajów sąsiednich (w tym Obwodu Kaliningradzkiego).

Finansowane są projekty, w których dochodzi do spotkań młodzieży, ale spotkania te nie mają charakteru typowej wymiany. Uczestnicy muszą się dzielić swoimi doświadczeniami w zakresie samorządności. Większość uczestników stanowią uczniowie. W 2001 r. wspierani byli młodzi ludzie z Ukrainy, Białorusi, Rosji, Litwy, Słowacji i Mongolii. W projektach wzięło udział ok. 250–300 osób⁴⁴. W ramach pierwszej edycji konkursu RITA (do 15 stycznia 2001) udzielono dotacji osiemnastu projektom, na ogólną sumę 1 143 458 złotych. Cztery z nich skierowane były do młodzieży.

Program Partnerstwo Bez Granic (East–East: Partnership Beyond Borders Program) jest z kolei jednym z programów **Fundacji im. Stefana Batorego**. W tym roku zastąpił regionalny program Wschód–Wschód, działający od 1991 r.

Program obejmuje wszystkie kraje Europy Środkowej, Wschodniej, Południowej i Azji Centralnej. Jego zadaniem jest wspieranie międzynarodowej współpracy w tym regionie na rzecz tworzenia i umacniania społeczeństwa otwartego. Program jest koordynowany i finansowany przez Open Society Institute, a w jego realizację zaangażowane są wszystkie fundacje działające w regionalnej sieci. Rocznie we wszystkich krajach regionu współfinansuje około 300 międzynarodowych projektów.

Projekty mogą dotyczyć różnych dziedzin życia społecznego, ekonomicznego, politycznego, powinny mieć jednak jasno sformułowane cele i wyznaczone konkretne rezultaty. Ważne jest, by udział partnerów z krajów regionu nie był przypadkowy, lecz by inicjował lub rozwijał trwałą współpracę osób i instytucji ponad granicami; współpracę, która może przyczynić się do stworzenia wzorcowych modeli społecznego działania oraz rozwiązywania problemów w skali zarówno lokalnej, jak i regionalnej. W 2000 r. w ramach programu sfinansowano 12 projektów, w których uczestniczyła młodzież. W 2001 było ich osiem. Głównie realizowane były przez studentów wyższych uczelni.

Kolejnym programem **Fundacji im. S. Batorego** podejmującym problematykę środkowo- i wschodnioeuropejską jest **Forum Europy Środkowo-Wschodniej**. Jego celem jest wspieranie działań na rzecz reform demokratycznych przede wszystkim na Białorusi, Ukrainie, w Rosji i krajach bałkańskich, wymiana informacji i doświadczeń z nimi związanych. Forum za najważniejsze zadanie uważa inspirowanie dyskusji na tematy ważne dla społeczeństw regionu oraz pomoc w kontaktach środowisk opiniotwórczych. Po zamknięciu fundacji Sorosa na Białorusi w ramach Forum powstał Program Partnerstwa Polsko-Białoruskiego, obejmujący współpracę białoruskich i polskich organizacji pozarządowych. Prowadzi także program stypendialny dla studentów z Białorusi.

Przedsięwzięcia inicjowane przez Forum podejmowały bardzo różnorodną problematykę, od polityki na najwyższym szczeblu po **kontakty młodzieżowe**, od samorządu lokalnego po debaty historyków. W 2001 r. Forum realizowało spotkania studentów politologii – specjalizujących się w sprawach transatlantyckich – z Polski, Ukrainy, Francji

i Węgier.

Projektem zasługującym na szczególną uwagę jest *Historia Alternatywna*. Miesięcznik "Mówią Wieki" i Forum Europy Środkowo-Wschodniej przy wsparciu finansowym Fundacji Konrada Adenaura, zorganizowały cykl spotkań dla uczniów i nauczycieli szkół średnich na temat wspólnej historii. Uczestniczyli w nich goście z Polski (z Nowego Sącza, Poznania i Szczecina) i z Ukrainy (z Kijowa, Krzemieńca i Tarnopola). Nie zabrakło także młodych Białorusinów i Litwinów. Materiały z warsztatów (w tym także prace uczniowskie) zostały wydane w formie broszur, które rozesłano do nauczycieli historii w tych krajach.

Wnioski

Od początku lat 90. CBOS regularnie bada stosunek Polaków do innych narodów. Ostatnie takie badanie przeprowadzono w 2001 r. Na ogół większą sympatią darzymy narody zachodniej Europy niż przedstawiciele biednych krajów wschodnioeuropejskich. Polacy najbardziej lubią Francuzów i Włochów. Widać to również w wyborze partnerów przy realizacji projektów w ramach programu MŁODZIEŻ. Spośród krajów naszego regionu sympatią cieszą się partnerzy Polski z V4 – Węgrzy i Czesi, którzy niewiele ustępują Francuzom i Włochom. Pozytywnie odnosimy się także do Szwedów, Anglików, Greków, Austriaków, Litwinów, Słowaków i Słoweńców. Sympatia dla Niemców jest niewiele mniejsza od niechęci wobec przedstawicieli tej narodowości. Ponad 1/3 Polaków jest niechętna naszym zachodnim sąsiadom, a 1/3 żywi do nich sympatię. Największą niechęć wzbudzają w naszym kraju Rumuni i Romowie, których nie lubi ponad połowa badanych. Tuż przed nimi klasyfikuje się Ukraińców i Rosjan. W 2001 r. Ukraińcy budzili sympatię tylko u 23 procent Polaków, a niechęć u 47 proc. Rosjanie odpowiednio – sympatię 19 proc, a niechęć 49. Niewiele lepsza jest sytuacja Białorusinów. Lubi ich 26 proc. Polaków, a 40 proc. nie darzy ich sympatią.

Jednak w okresie ostatniego dwunastolecia (1990–2002) zauważyć można zmianę stosunku Polaków do innych narodów. Zarysowuje się tendencja do widocznego spadku sympatii dla mieszkańców krajów zachodniej Europy. Towarzyszy temu poprawa stosunku do narodów naszego regionu, szczególnie do naszych wschodnich sąsiadów.

Przedstawiony materiał pokazuje, że najlepiej rozwinięta współpraca w dziedzinie wymiany młodzieży odbywa się między Polską i Niemcami. Efekt ten zawdzięczamy programowi Polsko-Niemieckiej Współpracy Młodzieży "Jugendwerk".

Program MŁODZIEŻ pozwala na wymianę młodych Polaków z rówieśnikami z krajów Unii Europejskiej i stowarzyszonych z nią. Chociaż mógłby być wykorzystywany także na potrzeby wymiany z Rosją, Ukrainą i Białorusią, to ze względu na złożoność projektów, które uwzględniałyby te kraje, wymiana jest minimalna.

Organizatorzy wymian młodzieżowych między Polską i jej wschodnimi sąsiadami nie mogą korzystać także ze środków Funduszu Wyszehradzkiego. Nawet jeżeli współpracę podejmują samorządy na poziomie miast i gmin, to współpraca z krajami unijnymi i stowarzyszonymi ze względu na dostępność programu "Miasta i Gminy Bliźniacze" ma po raz kolejny uprzywilejowaną pozycję wobec współpracy z ośrodkami w Rosji, na Ukrainie i Białorusi.

Przy wsparciu środków unijnych realizowana może być wymiana młodzieży w ramach Euroregionów, nie równoważy ona jednak powstałych dysproporcji.

Alternatywnego ale bardzo ograniczonego wsparcia udzielają programy grantodawcze kilku fundacji. Również i one nie zastąpią roli państwa we wspieraniu wymiany młodzieży. Polska podpisała umowy bilateralne z Rosją, Białorusią i Ukrainą. Należałoby je wcielić w życie, powołując instytucje realizujące założenia tych umów, podobnie jak odbywa się to w przypadku umowy z Niemcami.

Podczas rozmów telefonicznych z pracownikami samorządów miast i gmin wschodniej Polski kilka razy pojawiła się sugestia, że pozyskanie rzetelnego partnera po stronie ukraińskiej bywa trudniejsze niż pozyskania partnera zachodniego. Dołączyć do tego można spostrzeżenie poczynione przez przedstawiciela Parlamentu Młodzieży w Przemyślu. Z jego obserwacji wynika, "że chociaż na Ukrainie sektor organizacji pozarządowych jest stosunkowo dobrze rozwinięty, to jednak mają one wiele problemów w wypracowaniu w pełni niezależnych wzorców funkcjonowania. Negatywny wpływ na rozwój tych organizacji ma rygorystyczne ustawodawstwo podatkowe oraz rozproszenie przepisów dotyczących zakładania i funkcjonowania organizacji pozarządowych. Nakładają się na to bardzo duże ograniczenia (również administracyjne) w dostępie do środków budżetowych oraz zagranicznych funduszy prywatnych"⁴⁵.

Nie należy odnosić jednak wrażenia, że środków brakuje tylko na finansowanie wymiany ze wschodnimi sąsiadami. Nawet prężnie działająca Polsko-Niemiecka Współpraca Młodzieży mogłaby umożliwić wymianę dwa razy większej grupie chętnych, jednak nie ma wystarczających funduszy⁴⁶.

Być może dlatego w wymianach "Jugendwerku" największą część stanowi wymiana szkolna. Jest najtańsza, bo opiera się na wzajemnym goszczeniu młodzieży w domach prywatnych. Inne typy wymiany są droższe. To także powinno stać się wskazówką dla planowania ewentualnej wymiany z krajami Europy Środkowo-Wschodniej, jeśli miałyby się ona odbywać na większą skalę.

Aby do tego doszło, należy, jak już wspomniano, wreszcie zrealizować umowy bilateralne, które polski rząd podpisał z Rosją, Białorusią i Ukrainą. Istnieje bowiem potrzeba powołania instytucji wzorowanej na "Jugendwerku", która pomogłaby polskiej młodzieży w nawiązaniu kontaktów z rówieśnikami ze Wschodu.

Sprzyjające okoliczności dla współpracy Polski i Ukrainy mogą się pojawić wkrótce. Wiktor Juszczenko – były premier Ukrainy, zdymisjonowany przez prezydenta Leonida Kucznię, sprzyjał realizacji wymiany młodzieży z Polski i Ukrainy. W lipcu 2000 r. spotkał się w Zamościu z premierem Jerzym Buzkiem. To spotkanie, zdaniem Buzka, miało być "początkiem nowego etapu kontaktów między Polską i Ukrainą"⁴⁷. Premierzy ustalili, że w obu państwach powinny powstać centra spotkań młodzieży polskiej i ukraińskiej. Ich plany przekreśliła dymisja Juszczenki. Wyniki wyborów do ukraińskiej Rady Najwyższej z 31 marca 2002 i zwycięskie wyniki ugrupowania "Nasza Ukraina", której liderem jest Juszczenko pozwalają mieć nadzieję, że idea polsko-ukraińskiego "Jugendwerku" odżyje.

Kontakty z naszymi wschodnimi sąsiadami wymagają szczególnego wsparcia państwa. Potwierdzają to doświadczenia ZHP. Do kontaktów ze skautami z Europy zachodniej może dochodzić przy mniejszym niż w przypadku skautów z Europy wschodniej wsparciu finansowym. Bogatsi partnerzy są w stanie ponieść część kosztów obozów i podróży ze

swoich prywatnych pieniędzy. Młodzież ze Wschodu często nie jest w stanie zapłacić nawet za przejazd od granicy polskiej i wpisowego na zlotach i obozach. Drobne sumy często stanowią barierę nie do pokonania⁴⁸.

KATARZYNA GMAJ

GRAŻYNA CZUBEK

JOANNA ZAŁUSKA

¹ Dotarcie do informacji i danych na temat wymiany młodzieży jest trudne, ponieważ Urzędy Marszałkowskie nie gromadzą takich informacji. Nie można ich odnaleźć także w Urzędach Powiatowych. Pracownicy Euroregionów w rozmowach telefonicznych po informacje na temat wymiany odsyłają do internetu. Jednak nie wszystkie strony internetowe Euroregionów są regularnie aktualizowane, nie stanowią też źródła szczegółowych danych.

Być może warto zwrócić się z prośbą do biur czy departamentów promocji i współpracy z zagranicą (gmin lub powiatów, jeśli w gminie nie ma takiej komórki) o przesłanie tego zjawiska na ich terenie i przygotowanie takich informacji. To jednak wymagałoby czasu, pracy oraz przychylności ze strony pracowników samorządowych.

Pracę nad raportem dodatkowo utrudniała reorganizacja – przeniesienie kompetencji związanych z międzynarodową wymianą młodzieży z Kancelarii Premiera do Ministerstwa Edukacji Narodowej. Teraz będzie się tym zajmował Departament Kształcenia Ogólnego i Profilaktyki. Szczegółowych informacji o wymianie młodzieży Ministerstwo Edukacji będzie mogło udzielić dopiero po reorganizacji.

² Rozmowa przeprowadzona 22.02.2002 z kierownikiem Akcji 1.

³ Rozmowa z 22.02.2002. z pracownicą zajmującą się wymianą wolontariuszy.

⁴ Wszystkie informacje dotyczące Programu MŁODZIEŻ związane z procedurą składania wniosków można znaleźć na stronie www.youth.org.pl

⁵ Informacje na temat programu SOCRATES pochodzą z broszur: *Comenius 1. Informator dla szkół* Komisja Europejska, Warszawa 2001; *Raport z osiągnięć programu Comenius & Lingua w Polsce w latach 1998–1999*, Warszawa 2000.

⁶ Wszystkie traktaty odnaleziono na stronie: www.msz.gov.pl

⁷ Rozmowa z Departamentem Promocji MSZ.

⁸ Informacje o "Jugendwerku" pochodzą ze strony: www.pnwm.org

⁹ Informacje ze strony: www.visegradfund.org

¹⁰ Internet str. www.euroregion-tatry.org.pl

¹¹ W lutym 1993 r. strony polska, słowacka, węgierska i ukraińska powołały do życia Euroregion "Karpacki". W 1997 r. jego członkiem została także Rumunia. We wrześniu 1995 r. powołano pierwszy w Europie Wschodniej Euroregion "Bug". W 1997 r. Polska, Białoruś i Litwa powołały do życia Euroregion "Niemen". W lutym 1998 r. podpisano umowę o utworzeniu Euroregionu "Bałtyk", obejmującego przygraniczne obszary Polski, Danii, Litwy, Łotwy, Rosji (Obwód Kaliningradzki) i Szwecji.

¹² Fundusz Małych Projektów Euroregionalnych utworzony został w ramach polsko-niemieckiego Programu Współpracy Przygranicznej Phare (Phare CBC) w 1995 r. Program uzupełniono podczas jego drugiej edycji, część środków przeznaczając na wsparcie bezpośrednich kontaktów mieszkańców żyjących na obszarach przygranicznych. Nowa formuła przyjęta przez Komisję Europejską w grudniu 1998 roku umożliwiła rozszerzenie programu także na południową granicę państwa. Wschodnie obszary przygraniczne Polski zostały objęte Funduszem w ramach Zintegrowanego Programu Phare dla Polskiej Granicy Wschodniej.

¹³ Tak więc np. w przypadku Euroregionu "Bałtyk" oficjalnym partnerem polskiej instytucji w ramach projektu mogą być instytucje z Obwodu Kaliningradzkiego, Litwy i Łotwy, natomiast instytucje z Danii i Szwecji występować mogą jedynie jako partnerzy dodatkowi (nie jest więc możliwe wsparcie projektu np. polsko-duńskiego, a jedynie przykładowo polsko-litewsko-duńskiego).

¹⁴ Informacje ze strony: www.eurobalt.org.pl

¹⁵ Wszystkie opisy Euroregionów za artykułem Hanny Rasz: *Euroregiony na granicach Polski* (<http://biurose.sejm.gov.pl/teksty/i-686.htm>).

¹⁶ Informacje z poczty elektronicznej nadesłanej z biura Euroregionu oraz ze strony www.euroregion-bug.w4u.pl

¹⁷ Informacji o działaniach podejmowanych w latach późniejszych nie ma stronie Euroregionu "Niemen". Telefo-

nicznie nie udało się uzyskać aktualniejszych danych.

¹⁸ Wiadomości ze strony: www.niemen.suwalki.org

¹⁹ Informacje ze strony: www.eurobalt.org.pl

²⁰ Informacja pochodzi z rozmowy telefonicznej z pracownikiem Stowarzyszenia Gmin RP Euroregionu "Bałtyk" w Elblągu.

²¹ Artykuł *Euroregiony na granicach Polski* Hanny Rasz <http://biurose.sejm.gov.pl/teksty/i-686.htm>

²² W rozmowie telefonicznej z pracownicą "Fundacji Karpackiej" w Sanoku dowiedziano się, że niemożliwe jest uzyskanie informacji na temat współpracy młodzieży realizowanej w ramach programów, bo projektów nie ewidencjonuje się w sposób, który by na to pozwolił. Pracownica doradziła, aby informacji na temat współpracy młodzieży szukać w "miastach partnerskich". Odnalezienie miast utrzymujących partnerskie kontakty z innymi ośrodkami poza granicami Polski nie jest rzeczą prostą – w polskiej części Euroregionu "Karpackiego" znajduje się 180 gmin i kilkadziesiąt miast. W internecie autorka natrafiła na wzmianki o tym, że partnerskie miasta za wschodnią granicą mają Rzeszów (Lwów i Lwano-Frankowsk) i Przemyśl (Lwów i Kamieniec Podolski). Zebranych przez telefon informacji z przypadkowo wybranych miejscowości nie sposób usystematyzować na potrzeby raportu.

Informacje dotyczące wymiany młodzieży pochodzą z Podkarpackiego Kuratorium Oświaty oraz z Departamentu Edukacji, Kultury i Kultury Fizycznej w Urzędzie Marszałkowskim Województwa Podkarpackiego.

²³ "Zestawienia zostały sporządzone w oparciu o instrukcje i formularze przesyłane przez Ministerstwo Edukacji Narodowej. Mają charakter wyłącznie ilościowy i nie charakteryzują wymiany co do jej celów i tematyki" – z pisma p.o. Podkarpackiego Kuratora Oświaty w Rzeszowie, Alfreda Łobody.

²⁴ Informacja ze strony: www.zmp.poznan.pl

²⁵ Rozmowa telefoniczna z 28.02.2002 z pracownicą ZMP.

²⁶ Artykuł Ewy Parchimowicz *Światowy Lublin* ze strony: www.zmp.poznan.pl/dane/sm/sm73/swiatlubl.htm

²⁷ Informacje ze strony: www.um.bialystok.pl

²⁸ Rozmowa telefoniczna z pracownikiem Biura Promocji Urzędu Gminy, 28.02.2002.

²⁹ Są to tylko przykłady wybrane dla zilustrowania zjawiska. Fakt, że w raporcie nie zostały umieszczone inne organizacje pozarządowe i fundacje, nie umniejsza ich działalności.

³⁰ Żeby zapoznać się z całością działań "Borussii" warto zajrzeć na stronę: free.ngo.pl/borussia

³¹ www.dwrelaks.beskidy.pl/miedzynarodowy_dom_spotkan.html

³² Informacja ze strony: www.mdsm.pl

³³ www.ksm.lublin.pl

³⁴ www.krakow.ymca.pl

³⁵ www.taize.fr

³⁶ Wiadomości z poczty elektronicznej oraz ze strony www.republika.pl/bractwo_zc

³⁷ www.luteranie.pl

³⁸ Wszystkie informacje o ZHP pochodzą z korespondencji pocztą elektroniczną z Komendą Główną ZHP.

³⁹ www.sml.org.pl/sml.html

⁴⁰ Rozmowa telefoniczna z osobą zajmującą się w SML współpracą międzynarodową.

⁴¹ www.fund.lublin.pl

⁴² www.uef.lodz.pl

⁴³ Informacje o NZS pochodzą z korespondencji pocztą elektroniczną z dyrektorem Krajowego Biura Zagranicznego NZS.

⁴⁴ Informacje na temat programu RITA pochodzą z rozmowy telefonicznej i strony www.edudemo.org.pl

⁴⁵ Wiadomość ze strony www.free.ngo.pl/parlament

⁴⁶ Wypowiedź Doris Lemmermeier, dyrektorki niemiecko-polskiego "Jugendwerku", dla brandenburskiej gazety "Markische Oderzeitung" z 24.02.2002 r. Polska wersja artykułu na stronie: www.pai.pl/media/polwmed3.doc

⁴⁷ Relacja ze spotkania premierów Polski i Ukrainy w Zamościu na stronie: http://62.233.128.242/luw/aktual/rze_pras/zamosc/zamosc.htm

⁴⁸ Informacje z internetu pochodzą z dni 15.02–25.03.2002.

Notki o autorach

GRAŻYNA CZUBEK – germanistka, tłumaczka. Od 1996 pracownik Fundacji im. Stefana Batorego, od 1999 w programie Forum Europy Środkowo-Wschodniej, sekretarz grupy roboczej polskich organizacji pozarządowych pracujących poza granicami.

KATARZYNA GMAJ – absolwentka Instytutu Socjologii i Instytutu Orientalistycznego Uniwersytetu Warszawskiego. Pracuje jako wolontariusz w organizacjach pozarządowych.

AGNIESZKA KOMOROWSKA – ekonomistka, od 1993 roku pracownik Forum Europy Środkowo-Wschodniej Fundacji im. Stefana Batorego, koordynator Programu Białoruskiego.

EWA ROMANOWSKA – absolwentka wydziału filologii wschodniosłowiańskiej Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie. Współpracowniczka Stowarzyszenia Wspólnota Kulturowa "Borussia".

KRZYSZTOF STANOWSKI – historyk, współzałożyciel Związku Harcerstwa Rzeczypospolitej, prezes Fundacji Edukacja dla Demokracji, koordynator programu "Przemiany w regionie" współrealizowanego z Polsko-Amerykańską Fundacją Wolności. Laureat nagrody POLCUL Foundation.

JOANNA ZAŁUSKA – historyk, od 1990 pracownik Forum Europy Środkowo-Wschodniej Fundacji im. Stefana Batorego, obecnie wicedyrektor Forum Europejskiej. Twórca koncepcji spotkań polskich organizacji pozarządowych prowadzących działalność międzynarodową.

Nazwa organizacji	kontakt
Centrum Edukacji Obywatelskiej Polska-Białoruś	http://free.ngo.pl/polska_bialorus
Centrum Stosunków Międzynarodowych	www.csm.org.pl
Dom Pojednania i Spotkań im. Św. Maksymiliana Kolbego	www.dmk.pl
Fundacja im. Stefana Batorego	www.batory.org.pl
Fundacja Edukacja dla Demokracji	www.edudemo.org.pl
Fundacja Inicjatyw Społeczno-Ekonomicznych	www.fise.ngo.pl
Fundacja Instytut Na Rzecz Demokracji w Europie Środkowo-wschodniej IDEE	www.idee.ngo.pl
Fundacja Instytut Spraw Publicznych	www.isp.org.pl
Fundacja Instytut Wschodni	www.isw.org.pl
Fundacja KARTA	www.karta.org.pl
Fundacja Nowy Staw	www.nowystaw.lublin.pl
CASE – Centrum Analiz Społeczno-Ekonomicznych – Fundacja Naukowa	www.case.com.pl
Fundacja Partnerstwo dla Środowiska	www.epce.org.pl
Fundacja Pogranicze	www.pogranicze.sejny.pl
Fundacja Rozwoju Demokracji Lokalnej	www.frdl.org.pl
Fundacja Rozwoju Społeczeństwa Obywatelskiego	http://free.ngo.pl/csdf
Fundacja Solidarności Polsko-Czesko-Słowackiej	
Helsińska Fundacja Praw Człowieka	www.hfhrpol.waw.pl
Małopolskie Towarzystwo Oświatowe	www.mto.org.pl
Międzynarodowe Centrum Kultury	www.mck.krakow.pl
Polska Akcja Humanitarna	www.pah.ngo.pl
Stowarzyszenie Kulturowe Borussia	http://free.ngo.pl/borussia